T. D. T. C.

İBNÜ-MÜHENNÂ LÛGATİ

(*İstanbul nüshasının türkçe bölüğünün endeksidir.*)

APTULLAH BATTAL

T. D. T. C. AZASINDAN

1 9 3 4

ISTANBUL

DEVLET MATBAASI

Maarif Vekâleti Millî Talim ve Terbiye Dairesinin 9 / 12 / 1933 tarih ve 95759 numaralı emrile 2000 nüsha tabedilmiştir.

ÖNSÖZ

Tahmin olunduğuna göre, 13 ncü milâdî asrın sonlarında yahut 14 ncü asrın başlarında yazılan "*İbnumuhennâ lûgati*„ nin Avrupa kütüphanelerinde bulduğu beş tane yazma nüshalarını karşılaştırarak, Rus âlimlerinden P. Melyoranskiy (ML) "*Türk dili hakkında Arap filolog*„ adıyle bu eserin bir fihristini 1900 senesinde Petersburg'da neşrettirmiştir. Kendisinin fihristi hakkında ML ezcümle şu sözleri yazıyor: "Nüshaların beş tane olduğuna bakılırsa, bizim işbu fihristimiz gayet doğru olmak lâzımgelirse de, şu beş nüsha hakikatte hemen bir nüshaya dönüyor ve o da çok yanlışlıklı bulunuyordu. Bunun içindir ki eser pek doğru çıktı denilemez„ (mukaddemede). Sonraları İbnumuhennâ eserinin İstanbulda "Müzei Humayun„ kütüphanesinde altıncı bir yazma nüshası bulunmuş ve Kilisli Rifat B. (KR) n tashihile 1340 senesinde İstanbulda neşrolunmuştur.

Önünüze çekilen işbu fihrist işte şu İstanbul nüshasının türkçe bölüğünün fihristi olup, basma nüshaya göre tertip edilmiştir. İbnumuhnnâ lûgati için meydanda P. Melyoranskiy fihristi varken ben neden ve neye bu İstanbul nüshasının bir fihristini yazdım? Beni bu işe sürükliyen sebepleri burada yazayım:

1) Daha kitabın musahhihi Kilisli Rifat B. İstanbul nüshasının Melyoranskiy fihristinden üstünlüğünün sebeplerini böylece sayıp dökmüştür: (mukaddemesinde. s. ج):

a) Bizim nüshada takriben yüzde 10 nisbetinde fazla söz vardır;

b) Bizim nüshada hareke ve harf işaretleri vardır (Melyoranskiy'de yoktur);

c) Bizim nüshada müellifin ismi "Cemalüddin İbnumuhennâ„ diye gösterilmiştir (Melyoranskiy'de isim yoktur);

ç) Bizde kitabın ismi (Hilyetül-insân ve Helbetül-lisân) diye yazılmış (Melyoranskiy'de sadece "Tercüman„ denilmiştir).

Ben bunlara kendi tarafımdan şunları katacağım:

2) Melyoranskiy fihristi yazıldığı zaman Divanu-Lûgati-it-Türk te, "Aybetul-hakayık„ ta henüz meydana çıkarılmış değildi ve bundandolayı Melyoranskiy fihristinde birçok sözlerin denilişleri yanlış gösterilmiş ve bütün fihrist artık çok eskimiştir ve eksiktir;

3) Melyoranskiy fihristinde türkçe sözler yalnız rusça anlatıldığından bize pek anca anlanışlı değildir;

4) Bizim 6 ncı nüshanın ayrıca bir değeri ve özlüğü vardır kim, bunu P. Melyoranskiy'nin şakirtlerinden ve bugün tanınmış dilcilerden olan S. Malof'un sözleriyle anlatmak belki daha doğru olur. S. Malof rusça "Zapiski kollegii vostokovedov pri Aziatskom Müzeye Akademii Nauuk S. S. S. R.„ isimli mecmuanın III ncü cildinin 2 nci kitabında (Leningrad, 1928) "İbnumuhennâ Türk dili hakkında„ başlığıyle bir yazı naşretmiştir. Malof bu yazısında kitabın İstanbul nüshası için şu sözleri yazıyor:

— "Prof. P. M. Melyoranskiy kendisine malûm olan beş nüshada tasvir edilen dilin eski Azerbaycan dili olduğunu iddiasında ne derece haklı ise, ben de İbnumuhennâ eserinin bu altıncı nüshasında pek bariz bir surette göze çarpan lisanın Şarkî Türk, Kâşgar ve Uygur lisanı olduğunu iddia edersem, yanılmış olmıyacağım fikrindeyim. Anlaşılan, İbnumuhennâ eserinin alınyazısı da diğer birçok Şark eski elyazmaları alınyazısının ayni olmuştur: eser defalarca yazılmış ve herbir yazıcı kendisine anlaşılmıyan sözler yerine okuyuculara daha yakın ve daha iyi anlaşılacak ve gittikçe yenileşen sözler koymuştur. Bu hususta diğer Garbî Avrupa nüshalarına nisbeten İstanbul nüshasının asıl nüshaya daha yakın olduğu tahmin edilmelidir. Şimdilik arada başka bir orta halka bulunmadığından, İbnumuhennâ, uzun bir fasıla ile olsa da, Mahmut Kâşgari'nin bir muakkibi ve şakirdi sayılabilir„.

İşte, İbnumuhennâ İstanbul nüshasının endeksini ben bu sebeplerden dolayı yazdım. Bu endeksin başlıca hususiyetleri şunlardır:

1) Gerekli görüldüğünde şu veya bu sözün türkçe klasik eserlerdeki ve nisbeten yakın zamanlarda Ön Asyada yazılan bazı değerli lûgat ve edebiyat kitaplerındaki yerleri de gösterilmiş ve mümkün olduğu denkli karşılaştırmalar da yapılmıştır.

2) Kilisli Rifat B. basma nüshada, yazmadaki birçok yanlışları düzeltmiş ise de, onun düzeltmeden bıraktığı sözler de eksik değildir. Zaten bu hususta kendisi de: "Eserin farisî kısmındaki hataların doğrusunu ekseriyetle gösterdiğim halde, türkçesinde o kadar cesaret yapamadım„ diyor (mukaddemesinde, s. ز). Bundandolayı bize Fihristte bazı sözlerin tashihleriyle uğraşmak zarureti de hasıl olmuştur.

Benim de içinden çıkamadığım bir hayli kelimeler vardır ki, bunlar kitabın sonunda ayrıca bir liste halinde alfabe sırasile, olduğu gibi gösterilmiştir. (Bunlar ya nasıl okunduğunu belirsiz olan yahut manası anlaşılmıyan veya manası arapçasının manasına uymıyan yahut manasında şüphe edilen ve bazan arapçalarının da manaları anlaşılmıyan sözlerdir).

Lâkin bu tashihler esnasında iştikak zorlamalarından, indî faraziyelere dalmaktan mümkün olduğu kadar içtinap edilmiştir.

3) Melyoranskiy'de bizim nüshadakinden farklı olan sözler, dolayısile gösterilmiş ve bazı sözler Melyoranskiy'nin yardımiyle düzeltilmiştir.

Melyoranskiy' de bulunmıyan sözlerin yanına "ML. yok„ ibaresi ilâve edilmiştir.

4) Kitapta Türk dilinin gramer kaideleri ve hususiyetleri anlatılırken misal ve örnek için getirilen kelimeler de bizim Fihristimize alınmıştır.

5) Bir söz ayni sahifede tekerrür etmişse dahi bizim Fihristimizde yalnız bir defa gösterilmiş, satırlarile ayrı ayrı gösterilmemiştir.

6) Fiiller kitapta ne şekilde bulunursa bulunsunlar, fihristimizde mastar şekline çevrilerek gösterilmişlerdir. Edat ve lâhikaların şu veya bu cihetten ehemmiyeti olanları ancak alınmıştır.

7) Bir sözün M. Kâşgarî (MK) de bulunan bütün yerleri gösterilmemiş, ekseriya yalnız satır başındaki yerini göstermekle iktifa edilmiş ve bir de Brockelmann fihristinde olduğu gibi, sözlerin hangi satırda bulundukları da gösterilmiştir (üçüncü rakam satırı gösteren rakamdır).

8) İbnumuhennâ Lûgatinde bulunan bir söz elbette başka birçok türkçe eserlerde de bulunabildiği gibi, oradaki bazı kelimeler engin Türk yurdunun uzak veya yakın bir köşesinde bugün de yaşıyabilir. Eserler göstermekte başlıca Orhon abideleri, Mahmut Kâşgarî eseri, Kutadgubilik, Rabguzî eseri, Aybetül-hakayık, Divani Sultan Velet v. s. gibi türkçe klasik eserlere ehemmiyet verilmiş ve bununla şu veya bu kelimenin tarihi ve eskilik derecesi gösterilmek istenilmiştir. Okyanus, Burhanı Katı Tercümesi, Ehterî, Lehcetül-Lûgat, Lehcei Osmanî gibi Ön Asyada ve bu yurtlarda yazılan eserlerin gösterilmesinden ise, şu veya bu kelimenin Garp Türkleri arasında hangi zamanlara kadar unutulmamış olduğunu meydana çıkarmak hedefi göz önünde tutulmuştur.

9) Bu günde yaşıyan sözler için ekseriya kitaplar göstermekten vazgeçilmiş ve yalnız arada bazı kelimelerin bu günde de yaşamakta olduğu anılmıştır.

Bir sözün Kazak ve Kazan lehçelerinde bulunmasını, kitaplar göstererek teyit etmeğe lüzum görülmemiştir; çünkü Fihrist sahibi kendisini bu lehçeleri bilenlerden addetmektedir.

Aptullah Battal

İŞBU FİHRİSTTE İSİMLERİ ALINAN KİTAPLAR VE MÜELLİFLER.

ORK: "Orhon Kitabeleri,,, Necip Asım B. neşri, İstanbul 1341; (Orhon *abideleri* 8 nci miladî asırda dikilmişlerdir.)

KB: "Kutadgu bilik„ (Das Kudatku Bilik), W. Radloff neşri, Petersburg, 1910; (KB. n Balasagonlu Has Hacip Yusuf tarafından yazılıp bitmesi tarihi - 1069 - 1070 miladî yıllardır).

MK: Mahmut Kâşgarî ("Divanu Lugat-it Türk„), İstanbul, 1333; (Bu eserin yazılma tarihi-1073 miladî yıldır).

AH: Aybetülhakayık,, N. Asım B. neşri, İstanbul, 1334; (Ahmet Yüknakî tarafından 13 ncü miladî asır başlarında yazılan bir eserdir).

DS: Divani Türkii Sultan Velet (دیوان ترکی سلطان ولد), İstanbul, 1341 (Bu Eser 13 ncü asırda Konyada yazılmıştır).

HG: (Houtsma' nın Glossarı): "Ein turkisch-arabisches glossar,,, M. Th. Houtsma neşri, Laiden, 1894: (Bu eser miladî 1245 senesinde yazılmıştır).

RAB: Rabguzî (Kısasul - Enbiya): Benim istifade ettiğim nüsha 1899 senesinde Kazanda Hacı Şemsüddin oğlu vereseleri trafından neşrolunmuştur. Bizim nüshanın, Kazanda 1859 senesinde ilk defa olarak, Nikola İlmenski'nin tashihile basılan RAB. nüshasından çok farklı olduğunu zannetmiyorum. Bana kalırsa Kazanda basılan RAB. ların hepsi için ana nüsha şu İlmenski nüshası olmuştur: (RAB. nin yazılıp bittiği tarih- miladî 1310 senesidir)

ABH: Abuheyyan'in كتاب الادراك لسان الاتراك i (arapça metin, "Türkiyat Enstitüsü„ neşri, İstanbul, 1930: (Bu eser 14 ncü milâdî asrın başlarında yazılmıştır).

İBM: İbnu - Mühenna Lûgatı (Bizim kitap).

MLG: Mühakemetul - Lûgateyn,,, Mir-Ali-Şir Nevaî eseri; "İkdam„ neşri, İstanbul, 1315: (Bu eser 15 nci miladî asrın sonlarına doğru yazılmıştır).

EH: "Ehterî Kebir,,, Mustafa ef. Şemsüddin oğlu tarafından 1545 miladî senesinde Kütahyada yazılıp bitmiştir.

DTB: Edirneli Nazmi'nin "Divani Türkîi Basit„ i, İstanbul 1928 (Bu eser miladî 16 ncı asırda yazılmıştır).

BKT: "Burhanı Kati (برهان قاطع) Tercemesi„ , Aymtaplı Ahmet Asım Ef. eseri olup, 1797 miladî senede yazılıp bitmiştir.

LL: "Lehcetul-Lûgat„ (لهجة اللغات), Mehmet Esat Ef. eseri, Istanbul, 1801.

OK: "Okyanus„ (Kamus tercemesi), Ahmet Asım Ef. eseri; 1810 senesinde yazılıp bitmiştir.

BUD: Budagof L. ("Türk-Tatar lehçelerinin mukayeseli Lûgati„ - tükçe - den rusçaya), Petersburg, 1869.

ŞS: Şeyh Süleyman: ((لغت چغتای و ترکی عثمانی), İstanbul, 1298 (1880).

PDC: Pavet de Courteille (اللغات النوائيه والاستشهادات الجغتائيه) - Dictionnaire Turk-Oriental), Paris, 1880.

LOS: "Lehçeyi Osmanî„ , Ahmet Vefik Pş., Istanbul, 1888 (yeni tab'ı).

RAD: Wilhelm Radlof "Türk lehçeleri lugati tecrübesi„ , Petersburg, 1888.

ML: Melyoranskiy P.; (IBM. eserinin Avrupa kütphanelerinde bulduğu 5 tane yazma nüshalarını karşılaştırarak tertip ettiği ve "*Türk dili hakkında Arap filolog*„ adıyle neşrettiği fihristi, Petersburg, 1900).

KT: "Kamusu Türkî„ , Ş. Sami B., İstanbul, 1317.

CV: Cemal Welidî "Tatar tilinin tulu Süzlüğü„ , Kazan, 1924.

BR: C. Brecklemann'ın MK. eseri için yaptığı "Mitteltürkischer Wortschatz„ isimli fihristi, Leiptsig, 1928.

MALOF: S. Malof'un "Ibnu - Muhenna Türk dili hakkında„ sernameli yazısı (S. S. S. R. ulûm akademisinin Asya müzehanesi yanındaki, "müsteşriklar heyetinin eserleri„ mecmuasında, cilt 3, kitap 2, Leningrad, 1928.

ABF: Abuheyyan'in fihristi, Ahmet Cafer oğlu, İstanbul, 1931.

ADD: "Ana Dilden Derlemeler„ , Hamit Zübeyr ve İshak Refet, Ankara, 1932.

BAŞKA KISALTMALAR:

ŞSA: Şemsüddin Sami.
KR: Kilisli Rifat.
KAZ: Kazan lehçesi.
KZK: Kazak (kırgız) lehçesi.
TRM: Türkmence.
MOG: Mogolca.

"Türkçe„: Böylece tırnaklar içine alınan "türkçe„ den murat, MK. nin başka Türk lehçelerine karşı kullandığı Kâşgar (Hakanî) türkçesidir.

Ve b: Ve başkalar.
S: Sahife.
KARŞ: Karşılaştır.
ORT: Orta Türkler.

ALFABEMİZ

İşbu fihrist için kullandığımız fonetik alfebenin temeli yeni Türk alfabesi olup, bugünkü Türk harflerine yalnız iki tane işaret ilâve edilmiştir ki, şunlardır:

d': Arap alfebesinde ذ işaretinin anlattığı ses için kullanılmıştır.

ñ: Eski Çağataycada ڭ, şimal Türklerinde ve Ş. Sami B. in Kamusu Türkisinde ڭ işaretlerile gösterilen sağır kâf (burun sesi).

A

Acun: Dünya, 79, (Bu sözün başka bir şekli de "Ajun„ dur. Bu maddeye bakılsın).

Açgu: Anahtar, 179.

Açguçu: Kan alıcı; 157, (ML. yok.).

Açığ: Acı, 154 ve 165, (MK. I, 61, 5; AH, "Açık„, 49).

Açığ su: Acı, tuzlu su, 180

Açık: Kapalı: örtülü olmıyan, 154 ve 188.

Açılmak: Kapalı olma hali kaldırılmak, 130.

Açımak: Ekşimek, 108, (MK, III, 190, 8).

Açmak: Kapalı olma halini kaldırmak, 79, 99, 113, 120, 130, 136 ve 2) Açık söyleyip anlatmak, 105, 3) Yaymak, 115 ve 4) Acıkmak, 107; (Bizim nüshada burada "Acıktı„ demek olan arapça جاع fiilinin karşısında جالیندی fiili bulunuyorsa da, ML. de burada آجدی fiili duruyor. Biz de bunu kabul ettik).

Adag: Ada, 180, (Rab., "Adak„, 293-294. Kaz. da yaşıyan şekli "ATAV„ dır).

Ad'ak: Kap, 79.

Ad'namak: Rengi atmak, 106; (MK. değişmek, I, 242, 1.; ML. yok).

Ağ: (Kafes şeklinde seyrek örgü, 160); RAB., 305-306. ABH. 16).

Ağaç: 1) Değnek, 173 ve 2) Fersah, 178, (Bunun "YIĞAÇ„ şekli de vardır ki, MK. de kelimenin 3-4 manasile yalnız bu şekil alınmıştır: III, 6, 14-15-16 ve 7, 1. RAB. de de yalnız bu şekil vardır, 50 ve 119; AH., 67).

Ağaç yongıçı: Dülger, 158.

Ağdam: Boyunduruk, 158.

Ağı: İbrişim giyim, 167, (MK: Diba, I, 83, 12. KB, 255. RAD. n "Ağı ton kea'ip„ ibaresindeki "ağı„ sözünü "teure„ -pahalı diye terceme eylemesi elbette yanlıştır. Bu, "ipek elbise giyip„ demekten başka bir şey değildir. 537 s. deki "Ağı çuz töşeyim„ ibaresindeki "ağı„ da ipek, diba demektir. Halbuki RAD. bunu da başka türlü anlatmıştır. RAB de de bu manada kullanılmış olacaktır. Çünkü "yatırlar bürkenip atlas, ağı„ diyerek (s. 494), "ağı„ yı "atlas„ la yan-yana koymuştur. ABH, 17).

Ağıl: Ağıl, (Koyunların ve başka davarların kapatılacağı yer), 179, (MK., I, 63, 10. RAB., 65; 291. ABH., 16. HG de "AGILDAŞ„ için komşu denilmiştir, 32).

Agın: Dilsiz, 150, (RAB: "Hem tili anıg agın„, 69; ML. yok).

Ağınmak: Yukarı çıkmak, 88, 122; 135-136, (ABH, 15).

Ağır: (Hafif olmıyan, yerinden zor oynatılan nesne), 151.

Ağırçuq: Ağırsak, 162.

Ağırlamak: Hürmet etmek, 104 ve 124, (MK., I, 53, 11 ve 252, 5. RAB., 449; ABH, 16).

Ağır kulak: Ağır işiden, 139.

Ağız: 1) Ağız, 140 ve 2) Yeni doğuran hayvanın ilk sütü, 165; (MK., "Ağıj-ağız„, 1, 55, 14; ABH., 17; [Kıpçakçada "G„ yerine "V„ gelir; Ds. "ağuz„, 50; Kaz, ve KZK. larda yaşıyan şekli "OVUZ - UVUZ„; Anadoluda "Avuz„ dur; acemceye de geçmiştir /BKT/.

Ağızağrık: Ağız ağrısı, 164.

Ağlak: Eksik, 188.; (Rad. — az, biraz, 1, 171).

Ağlamak: Gözyaşı dökmek, 105 ve 121.

Ağlançı: Çabuk ağlayan, 148.

Ağlatmak: Ağlatmak, başkasını ağlamağa mecbur etmek, 105.

Ağmak: Yukarı çıkmak, 111, (MK: I. 152, I; II. 42, 12; III, 165, 14. KB., 539; Ds., 16; 20; 22, 46 ve 72; RAB, 211, ABH, 15, LL; LOS; KT.

Ağrığ: Ağrı, 163, (MK, I, 90, 12. RAB: "AĞRIK„, 70 ve 208).

Ağrımak: 1) İncinmek, 105 ve 2) Ağrıya duçar olmak, 106, (MK., I, 230, 2; III, 127, 5).

Ağrırmak: Üşenip ağırlaşmak, 106.

Ahır: Yemlik, 179.

Ahru: Yavaş, 80; ("Akru„ nun başka bir şeklidir).

Ahsamak: Aksamak, topallamak, 122, (MK., I, 232, 4).

Ahsak: Aksak, topal, 142, (MK., I, 108, 3. RAB: "AKSAK„, 18. ABH., 17).

Ahsırmak: Aksırmak, 113.

Ahşam: Akşam, 184, (MK., I, 97, 15).

Ahtarılmak: Devrilmek, alt-üst olmak, 104, MK., de "AHTARMAK„ şekli vardır, I, 188, 3-4. RAB., 170., ABH. "AKTARMAK„, 17).

Ajun: Dünya, 79 ve 137; (Yukarıda yazılan "Acun„ nun diğer bir şeklidir. MK., I, 73, 8. Bu söz MK. de heryerde "AJUN„ şeklinde yazılmıştır. KB, 240, 262, 265 ve başkalar. RAB, 8-9. AH. te N. Asım B. in dediğine göre, nâsih tarafından hep "Ajun„ şeklinde yazılmışken, [1] kitabı tashih ederek bastıran N. Asım B. hep "ACUN„ şekline çevirmiştir: 31, 77, 83-84-85 ve s.).

Ajunçı: Dünya iğesi /sahibi/, 145, (KB., 262).

Ak: Beyaz, 186, (MK., I, 76, 17. MK. ye göre bu, oğuzçadır. "Türkler„ de at donlarında kullanılır. Meselâ "AK AT„, denilir. I, 77, 1. ORK. de de "AK-

[1] AH, 30, Not.

"AK A*d*'ĞIR„ /120/, "AK AT„ /121-122/ gibi sözlerde at donu için kullanılmıştır.

Akarmak: Ağarmak, 102.

Akar su: Akar su, 180.

Akaygır: Arapçada فرقدان denilen çifte yıldızlar, 184, (OK. ta türkçesi "İKİKARDEŞLER„ olduğu yazılıdır. "AKAYGIR: sözü ABH. de de vardır, fakat orada الشعرىاليمانية yıldızı„ denilmiş, s. 16, فرقدان için ise, "İKİ akbuz at„ denilmiştir /s. 18/).

Akboz: Donu bütün ak olan at, 171; (MK. de "BOZ AT„, "BOZKOY„ sözleri vardır: III, 88),

Akırmak: Anırmak, 123, (ABH: "AGIRMAK„, 16; ML. yok.).

Ak közlü: Beyaz gözlü (gözünün akı çok olan) 140.

Akmak: 1) Akın etmek, 104 ve 119, (MK, I, 147, 5. ABH, 18) ve 2) (mayi şeylerin yukardan aşağıya doğru yürümesi), 107 ve 119.

Akru: Yavaş, 80; (MK, I, 104, 8).

Aksamak: Topallamak, 112, (ABH., 17).

Al: 1) külıenkli at, (?) 171, (MK: "Turunç rengi„, I, 77, 6.

Ok: "Yelesi, kuyruğu kızıl olan at„, الكميت maddesinde. ABH, 20 HG, 13). ve 2) Giyimin ön kısmı, 166.

Ala: Alaca, benekli at, 171; (MK., I, 77, 12. ABH, 20).

Alalı: Abraş, alacatenli, 164. (MK. "ALA„, I, 85 2. RAB., 223; 244 de 371).

Ala ton: Alaca giyim (metnimizde "kayıştan giyim„ diye anlatılmıştır), 167.

Alçı: Hileçi, Hilekâr, 157, (MK: "Al„ hile, I, 77, 7; RAB., 119; 146 ve 403; 20; ML. yok.)

Alçığ: Alçı, 158.

Alçığçı: Alçıcı, 157; (Arapça "alçıcı„ demek olan جصص sözünün karşısındaki türkçe sözün الجغجي şeklinde yazılması manasızdır. Bunun doğrusu الجغي olacaktır; ML. yok).

Alkmak: Berbat ve yok etmek, 105; (MK, III, 142, 5 ve b.).

Alılmak: ("Alınmak„ ın başka bir şeklidir), 129.

Alın: Başın ön tarafının üst kısmı, 140, (MK., I, 74, 9; ABH., 19).

Alışmak: Karşılıklıca almk, 133,

Alkınmak: Yok olmak, bitmek, 124; (MK., I, 78, 2 ve b. ML. yok.).

Alkış: Birisi için açıkça iyilik dilemek, (MK., I, 90, 3, ABH, 22. Kzk. larda ayni manada olarak "ALGIS„ şeklinde bugünde de yaşamaktadır. Bugün Garp türkçesinde yaşıyan "ALKIŞ„ ın manası başkacadır).

Alkış itmek: Açıkça iyilik dilemek, 126.

Alma: Elma, 75, 77 ve 183, (MK. e göre, "ALMA„ oğuzça olup, "türkçesi„ "Almıla„ imiş, I, 117 2).

Almak: Almak, 75, 77, 88, 92, 99-100; 102, 117, 119, 127-128-129.

Alp: Kahraman, bahadir, 55; 96 ve 152, (ORK., 102, 121, 123-

124 ve 156. MK. I, 44, 8. ABH, 21; HG., 26, ŞS., LOS., KT).

Alplık: Bahadirlik, kahramanlık, 89

Alsıkmış: Malü mülkü yağma edilmiş, 148; (MK: alsıkmak, I, 206, 7.).

Altatıcı: Yankesici, 156; (Nüshamızda آلتانجى altancı kılığında yazılmışsa da, yanlış olup, doğrusu آلتاتجى - altatıcı olacaktır).

Altı: Beşten sonra gelen adet, 186

Altmış: Altı kere on, 84.

Altun: 1) Alt taraf, 90 ve 2) Bildiğimiz kıymetli maden, altın, 98 ve 178.

Altunlığ: Altınlı, 77 ve 83.

Altunsız: Altını olmıyan, altınsız, 84.

Amçık: (Kadının çocuk doğurmağa yarayan uzvunun adı olan malûm sözünün küçültülmüş şeklidir.. 142).

Amıl Gün: Orta halde olan gün, hava, 18,(MK: "AMUL„- sakin, sessiz olan her nesne. Yavaş, halim adama da AMUL denilir„, 1, 71, 3; RAB, de "OMUL„ şeklindedir, 4 ve 363. ML. de اميك şeklinde yazılarak, şüpheli kelimeler sırasına konulmuştur. Halbuki az sıcak, mutedil gün için "Emik kün„ dahi denildiğini biz MK. den öğreniyoruz. I, 70, 1.)

Ana: Ana, anne, 85 86-87 ve 143.

Anaatası: Ana tarafından dede, 144.

Anaç: Anaç, analaşmış, 144,(MK, I, 53, 7: "zekâsı yüzünden cemiyetin anası gibi sayılan kızcağız„; ML. yok).

Ana karıntaşı: Teyze, 144;(Nüshamızda ارتنتاا şeklinde yazılan türkçe sözü ben arapçasına bakarak, böyle düzelttim).

Anda: Orada, 75

Anık: Hazır, 188, (MK, I, 66, 11. RAB., 135, 242-243. ABH., 23. Bu kelime "muhakkak„ "şüphesiz„ manasına da gelir. Netekim Ş. S. kelimenin yalnız bu manasını yazmıştır. Buğün de Kaz. da bu kelime öteki manasile birlikte bu sonuncu mana için de kullanılır).

Ant: Yemin, 188, (MK., I, 45, 5, ABH, 24).

Antlığ: Birine ahitle bağlanmış olan, 145.

Anılmak: Yadolunmak, 123,(ML. yok)

Anırmak: Anmak. 109, (ML. yok)

Añlamak: Akıl erdirmek, anlamak, 113; (MK., I, 243, 14 MK. bu filin oğuzça olduğunu söylemiştir. Şu halde bu anlama manasını ifade eden kıpçakça fiil hangisidir acaba? Türkçede bu manayı veren daha iki fiil vardır ki, bunlardan biri "ukmak„ (MK, I, 147, 7; RAB,. 4. AH., 72. ABH., 17, diğeri de "TÜŞÜNMEK„ tir. Kzk. larda ve kısmen Kaz. lılarda yaşamaktadır).

Añsırmak: Aksırmak, 124. (ABH., 17).

Apak: Açık ak, bembeyaz. (MK, I, 37, 5. ABH, 7; HG., 31).

Ardırmak: Yormak, 132.

Arı: 177 (الزنبور diye terceme edil-

miştir ki, bundan muradı umumiyetle iğneli, iri sinek demek olsa gerektir)

Arığsız: Arı ve temiz olmıyan, 152, (RAB., 63. AH., 36).

Arık: 1) Zaif. 143, 152 ve 165. (MK. I, 63, 15. ABH., 11; HG. 27.) ve 2) "ARIĞ„ ın diğer bir şeklidir ki temiz ve arı demektir. 152. MK/ "ARIĞ„/. 1, 61, 16. RAB, 4 ve 368. ABH., 10 EH. "Arı„, الاراك uad. Anad. da bu şekil yaşar: HG/ "ARUV„/27). Kaz. Aruv„.

Arık bolmak: Arıklamak, zaiflemek. 116.

Arı kız: Kızoglan kız, 150.

Arılmak: Temizlenmek, 130. (MK: "ARINMAK„, 1, 12, 14. ABH. 10).

Arımak: Arı, temiz olmak., 130; (MK. I, 18, 15; AH. 67).

Arıtmak: Temizlemek; 103 ve 112, (MK, I, 18, 13; RAB, 46; ABH, 10).

Arju: Sırtlan, 79 ve 174, (MK: Çakal, I, 114, 9).

Arka: Arka, Sırt, 141.

Arkag: Argaç /en ipliği/, 159; (MK, I, 107, 2; Kaz. daki şekli "ARKAV„ dır).

Arkayatak: Üzerine yaslanacak nesne, 169; (ML. yok).

Arkık: Pislik, tezek, 153; (MK. "Ark, I, 45, 6; ABH. "Arık„, 12; ML. yok; bizim nüshada da 142 nci s. de "Bok„ sözü karşısına geymeler içinde "ark„ sözü konulmuştur; şu halde burada dahi "Akık„ ın bir „k„ sı fazla yazılmış olabilir).

Armak: Yorulmak, 106 ve 119; (ABH, 9; HG, 27).

Armut: (Bildiğimiz yemiş), 182.

Arpa: (Bildiğimiz hububat), 181.

Arsıkmak: Aldanmak, 123; (MK, I, 205-206; KB., 280; Rad. ın bunu şiddetle arzu etmek diye terceme etmesi doğru değildir).

Arsıkmış: Aldanmış, 148.

Arslan: 1) Bildiğimiz yabani, yırtıcı hayvan, aslan, 174 ve 2) ükek (bürç) atlarından biri, الاسد, 183; (RAB, 116).

Arşınlamak: Arşınla ölçmek, 109.

Arşu: („ARJU„ nun başka bir şeklidir), 79.

Artık: Artık, fazla, 151; (MK, I, 91, 10, ABH, 10).

Artmak: Ziyade olmak, çoğalmak, 109 (MK, III, 316, 16, ABH. 10).

Artmış: Bakir kalmış kız, 149.

Aru kız: (s. 150 de „ARI KIZ„). Bakir kız, 149.

As: 174, (Bizim nüshamızda آس şeklinde yazılan ve ML. de bulunmıyan bu sözü biz böylece düzelttik. Çünkü bu kelimenin karşısına arapça القاقم sözü konulmuştur ki, arapça bu adı taşıyan canavarın türkçe adı ya «As» /MK, 76, 8; RAB, 120, ŞS, LOS, KT/ yahut ta „AZ„ dır / MK, I, 76, 5 ve RAD, 1, 535 / Kaz. da yaşamaktadır)

Asığlığ: Faydalı, kazançlı, 148, (MK, I, 130, 13; RAB, 436. AH: „ASIĞ„ - fayda. 34, KB., 264, ABH., 15, HG., 28. Bunun belki

daha son zamanlarda hafifleşen diğer bir şekli "ASI„ dır / EH. ازغ maddesinde, LL; BKT, آزغ maddesinde; LOS; KT).

Ası itmek: Kazanmak, 109.

Asılmak: Yukarda olan bir nesneye takılmak, asılmak, 130.

Asmak: 1) Dar ağacına çekmek, 111 ve 2) Bir nesneyi diğer bir nesneye takıp yahut bağlayıp aşaya sarkıtarak bırakmak, asmak, 113, 119 ve 130.

Asmış: Asılmış, 146.

Asrağı kün: Evelki gün, 185, (Hg 28, Dud: "asrağa kün„ /azer./).

Aş: Yenecek şey, aş 132 ve 164, (Çok eski bir türkçe sözdür: ORK, 114, MK, I, 72 ve başka birçok yerlerde, ABH, 14, HG. 15: „Aş bolsun! - Afiyetler olsun!„ yerinde kullanılır.)

Aşağa: Aşağı, 90.

Aşak: 1) Yükselen, 153 ve 2) kısa arkalı, 143.

Aşçı: Aş pişiren, ahçı, 156.

Aşlagçı: Kap-kaçak tamircisi, 156; (MK.: "aşlamak„, I, 76, 10 ve 240, 14).

Aşlık: Zahire, 181. (MK: "Oğuzlar lûgatında "aşlık„ derler. 1, 104, 3; RAB. ekin manasında kullanmıştır. "Aşlık-tarığ„, 158, Kaz. da, ekin).

Aşmak: Geçmek, 112, (MK, I, 151, 17).

Aşnu: Önce, daha önce, 90, (MK, I, 117, 6. KB, 258-259 ve 277. RAB., bütün kitapta / yani benim elimdeki nüshada / tek bir yerde bulunur, s. 6; ABH, 14).

Aşnukı: Önceki, ilk, 90.

Aşnukı ana: Hava ana, ilk ana, 138.

Aşnukı ata: Âdem ilk baba, 138. (ABH. de "Âdem„ için sadece "Ata„ sözü yazılmıştır. s. 7).

At: 1) Bildiğimiz hayvan, 81; 84-85-86-87, 90, 92, 97-98; 132, 170 ve 2) isim. 145; (MK, I, 75, 2).

Ata: Baba, 81-82; 85 ve 143, (MK, I, 81, 7, ABH, 8, HG, 31).

Ata ekesi: Babanın kızkardeşi, hala 144, (Bizim nüshamızda انا اكا / "Ana eke„ / şeklinde yazılan ve karşısında babanın kız kardeşi manasına gelen arapça العمة kelimesi bulunan sözü ben böylece düzelttim. Çünkü عمه manasını ifade eden türkçe kelimelerin biri ancak bu şekilde olabilir. Ata-baba, ekesi-kızkardeşi. "EKE„ büyük kızkardeş demektir / MK, I, 84, 4, ve III, 5, 11. / "ECE„ ve "EZE„ şekilleri de vardır / MK., I. 81,8 ve 84,4. ABH, 13. ABF. de bu kelimenin "teyze„ diye anlatılması doğru değildir.) Bunun bir de "İKEÇİ„ / RAB., 370 ve MLG, 82 / ve "EKEÇİ„ /HG, 32/ şekilleri de vardır. ABH. العمة karşısına sadece "EKE„ yi koymuştur ki, pek te doğru sayılamaz. Babanın kızkardeşine türkçede bir kelimeyle "ÇİÇE„ denilir / HG., 31; Ş.S. LOS, I; KT: عمه ve خاله maddelerinde).

Atakarıntaşı: Babanın erkek kardeşi, amca, 144; (Eski türkçede buna bir kelimeyle "ABAKA„ deniliyordu. Bu kıymetli türkçe kelimeyi KT. bile almıştır).

Atamak: Atkomak, 96; 110.
Atan: Enenmiş deve, 172; (MK, I, 72, 8; ABH, 15).
Atgan: Yük devesi, 172.
Atgulak: Tüfekte tetik bileziği, 160.
Atlamak: Adım atmak,, 108.
Atlanmak: Ata binmek, 96, 99-100 ve 109.
Atlı: Atı olan ve ata binmiş olan, 84.
Atlığ: 1) Atlı ve ata binmiş olan [*] 146 ve 153 (MK, I, 90, 7) ve 2) atlı-sanlı adam, 145; (MK, I, 75, 4).
Atlık: At bağlanacak yer, 179; (MK, I, 30, 17).
Atmak: Bir nesneyi elden bırakıp fırlatmak, 120
Atmık: At sahibi, 83.
Atsız: 141; ("Atsız parmak,, manasına gelen arapça الخنصر ın karşısına konulan آتسز sözünü ben böyle tashih ettim).
At yılı: 186; (Türkçe 12 yıl atlarından 7 nci yılın adıdır. MK. de bu yedinci yılın adı "YONT YILI,, diye yazılmıştır, ki /1, 289/ bu da "AT YILI,, demekten başka bir şey değildir. Zira "YONT,, uygurcada "at,, demektir. KZK. lar bu yıla "YILKI YILI,, derler).
Av: Karada yabanî hayvan, kuş ve suda balık vurmak veya tutmak işi, 79; (MK. nin dediğine göre, bu, kelimenin "türkçe,,, yani kâşgarıllarca söylenişidir / 1, 33/).
Avçı: Avla meşgul olan adam, 156.

[*] Bu sözün karşısındaki الفارس kelimesi bu manaların ikisini de ifade der.

Av iti: Av köpeği, 174.
Avınç: Alışma, ısınma, 79; (MK, I, 119; 111, 331, 4; KB, 538; RAB. da "AVINMAK,, fiili vardır ki, bu da alışmak, ısınmak demektir, 10; ML. yok).
Avla kuşu: Av kuşu, 175.
Avlamak: Avla meşgul olmak, avlanmak, 103.
Ay: (Ayın yer küresi çevresinde dönmesine dayanarak, hesap edilen vakit ölçüsü), 184.
Aya: Lağap, sonradan takılan at, 145; (MK; "Ayag,,, III, 129, 8; ML. de yanlış olarak "AĞA,, (آغا) şeklinde yazılmıştır).
Ayak: (Basıp durmağa ve yürümeğe yarayan uzuv, 142, ve 2) Çanak, kap, 79 ve 170/ "YAYAK,,/; (MK. nin dediğine bakılırsa, Oğuzlar bu sözü bilmezler ve onun yerine "Çanak,, kelimesini kullanırlarmış: I, 79; RAB, 15; Kzk. çada bu sonuncu manasile de kullanılır. Kaz. çada ise, yalnız "Camayak,,, "Taşayak,, ve "Çinayak,, gibi sözlerde kalmıştır) ve 3) Masa, mangal veb. gibi nesnelerin yere dayanan kısmı, 169.
Ayak bileziği: Ayak bileği halkası, 150; (Bizim nüshada بلاق yerine بلاق yazılması yanlıştır; ML. yok).
Ayakçı: Çanakçı, 157.
Ayak siniri: Ayağın âsabı, 142.
Ayaş: Ahitleşen, dostlaşan kimse, 145, (Rad.: arkadaş-kara kırgızçada-I, 217)
Aydın: Işık, nur, 152; ABH, 26;

RAB "nurli,,; MK: "AY aydını,,, 1, 106, 6).

Aygır: Enenmemiş, damızlık at, 170, (MK, III, 87, 17. ABH, 27. Başka bir şekli de "A*d*'GIR,, dır, MK, I, 17. 11).

Ayığ: Ayı, 174, (MK, I, 79, 3. RAB, 332).

Ayık: Aklıbaşında olan, ayık adam, 152, (ABH, 26; HG, 26). Bizim nüshamızda آيق tarzında yazılan bu kelime ML. de doğru olarak, آيق- "ayık,, şeklinde yazılmıştır. Ayni s. de الصاى karşısına, yerinde olarak, آيق sözü yazılmıştır.

Aymak: Söylemek, demek, 114, (1, 83, 4: III, 118, 8; KB., 256 ve 271. RAB. 8; 36; 136 ve b. AH. ta/ 18/ "Öküş hamt ayurman sana,, ibaresindeki "ayurman,, fiili elbette "Aymak,, mastarından alınmış olup, "söylerim,,, "diyorum,, manasındadır. Halbuki N. Asım B. bunu "imek,, fiilinden zannederek, boşuna iştikak zorlamasile uğraşmıştır).

Ayran: Sütün yağı ayrıldıktan sonra kalan mayi ve ekşi kısmı, 166, (MK I, 109. 9. BR. bilmem neden, aslında açık surette آيران şeklinde yazılmış olan bu kelimenin sonuna bir de "ç,, ilâve ederek yazmıştır /s. 5/. RAB., bana kalırsa, hep yoğurt manasında kullanmıştır /62 ve 333/, nitekim Kzk. da bunu o manada kullanırlar. ABH. e göre "ayran,, kıpçakçada "ekşi süte denir,, /s. 27/).

Ayrık: Başka, özge, 97, ve 188, (MK, I, 103, 8: "Oğuzçadır,,; ABH, 27.

Ayrılmak: Ayrılıp yalnız kalmak, ayrılmak, 123.

Aytmak: Söylemek, demek, 94, ve 122 ("Aymak,, ın başka bir şeklidir; MK, I, 185, 10; II, 39, 12. RAB, 4 ve 15).

Ayva: Bildiğimiz sert yemiş, 182.

Az: Çok olmıyan, 153 ve 188.

Azık: Yol yiyeceği, yolda yenilecek nesne, 188, (MK., I, 64, 3, ABH, 13).

Azıdmak: Azıtmak, işi yolundan sapırmak, 121 - 122; (bunun karşısındaki arapça الاتينا fiili belki bu manayı ifade eder).

Azmak: Yolunu şaşırmak, yoldan sapmak, 111 ve 120; (MK, I, 85. 9. ve 151, 11, RAB. 10 ve 224),

Bacanak: Kadının kız kardeşinin kocası, 144; (باخباق şeklinde yazılan bu sözü KR. B. باجناق şekline çevirmiş ise de, karşısında "kadının kız kardeşi„ manasında olan اخت المراة sözü bulundukça bu gibi bir tashihle mesele çözülmüş olmaz. Bunun arapçasında bir eksiklik olacak; doğrusu زوج اخت المراة olmalıdır).

Bağ: Bağ, ip, 166, (MK, II, 19, 6; ABH, 33).

Bağımak: Kapanmak, kilitlenmek, 104.

Bağır: Karaciğer, 141, (MK, I, 301, 5; RAB., 121; ABH., 33; Kzk. ve kaz. çada "Bavur„).

Bağırtak: 150; (Müellif bunun karşısına الطاطاق sözünü koymuştur ki, BKT. sine göre, acemcede "Bağıltak„ hem takke ve külah, hem ulemaya mahsus bir kaftan manasına gelir; MK: "Bağırdak-kadın göğüslüğü„, I, 415, 5).

Bağışlamak: Bir nesneyi karşılıksız vermek, 125: (MK, III, 248, I; RAB, 30; ABH, 33).

Bağlamak: Bağla sıkıştırmak; bağlamak, 114; MK, III, 216, 12).

Bağlığ: Kapalı, 154.

Bakaç: Küre (Demircilerin çamurdan yaptıkları ocağı), 160

Bakır: Bildiğimiz maden, 178,(MK., 1, 301, 7, ABH, 34).

Bakışmak: Karşılıklıca bakmak, bakışmak. 133.

Bakmak: Görmek üzere gözlerini şu veya bu tarafa yüneltmek, bakmak, 79 ve 116 ve 119.

Baktırmak: Başkasını bakmağa sevketmek, 130-131

Bal: 96 ve 165 (Vaktile Çikil türklerinin sözünü kullanırsak, "Arıyağı„ diye anlatırız. MK. nin dediğine göre, "Bal„ sözü Suvar Kıpçak ve Oğuz Türkleri lûgatadır. "Türkler„ ise, "Arıyağı„ derlermiş. / III. 116/. ABH, 35; Mogolcada da "Bal„ olduğunu bu kitabın mogolca kısmından anlıyoruz. s. 218).

Balçık: Yapışkan çamur, balçık, 158 ve 178.

Baldız: Kocaya nisbetle karısının küçük kızkardaşı, baldız, 144. (MK., I, 381, 9).

Balık: 1) Bildiğimiz su hayvanı, 91 ve 180 ve 2) Ükek (bürç) atlarından biri, 183, (RAB.,116).

Balıkçı: Balık avcısı, balıkçı, 156.

Balık: Yılı (Türkçe yıl atlarından 5 nci yılın adı olmak üzere gösterilmiştir, 186. Bu isim yattır ve başka kaynaklarda görülmüş değildir. MK. de bu 5

nci yıl "NAKYILI„ diye yazılmış / I, 289/ ve " Nâk„ te timsah diye anlatılmıştır. / III. 116, 9/. Kitabında yabancı sözler almaktan pek sakınan MK. anlaşılan, bunu türkçe bir kelime olarak kabul etmiştir. Fakat BK. de "Nâk„ acemce sözler sırasında kaydolunmuş ve "su canavarlarından timsah gibi bir canavar dır„ denilmiştir. BR. da bunun acemce bir kelime olduğunu kaydetmiştir. / s. 123/. Diğer taraftan timsahın نهنك denilen bir ismi de vardır. Bunlar acemce ayni kelimenin başka- başka- şekilleri midir, yahut "Nâk„ acemceyle türkçe arasında müşterek bir söz müdür? Bu 5 nci yıla Kzk. lar "ILU YILI„ derler. "Ilu„ sözü hakkında Bud. tan aynen şu sözleri alıyorum; "Çagatayca - " LUY„, Uygurca- "LUU„, altayca-„ ULU„,mogolca "Lu„ çince- "Lung„/- ejder, ejder yılı / " Kalkuta Lûgati „ -Lu-timsah /. Şu halde "Iluyılı„ demek ya "Ejderyılı„, yahut ta "Nâkyılı„ gibi "Timsah' yılı„ demek oluyor).

Balta: Teber, 169; (Bunun karşıarapça الفاس kelimesinin konullâzım iken, müellif الفاس i"keser„ demek olan"kerki„ sözünün-karşısına koymuş ve "Balta„ nın karşısına da "balta„ nın ancak bir nevine mahuss olan acemce "teber„ den bozulan الطبر i koymuştur; ABH, 36 : MK:"Baldu„, 1, 350, 7 ve b.; RAB: "Baltu„. 41)

Baltaçık: Büyük çekiç (?), 160; ABH, 36.

Baltır: Baldır eti, 142

Bañlamak: Seslenmek, sesle çağırmak. 102, (Acemce "bang„ sözünden yapılan fiildir. ABH, 37; Rab, "Bañsalmak„, 119-120; ML, yok).

Bar: I) var, hazır 97- 98 ve 151. ve 2) evet, 154; (MK. III, 109, 1. ABH, 29).

Barçın: Diba, 167, (MK, I, 107, 15; 420, 6). ABH, 30; Rusçada birnevi kalın ipekli kumaş için kullanılan "PARÇA„ kelimesi bununla alakalı değil midir, aceba? ML. de burada ترغا şeklinde yazılmış olan kelimenin doğrusu برجا olmasın?

Barçınçı: Diba dokuyan, 155, (ML. yok).

Barıs yılı: 186; (Türkçe 12 yıl atlarından 3 ncü yılın adıdır; MK, I, 289).

Barlaşmak: Barışmak, 133.

Barmak: Yürümek, gitmek, 86; 88 89; 91-92-93-94; 96-97; 99-100-101. 115; 117; 127-128-129; 134-135-136-137; (MK, II, 5, 17; III, 48, 13; ABH, 29).

Barmak: Parmak, 141; (RAB., 12; ABH, 29).

Basınçak: Birçare adam, 149; (MK, I, 414, 13; Kaz. çada"Basınçak„ ve "Basımçak„ /CV/; ML. yok).

Basmak: Ayakla çiğnemek, basmak, 113 ve 119.

Bauş: Kafa, 139.

Baş ağrığ: Baş ağrısı, 163.

Baş bağı: Baş sargısı, 150.

Baş balçık: Baş balçığı (?), 178.
Başparmak: Elin en kalın ve kısa parmağı, baş parmak, 141.
Başçı: Baş, reis, 155.
Başlak: Koşuda önde gelen (at), 171.
Başlamak: 1) Bir işe girişmek, başlamak, 102 ve 2) Yaralamak, 107; (MK. de yara manasına gelen "Baş„ / III, 112, 7 / ve yaralı demek olan "başlığ„ kelimeleri vardır. ABH. de "Başlı eyledi„ sözü yaraladı diye tercemc edilmiştir, 31. HG. da da "Baş„ kelimesinin bir manası "yara olduğu yazılıdır, 19; ML. yok).
Başlamış: Yralanmış, 146; (ML. yok).
Başmak: (Bunun karşısına aslı ve manası anlaşılmayan [illegible] sözü konulmuş ise de, kelimenin bulunduğu yerine ve "Başmak„ sözüne verilen manaya bakılırsa onun "pabuç„ manasında olduğu anlaşılmaktadır; (MK., I, 388, 15 ve b.: ABH, 31; HG, 19).
Başmakçı: Ayakkabıcı, 154.
Başsağrağı: Başçanağı, kafatası, 139.
Batık: Suya batırılmış olan, 189; (MK: "Batığ„-derin, 1, 310, 5).
Batıkmak: Batmak, kaybolmak, 113.
Batmak: Suya dalmak, 99 ve 120; (MK, I, 434, 10).
Batman: (Bizim kitapta من diye anlatılmış olan bu kelime mayi nesnelere ve urluklar /hububat/ ölçeğinin adı olan çok eski ve umumî bir türkçe sözdür. Bazı yerlerde bir nevi ağırlık ölçüsüne deniliyormuş. /Meselâ MK. de "Bir batman et„ sözü vardır: I, 170, 6. RAB: "Yüz batman buğday„ /40/ ve "Altmış batman suv„/471/. EH. de "Batman„ من karşısına konulduğu gibi, OK. ta da من karşısında bulunur. Bir من iki رطلe muadil olduğundan ABH. nin "Batman„ı الرطل diye anlatması /s. 33/ doğru olmasa gerektir. "Batman„ sözü Anadoluda bugün de yaşamakta olup, yerine göre, iki okkadan sekiz okkaya kadar olan ağırlık için kullanılırmış. Kaz. da da yaşıyan bu kelime orada artık çok eskimiştir. Orada da bu kelimenin anlattığı miktar türlüce olup, en çoğu 4 bud/ 65, 556 kilo/ için istimal edilir / CV. „Batman„ maddesinde/), 187.
Bay: Zengin, 87 ve 153; (ORK, 109 ve 116; MK, III, 118. 5; BR. nedense, burasını göstermemiştir. Halbuki asıl burası gösterilmelidi; zira burada "Bay„ sözü satır başında bulunuyor. KB., 269; DS, 16,26; 72;122, Rab., 95; ABH., 37; HG, 26; EH; ابرد maddesinde; DTB., 9; 47; 56; 68; 83; LOS; KT. Bizim nüshamızda "Ban„ şeklinde yazılan bu kelime ML. de doğru olarak باي "Bay„şeklinde yazılıdır.
Bayan: Badem; 183; (ABH: "Bayam„, 37. Bunlardan hangisinin daha doğru oldğunu kestiremi-

yorsam da, acemce "Badem„in türkçesi bu iki kelime yahut onla'dan biri olduğunu tahmin etmekten kendimi alamıyorum)[1]

Bayık: Kendisine inanılır adam, 147; (Bizim nüshada بايق tarzında harekelenmiş ise de, biz, MK. deki şekli aldık / III. 124, 12/; MK. ye göre, "Bayık söz" - "doğru söz„ demektir / gene orada; ML: "doğru„; DS. de "Bayık„ tır. 52; 82; 90.

Bayımak: Zengin olmak, 103; (MK, II, 262, 7; KB. 256; ABH, 37; ŞS.; LOS. ve KT. de "Bayırmak„).

Bayram: Sevinç ve şenlik günü:, 184; (MK. de hem "BAYRAM„/ I, 401, 14 ve III, 133, 1/, hem „BA d'RAM„/ I, 221, 16 ve 401, 11/ şekilleri vardır. Türkçede "y„nin "d'„ye yahut tersince dönmesi maruftur. Fakat MK.ye göre "daha temiz lûgat„ "Bayram„ şeklidir/ I, 401); ("ÖY" maddesine bakılsın. Kaz. da „BEYREM", Kzk. da „Mayram„).

Bed'iz: Nakış, bezek, süs, resim, 189; (KB: „Bediz", 254; AH., 29; MK: „Bed'izliğ ev" - süslü, bezekli ev I, 418, 16; bizim nüshada [illegible] tarzında yazılması elbette yanlıştır).

Beğni: Darı sirasi, 161, (acemceye de geçmiştir).

[1] "Konya vilâyeti halkıyat ve harsiyatı„ n da (S. Nüzhet ve Ferit) "Türküler kısmında„: "Kaleden indim yayan, yağlığım dolu bayam (s. 207).

Beklemek: Korumak, saklamak, 107.

Ben: Birinci şahıs zamirinin müfredi, „ben", 80.

Bergelemek: Enselemek, 113.

Bergü: Cömert, 152; (matbu nüshada birinci harfin noktası açık çıkmamış ise de,arapçasına bakılınca onun ب /b/ olduğu anlaşılıyor).

Berk: Sağlam, muhkem, 189; (MK., I, 292, 12; RAB., 69 ve 490; EH., [illegible] maddelerinde. ABH., 30).

Beşik: Sallanır çocuk yatağı: beşik, 169; (MK, III. 44, 10 ve 140, 1; „BİŞİK": I, 342, 2; RAB., 370; ABH., 32).

Beyni: (139 ncu sayfada [illegible] karşısında [illegible] şeklinde yazılmış olan kelimenin doğrusu [illegible] olsa gerektir. OK. ta [illegible] ve [illegible] maddelerinde, AH. de [illegible] maddesinde; BKT. nde [illegible] maddesinde [illegible] „beyni" sözü vardır. Şu halde "beyni" beyin ve ilik demek olacaktır. Ayni manaya gelen [illegible] - „Beyni" sözü ABH. de de vardır /s. 89 /).

Bez: (Boyunda, koltukaltı ve kasık gibi yerlerde bulunan ve kımıldıyan taneler), 76-77 (EBH 30; MK: "BİZ„, III, 88, 9).

Bezekçi: Nakkaş, süs resmi yapan, 158; (Burada karşısında arapça نقاش sözü bulunan türkçe [illegible] sözünün doğrusu [illegible] olacaktır).

Bi: Gebe yahut taylı kısrak, 170; (MK, III, 155, 6: "Türkçedir, oğuzça değildir„; HG: "Be„, 12; Şark Türklerinde ve Orta Türklerde bugün de yaşıyan şekli "BİYE„ dir ve ŞS. da da o şekil alınmıştır).

Biçin: Maymun, 173, (MK, I, 342, 17; RAB., 454).

Biçin yılı: 186 (Türkçe 12 yıl atlarından 9 uncu yılın adıdır; MK, I, 289; Kzk. da "Miçin yılı„).

Biçmek: Kesmek, 120

Biçmez: Kesmez, kör, 151.

Bik: Bey, emîr, 75; 78; 85; 87; 92; 93 ve 145; (MK, I, 21, 2; RAB, 4)

ABH: (Türkmence "bek„, "Kıpçakça„ "bey„, 35/ Bana kalırsa, bu, tersincedir /; HG: "bey„, 23).

Bikliğ: Kocalı kadın, 149; (MK: "Bek„ - kadının kocası, III, 116, 4. Kzk. da kadının kocasına "bay„ denir).

Bilbağı: Kuşak, 167; (HG., 19; Kaz. da "Bilbav„).

Bile: ile, 93-94.

Bilemek: Bileği taşına tutarak keskinleştirmek: bilemek, 102; (ML, yok).

Bilezik: Bileğe takılan halka, 150; (MK, I, 427, 6 ve II, 68, 6; ABH., 36).

Bilgez er: Bilğili, âlim adam, 87; (MK, I, 358, 6; Rab., 409; ABH., 35).

Bilgirmek: Belirmek, 112 ve 124; (RAB., 12; ABH., 36).

Bilik: 77 ve 152 (Bunun doğrusu "Bilikliğ„ olacaktır. Çünkü bunun karşısına arapça العلم sözü konulmuştur. Halbuki "bilik„ عالم demek olmayıp, ilim, bilgi demektir. Âlim adam ve ilim sahibi için bizim nüshamızın 76 ve 83 s. lerinde pek oğru olarak "BİLİKLİĞ„ kelimesi yazılmıştır. Şimdi gelelim bu kelimeye).

Bilikliğ. Bilgili, bilgisi olan adam, 76 ve 83; ("Bilik„ - bilgi ve ilim demektir: MK, I, 323, 2; KB., 275; AH, 32-33; RAB: "Bilik söz„ - hikmetli söz, 269; ABH. de ilim için „bili" ve „belü" sözleri yazılmıştır, 35. „Bilge"nin âlim manasında ve „Biliglig" in de ilim صاحب ve bilgili adam demek olduğunu gördük; şu halde gene âlim manasında „Bilgeliğ" şeklinde bir kelime yapılamaz. Halbuki BR., MK. de, III, 118, 8 deki تكين منك ساوى بلكلكا آى „Tekin menin savımı bilgelege ay„/ibaresindeki بلكلكا kelimesinden bir „bilgelig„ sözü uydurmuş ve onun „weise alim" manasında olduğunu söylemiştir. /s. 37/. Bir kere bu kelime „bilgeliğ" şekline çevrilemez, zira orada ikinci "L„ nin üzerine فتحه işareti konulmuş, yani بلكلكا şeklinde yazılmıştır ki, BR. nın kabul ettiği fonetik harflerle ancak „Bilgâlâgâ„ tarzında yazılabilirdi. Doğrusu, bunda nazmın manasından da, tercemesinden de بلكلكا kelimesinin sonundaki كا / „ge" /nin dativ edatı olduğu açık anlaşılıyor. Şu hal-

de „Bilge + le + ge" sözü „Bilge + ler + ge" demekten başka bir şey değildir. Zaten MK. kendisi de bunu عقلاء / akıllılara / diye cemi ve dativ şeklinde olan bir arapça kelimeyle tercüme eylemiştir. Bunda Br. ı yanıltan keyfiyet بلكاليغ şeklinde yazılması lâzım olan sözün bazan söylendiği gibi, ر / r / siz yazılmasıdır. Sözün kısası, „Bilgâliğ" kelimesi Br. nın fihristinden çıkarılmalı ve „bilge" maddesinde o sözün bu sayfada da bulunduğu gösterilmelidir).

Bilikisiz: Bilgisiz, 84, ve 152.

Bilmek: Bir şey hakkında bilgi edinmek, 121 ve 135.

Binmek: Hayvan üzerine oturmak, 90,

Bindirmek: Başkasını hayvan üzerine oturtmak, 103.

Bin: Bin, on kere yüz, 80.

Bir: En küçük ve ilk bütün sayı: bir 76 ve 186.

Biriktirmek: Bir, tek yapmak, 104.

Birinçi: Birinci, 187.

Birle: İle, 93.

Birmek: Vermek, 76; 77; 88; 104; 122 ve 127; 129; (MK, II, 69, 2; III, 94, 3; ABH., 29).

Biş: Beş, 186.

Bişinç: („Beşinci" demek olan „Bişinçi" nin kısaltılmış şeklidir, 187, (MK, I, 118, 9).

Bişmek: Ekin biçmek, 107; ("Biçmek" in başka bir şekli olacak).

Bit: Bildiğimiz parazit: bit, 177.

Bitikçi: Yazıcı, kâtip, 157; (" Bitik„ - yazı, mektup: Rab., III ve 312; HG., 23 ABH: "Biti„ ve "Bitik„, 28; DTB., 20 ve 21;).

Bitiklemek: Yazmak, 126.

Bitimek: Yazmak 114 ve 131; (ORK., 140; AH., 87; ABH., 28).

Bitirmek: Sona erdirmek, tamamlamak: bitirmek, 102.

Bititmek: Yazdırmak: 131; (MK., II, 241, 3).

Bitlemek: Birisinin başından bitlerini ayıklamak: bitlemek, 113 (MK, III, 216, 7; ABH, 23; HG, 42; ML. yok).

Bitmek: Tohum filizlenip, topraktan dışarı çıkmak, nabit olmak, 115.

Bitrek: Felce tutulan, 164; (Bu ML. deki şekildir; bizim nüshamızda براغ şeklinde yazılması yanlış olacaktır).

Biyiçi: Oynayıcı, raksedici, 156; (Eksik yazılan ve karşısında رقص sözü bulunan kelimeyi KR. B. برناس diye tashih etmiş ise de, ben bunun şurada yazıldığı gibi olacağını tahmin ediyorum. Çünkü raksetmek manasında türkçede „biyimek" fiili vardır ki, Kaz. da bugün de yaşamaktadır ve bu fiili ABH. de almıştır / s. 37 /). Zaten / bizim kitabın 109 sahifesinde arapça „raksetti" manasına gelen رقص fiilin karşısına konulan ve çok açık yazılan بيدى fiili de vardır.

Biyik: Dikiş yivi, 166; (Bunun doğru manası „don ağına veya giyimin eteğine eklenen parça" dır ve bu manayla bugün Anadoluda da yaşamaktadır; „çabuk" maddesine de bakılsın).

Biyimek: Oynamak, raksetmek, 109 ve 120; (MK: „BÜd'İMEK". III, 195, 3).

Biz: 1) Bildiğimiz kunduracı aleti: biz, 76 ve 158 ve 2) şahış zamirlerinden "ben'in çokluk şeklidir, 76; 77; 86 93; 133,

Bıçak: Bildiğimiz kesme aleti: bıçak, 173; (MK. de hep "Biçek„ şeklinde yazılmıştır; örnek için: I, 322, 1).

Bıçakçı: Bıçak yapan, 156.

Bıçgas: Bahse girişmek, öndül komak, 189; (Bizim nüshada bu türkçe söz بجغس kılığında yazılmış ise de, biz bunu böyle düzelttik; çünkü MK. de muahede ve misak manasında olan söz bu şekildedir (I, 282, 10).

Bıçık: Kesilmiş, 189; (MK: "Buçuk„, I, 315, 10).

Bırakmak: Atmak, düşürmek, bırakmak, 109 ve 112.

Bışlak: Peynir, 166; (Bunun mogolcada da ayni manada kullanıldığını gene bu kitabın mogolca kısmından öğreniyoruz / s. 218 /).

Boğaz: Gırtlağın yukarısı: boğaz, 140; (MK, I, 304, 12; ABH, 33; ML. de "Boğuz„ tarzında yazılmıştır ki, o da boğaz demektir /MK., III, 198, 3; KB., 248/).

Boğmağ: Gerdanlık, 150; (MK: „Boğmak", I, 388, 16; OK: الغنقه maddesinde, AH; الزناق، الطوق mad.)

Boğuzdak: Gırtlak borusu, 140; (ML. yok).

Bok: İnsan ve hayvanın kalın barsağından çıkan nesne, 142.

Bolmak: Olmak, 99; 111, 114 ve 120.

Borç: Ödünç alınan para, borç, 189.

Borç almak: Borç almak, 103.

Borç birmek: Borç ödemk, 102.

Borgu: Boru, 76; (ABH, 29; MK: "BORGUY„. III, 182, 14; Br. nın bunu "BURGUY„ şeklinde yazması doğru mu, acaba; Kaz. "Bırgı„).

Borguçı: Borucu, 155.

Boş: Hür, serbest, 151; (MK, I, 277, 4; KB, 260; EBH, 32).

Boşamak: Azat etmek, boşamak (karısını boşamak) ve bırakmak, 104.

Boşamış: Boşanmış, serbest bırakılmış, 147

Boy: 1) Uzunluk, 142 ve 2) Bir nevi galle adıdır, 76-77 ve 181; (MK, III, 103, 4; OK ve EH. الثلبة maddesinde; ŞS; LOS.).

Boyağçı: Boyacı, 156.

Boyamak: Boya sürmek, boyamak. III ve 124.

Boyanmak: Kendikendini boyamak, 104.

Boylağ: Yular, 172; (ML. de bu yerde "Nokta„ sözü yazılmıştır ki, bu da aşağı - yukarı yular demektir. HG, 14; Kzk. ve Kaz. da yaşar).

Boyun: (Başı gövdeye bağlıyan uzuv), boyun, 141.

Boz: Kül renkli, boz, 168; (MK, III, 88, 3; ABH, 30; HG, 13).

Bozukmuş: Soyulmuş , yağma edilmiş, 147.

Börk: Kalpak, 166; (MK, I, 292, 14; RAB, 10; AH, 63).

Börkçi: Kalpakçı (kalpak yapan), 157.

Bu: 1) Yakındakini gösteren işaret sözü, 75, 81; 87 ve 94 ve 2) Buğu; buhar, 184; (MK, III, 155, 5; ABH: "BUĞ„ 33; LL; LOS; ve KT: "Buğu„).

Bu ajun: Bu dünya; 137, (MK, I, 73, 8).

Buğday: Bildiğimiz hububat: buğday, 77 ve 181.

Buğday aş: Buğdayla yapılır bir yemek, 165.

Buğday başı: 1) Buğdayın başağı, 181 ve 2) Ükek / Bürç/ adlarından biri, 183; (RAB., 116).

Buğra: Puğur, deve aygırı, 77 ve 172; (MK, I, 352, 4; RAB., 430 ve 447; ABH, 33; HG, 14; Bugün de Kzk. da "BURA„).

Bugün: Bulunduğumuz gün, bugün, 184.

Bulak: Haşarı, ürkek at, 171; (MK: "yası arkalı at„, I, 317,6).

Bulgak: Karğaşalık, 146; (MK, I, 389, I; ŞS: "Bulgag„, 85).

Bulgamaç: Bulamaç, 165; (ABH, 35; MK: "Bulgama„, I, 407, 9; Kaz "bılamık„).

Bulmak: Bir nesneyi arayıp yahut rastgelerek ele geçirecek bir halde bulunmak, 116.

Bun: Eksiklik, noksanlık, 80; ABH., 36; diğer bir şekli de "Mun„dur. İBM: " Bizim memleketimizin Türkleri "m„ yi "b„ ye çevirdiler „ dedikten sonra örnek olmak üzere, "Bun-mun„u da getirmiştir. / s. 80 /. MK. ye göre, kelimenin başında "m„ nin "b„ye dönmesi Oğuz, Kıpçak ve Suvar lûgatıdır / I, 32 /. MK. kendisi yalnız " mun „ şeklini almıştır / III, 102, 17 /; KB., "mun„ / s. 269 /; Kzk: "min„).

Burtanmak: Darılmak, 107.

Burun: (Solukalmağa ve koklamağa yarıyan malûm uzuv, burun, 106.

Burundak: Yular/deve için/, 172; (MK: " Burunduk „, I, 414, 13; RAB., 6 ve 54; HG, 14; ABH: "Burunduk„ ve " Burunduruk „, 29).

Buşmak: Canısıkılmak ve kızmak, 120; (MK, I, 311, 60; II, 115, 3; III, 196, 10. Br. bunu " p „ ile yazmıştır; AH, 26; EBH., 32;)

Butak: Budak, 182.

But eti: Oyluk eti, 142

Bu tünle: Bu gece, 185.

Buyuk: Üşümüş, 148;

Buyurmak: 1) Emretmek, 104; (ABH, 37; "Buyruk„- emir:Rab. 10; ABH, 37) ve 2) öne, yukarı geçmek, 109.

Buz: Buz, (Arapça ثلج kelimesile terceme edilmiştir ki, kar demektir. Şu halde terceme pek te doğru sayı'amaz. 75 ve 184.

Buzlamak: Deve böğürmek, 112 ve 176, (MK, I, 109, 3 ve III. 216, 8, Rab. "Buznamak", 122, ML, yok).

Buzluk: Buz saklanılan yer, buzhane, 181.

Bükmek: Dürmek, (boru şeklinde bükmek), 112 ve 120, (ML: "Çulgadı„).

Bükşürdü: Düşündü 113, (ML. فكر)

Bükü: Büğü, sihir, arpağ, 189.

Bükülmek: Bükülmek, 110 ve 124.

Bürge: Pire, 177, (MK., I, 358 I; Bud: "Bürgü„, Kaz. "Bürçe„ ve "Burça„).

Bürüncük: Kadınların baş örtüsü 149; (MK, I, 420, 16 ve II, 119, 7

Bütün: Tam, eksiksiz, noksansız, 152 ve 189, (MK, I, 334, 3, ABH., 28).

Bütürmek: Bir işi sonuna erdirmek, bitirmek, 105.

Büyümek: Büyük olmak, büyümek, 131.

Büyütmek: Başkasının büyümesine çalışmak, 131.

Büz: Pamuk, 167; (Bunun doğru manası " pamuk ipliğinden dokulmuş bez„ dir.

Büzmek: Devşirmek, toplamak, büzmek, 111, (ABH, 30), MK, III, 88, 6 ve 6.

C

Coğda: Deve yünü, 172, (MK: "Coğdu„ - "Yoğdu„ - Deve yününün uzunları, I, 32, 2).

Ç

Çabuk: Don ağına veya geyimin eteğine eklenen parça, 166; (birinci mana BKT. " haştece „ ve "haştek„ maddesinde; ikinci mana: PDC, 273; ŞS.; Rad., III, 1933 - giyimin kenarı -; Bugün buna Anadoluda "Biyik„. "Beyik„ ve "Peş„, Kaz. da "çabu„ derler; Metnimize burada "habuk„ okunacak bir tarzda yazılan türkçe söz "çabuk„ olacağını tahmin ediyorum; bunun karşısındaki arapça diyerek yazılan الخفس sözünü işitmedim ve lûgat kitaplarınd ada bulamadım; bu da yanlış yazılmış olsa gerektir).

Çabur: Karışık ruya, 190.

Çağır: Şarap, 161, (MK, I, 303 6-7, ve III, 240, 2; Ds., 104; RAB., 29 ve 294 HG, 16).

Çağırçı: Şarapçı, 155.

Çağrı: Doğan (kuş), 175, (Bunun karşısına البازي kelimesi konulmuştur ki, bu arapça söz OK ta "doğan„ diye terceme edilmiştir. MK, her iki yerde /II, 276, 2 ve II, 245, 14/ "Çağrı„ kelimesinin karşısına الصقر kelimesini koymuştur ki, bu kelimenin türkçesi OK. ve EH. ye göre, "ÇAKIR„ dır. Şu halde " Çağrı „ sözü " Çakır „ ın eski şekli olabilir. M L. yok; ABH. de arapça البازي karşısına türkçe " toğan „ sözü konulmuştur / s. 64 /).

Çağırmak: Davet etmek ve kandırmak, 104; (Burada چاسردی şeklinde س le yazılması yanlış olup, doğrusu چاغردی olacaktı; fiilin karşısındaki اغرى, ادعى fiilleri bizim bu fikrimizi kuvvetlendirmektedirler; şu halde KR. B. n چاغردی

tarzında tashihine lüzum kalmıyor).

Çağlamak: Akmak, 121; (Bunun doğru manası "suyun çağlıyarak akması„ dır; MK.: "çagılamak„, III, 240, 3; nüshamızda چغلق tarzında yazılması pek te doğru sayılamaz).

Çakırmak: Bağırmak 110; 111; 124 ve 176.

Çakkıcı: Koğucu, curnalcı, 148; (Bizim nüshada چقغی sözünde "ç„ nin esre ile harekelenmesi yanlış sayılmalıdır).

Çakmak: Koğuculuk etmek 120. (MK, II, 15, 13).

Çakmak: Çakmak. 169, (MK, II, 15, 14, RAB, 222, ABH 44, HG, 17).

Çal: Kır saçlı, kıranta, 143, (MK. de " Çal koy „ sözü الابلج من الغنم diye terceme edilmiştir / III, 117, 6/. Br. buradaki "Çal„ı "grau„-kül renkli diye anlatmıştır. Halbuki arapçada ابلج sözü koyun / غنم / hakkında kullanılırsa "aklı-karalı„, yani alaca demek oluyor / OK. / ABH: "Al donlu at„, 45, HG, 13. Kzk : " kocamış adam„. Kaz: "Saçı-ına çal girmiş adam „ - kır saçlı adam „ demektir.)

Çalbak: Çapak, 140; (MK: " çelbek„, I, 397,1; ML: "cılık okumuştur ki, Bud. bu sözü "çapak„ diye anlatmıştır).

Çalışçı: Güreşçi, pehlivan, 145; (MK. "Çalış„ - güreş, I, 30; 15; Hg.: Savaş, 14; BUD, I, 462; PDC-sây, 280; metnimizde burada "dolaşan„ manasında olan جوال sözü yerinde değildir).

Çalık. Gafil, 152; (Rab.: meflûç, 120; Hg: Kötü adam, 25; ADD.: "Çalık akıllı„ - sersem, Cenubî Anadolu)

Çanak: Topraktan aş kabı, çanak, 170, (MK, I, 319, 6. RAB, 201, ABH., 46, HG., 17).

Çatır: Çadır, 180, (MK I, 340, 10, ABH, 42).

Çatırçı: Çadırcı, 155.

Çav: Ses, 79 (Doğrusu at ve san. MK, I, 47, 10 ve 11, 198, 4, KB, 269; DS., 74; DTB., 44;54; ABH: "bağırma - çağırma„, 47, ŞS.).

Çavlığ: Atlı - sanlı adam, 145: (ML., yok).

Çavuş: Askerî bir rütbe, 156.

Çayan: 177, (Arapça عقرب /Akrap/ dedikleri zehirli canavar. RAB., 6 ve 221, HG, 11, DTB.,4; KB: "Çadan„, 544. MK: "Çad'an „, I, 343, 10, OK., sahibi العقرب maddesinde " türkçesi olmayan isimlerdendir„ dediği gibi, BKT. de كزدم maddesinde de yalnız عقرب sözünü yazmakla iktifa eylemiştir [1]. Halbuki akraba türkçede "Çayan„ denildiği gibi, " Akrap bürcü „'ne de türkçe " Çayan „ denilir / RAB., 116, İBM., 183/.

Bir de akrabın, anlaşılan, garp türkçesinde "Örü kuyruk"/LOS. كزدم maddesinde / ve "KUYRU-

[1] OK. sahibi "bir etrâkten„ kuyruğu örü deyü „ işittiğini (العقرب maddesinde) yazmış ise de, bunu bir isim olmayıp " tarif „ olarak anlamış olsa gerektir.

ĠU örü„ / KT., ورو maddesinde/ denilen atları da varmış).
ABH. "Böy„ sözünü de "Akrap„ diye terceme etmiş ise de, elbette yanlıştır, çünki " Böy „ akrap olmayıp, ısırması ağrı veren bir zehirli örümcektir ve kelime bu manasile bugün Anadoluda da yaşamaktadır. ABF. de de ABH. nın bu yanlışı düzeltilmemiştir. HG. de de "Büy„ şeklinde yazılarak, gene "akrap„ denilmiştir...

Çeçek: Çiçek, 182, (MK. I, 325, 7, RAB, 120, ABH., 42).

Çeçek yağı: Çiçek yağı, 165.

Çekiç: (Kakma için kullanılan demir tokmak çakiç), 160.

Çekmek: Yolmak, 121.

Çeng: / Bildiğimiz musiki aleti /, 146; (Bizim nüshada جنكا tarzında yazılıp, karşısına arapça الصنج sözü konulmuştur. Halbuki arapça الصنج karşısındaki türkçe söz MK. de "Çeng„ olduğu gibi. / III, 264, 6 /, OK. ta da öyledir. DTB., 28.

Çerik: Savaş ordusu, 145: (MK, I, 325, 8, RAB., 50, 50 ve 298; ABH; "Çerik„ ve "Çeri„ , 42).

Çeş: Firuze taşı, 178; (MK, I, 277, 8).

Çetik: Kedi, 174 (MK, I. 325, 6 ve III, 92, I, MK, ye göre, bu oğuzcadır. ABH., 42, HG., 11; BKT., سنورن maddesinde.

Çevirmek. 108. ("جاوردي„ fiilinin karşısındaki arapça دار fiilinin konulması doğru olmayıp, oraya ادار yahut رد fiili konulmalı idi. Zira arapça دار "döndü„ demek olup, "çevirdi„ demek değildir; ve 123; (Burada da جاورمق fiilinin karşısına arapça الدوران fiilinin konulması yanlış sayılmalıdır).

Çiban: Bedende peyda olan malûm şiş, çiban, 164; (ABH., 41).

Çibin: Sinek, 177, (KB, 544, HG., 10, ABH., 41).

Çibinlağu: Yelpaze, 170, (ML. "Yilpiç„).

Çiğ: Olmamış, pişmemiş, çiğ, 154; (MK, I, 283, II de جك şeklinde yazılan sözü BR, nedense "Çiğ„ tarzında kaydetmiştir. ABH.,44).

Çikim: Eğerin iki yanı, 173, (ML. "Çilim„).

Çil: / Bir cins kuş /, 173; (Bizim nüshada جيك şeklinde yazılmış ise de, arapça الطيهوج karşısına konulan türkçe bu sözün doğrusu, ML. de olduğu gibi, جيل dir).

Çiynemek: Dişle ezmek, çiğnemek, 115 ve 122; (bu sonuncu s. de سيندى tarzında yazılmış ise de, karşısındaki arapçasına bakılınca, KR. B. n جيندى şeklinde tashihi doğru sayılmalıdır).

Çın aymak: Doğru söylemek, 111; (Bu fiil "Çın„ la "Aymak„ tan yapılmıştır).

Çıçlak: Serçe parmak, 141; (ABH: "Çıçlak„ ve "Çeçe„, 42; HG., 20. MK: "Çıçalak„, I, 404, 3, RAB: "Çınçılak„, 247. Kzk. "Şanaşak„. Kaz: „Çençe").

Çığan: 1) Çiçek hastalığı, 164, (ML. yok). ve 2) fakir, 153 (جغان - çığan şeklinde yazılan bu keli-

meyi KR. b. جنان diye düzeltmiştir ki asıl doğrusu da budur. MK. bu şeklin argulular lûgatı olup, türkçesi "Çığay„ olduğunu yazmıştır / 1, 32, / ; AH: "Çığay„, 47; KB, 260 ve 269; Hg, 26; Rab., 95 ve 387; ML. de ikisi de yok).

Çıkarmak: Çıkarmak,(giyim hakkında) 108.

Çıkış: Masraf, harcolunan para, 151. (MK. da ise, bizim kitaptakinin aksine olarak, fayda; kâr manasında olduğu yazılmıştır / I, 307, 13 /).

Çıkmak: 1) İçerden dışarıya gitmek, çıkmak, 108 ve 2) Güneş, ay ve yıldız gibi şeylerin doğması, 120.

Çıkrık: Çıkrık, (iplik sarmak için küçük çark), 162; (ABH., 44; bizim nüshadaki ججرق şekli yanlış olsa gerektir).

Çımak: Pek ak / beyaz /, 169; (ML. yok.)

Çımkara: Pek kara /siyah/ ,169, (ML. yok).

Çınır: (Bir çeşit musiki aleti), 161. (Karşısındaki arapçası المزبط tır; KR. B. bunu البربط diye düzeltmiştir ki, „kopuz" demektir).

Çıra: Çıra, mum, kandil gibi aydınlatma vastası 170. (s. 165te ayni manaya gelen kelime „Çırağ„ şeklinde yazılmıştır: "Çırağ yağı„. Bunun "Çırak„ şekli de vardır: / ABH., 42, HG., 13/ ve ABH a göre, bu şeikl kıpçakçadır. Bu kelimelerin acemceden alındığı doğru mudur acaba?

Çıraayağı: Çırakma, 170.

Çırağ yağı: Mum yağı, 165, (HG., 18).

Çırağ yandırmak: Mum asmak, 104; (Doğrusu "mum yakmak„ olacaktır).

Çoğan: Çöğen, 159. (ABH, 43, ML. yok).

Çoğanlık: Çoğan kabı, 170. (جغالق - "Çoğalıq„ tarzında yazılan sözü ben böyle düzelttim. Zira s. 159 da çöğen manasında olan söz جغا - "Çoğa„ tarzında değil, "جغان„ - "Çoğan yazılmıştır. ML. yok).

Çolpan: Tanyıldızı (Çobanyıldızı, zühre). 184. ABH., 45. ŞS. LOS ta جوبان - "Çoban„ maddesinde: "Çobanyıldızı„, doğrusu "Çolpan„. denilmiştir.

Çomak: Topuz. 173, (MK. I, 319, 3. ABH, 49).

Çommak: Yüzmek, 110; (Bunun doğru manası "dolmak„ olacaktır, nitekim MK. de de aynidir, II, 22, 15; ABH: su ile yıkanmak, 46).

Çubar: Ala, alaca 171; (Bunun "Çeber„ okunacak bir tarzda harekelenmesi hata olsa gerektir; Kaz. "Çubar„ - benekli).

Çümüç: Çamçak, 169.(MK: "Çümçe„ / "oğuzça„ /, I, 349, 12, ABH, 46, RAB: "Çemçe„, 15 ve 300, Kaz: "Çümüç„).

Çürüğün (ü) Açmak: Cilâ vermek, parlatmak, 107; (Buradaki آشق fiili آجق nın başka bir şekli olsa gerektir).

D.

Dağılmak: Saçılmak, dağılmak, 106.

Dağuk: Tavuk, 106, (MK: "Takağu„- tavuk ve horoz için müşterek bir isimdir„, I, 372, 16, Rab: "Tağuk„, 300. Bizim kitabın 186 s. inde " Tağukyılı „, ABH: "Tağuk„, 65, HG: "Dağık„ türkmencesi "Dakık„, 10, Moğ: "Dağuk„/ İBM, moğ. kısmı, 226).

Dakmak: Takmak, iliştirmek, 120.

Daritmek: Daraltmak, daretmek, 111.

Dartmak: Tartmak (Bir nesneyi ağırlığını bilmek için teraziye çekmek), 116.

Davar: Malü-meta, 168, (MK: "Tavar„, I, 302, 13. KB. 264; DS., 34; 68; RAB., 119 ve 508. "Tavar„ sözü ayni mana ile rusçaya da geçmişti.).

Değiştirmek: Bir nesne yerine başkasını almak, değiştirmek, 113.

Dekirmek: Değdirmek, 103.

Dek durmak: Dinmek, durmak, 110.

Delmek: Delik açmak, 106.

Delü olmak: Delirmek, 107.

Demir: (Bildiğimiz maden), 84.

Demirci: (Demiri işleyip, türlü aletler yapan), 84.

Demrençi: Ok demiri yapan, 157.

Derin: Derin, 153. (MK: "Terin„, III. 273, 13 : RAB, 389 - 390, ML. yok).

Derki: Terki, eğerin arkasındaki bağ, 173, (ABH.: "derkü „, 48; HG: " Terkü „, 14; başka bir ismi de "Kancuğa„ dır.

Deyül: Değil, 99, (MK: "Tegül„, II, 57, 3 ve III, 114, 3. Br. bu sözün yerlerini gösterirken yanlışlıklar yapmıştır. ABH : "Degül„, 49).

Dil: Bildiğimiz uzuv, 79.

Dilsiz: 153, (Metnimizde peltek manasına gelen الالكن le tercemesi doğru değildir, zira " dilsiz„ in arapçası الابكم yahut الاخرس tir . ABH "Dilsiz„ in karşısına الاخرس i koymakla isabet etmiştir /s. 40/. Halbuki bizim kitabın 153 üncü sahifesinde "Tilsiz„ in karşısına da الالكن kelimesi konulmuştur).

Dirik: Diri, canlı 79.

Dirilmek: Yaşamak, 112, (MK : " Tirilmek „. I, 431, 2 ve III. 48, 9. ABH., 38).

Dirmek: Dermek, toplamak, 107 ve 115.

Diş: (Ağızda bulunan, bildiğimiz uzuv.) 79 ve 140.

Dişi: Erkeğin karşıtı, 141.

Dive: Deve, 172, (MK: "Tevey„, I, 32, 14, " Teve „ II, 143, 8. " Tivi „, III, 102, 3. " Tevi „, III, 140, 10 ve "Devey„, I, 32, 14, RAB: " Tive „, 442; ABH: "Deve„, 51, HG: "Teve„, 14, Kzk. " Tüye „ Kaz " Düye „).

Diz: (Bacakla baldır kemiklerinin birleştiği yer), 142.

Dırnak: Tırnak, 141.

Doğmak: (Bir yıldızın maşrıktan çıkması), 100.

Dolu: Dolu, "boş„ un karşıtı 151.

Dölek: Sâkin, 151; (MK: "Tölek„, I, 324, 17; RAB, 141; ML. yok.)

Döndürmek: Bir nesnenin dışını içine çevirmek, 111.

Dönmek: Çevrilmek; 106.

Dört ayak: Dört ayaklı hayvan, çarpa, 138, ("Dört„ kelimesinden sonra gelen kelimenin ne olduğu açık malûm değilse de, ben, karşısındaki arapçasına bakarak, böyle düzelttim).

Döşemek: Yaymak, sermek, 122.

Dutmak: Mülâzemet eylemek, 115; (Buradaki "Duttu„ fiili "Tuttu„ nun başka bir şekli olsa gerektir. Bizim nüshada bunun eşleri de yok değildir: "Darttı„ - "Tarttı„ / s. 116 /, "Dakmak„ - "Takmak„/s. 120/ve "Dırnak„ - "Tırnak„ / s. 141/).

Dürtmek: Sürmek (yağ gibi nesneleri), 109 ve 112.

Düşmek: Yukardan aşağıya inmek, düşmek, 116.

E.

Eçik: Ekşi, 156. (Burada "Eçik„ kelimesinin karşısına ekşi, mayhoş manasına gelen الحامض konulmuştur ki, pek te doğru sayılamaz. Zira "Eçik„ ancak "acı„ demek olan "Açığ„ ın incelmiş bir şekli ve ayni manayi taşıyan bir kelime olabilir. Bana kalırsa müellif burada "Eçik„ le "Ekşi„ nin manalarını karıştırmıştır. "Ekşi„ maddesine de bakılsın).

Ed'gü: Iyi, 97; (ORK., 113; MK, I, 104, 10, 115, 15; AH., 68.)

Ed'gülük: Iyilik, 94, (MK, I, 115, 15, KB., 273; AH., 68.

Egmek: Dürmek, 112; (Doğru manası "bükmek„).

Egirmek: Eğirmek, (İğle iplik bükmek), 113 ve 120.

Egri: Çarpık, eğri, 154.

Egri arka: Kanbur, 141.

Ekilmek: Eğrilmek, 106.

Ekinlik: Ekin yeri, tarla, 180.

Ekmek: Ekin ekmek, 110 ve 120.

Eksik: Bütün olmıyan, nakıs, eksik, 151. (MK., I, 96, 13, ABH., 18, RAB: "Öksük„. 5 ve 39).

Eksilmek: Nakıs olmak, azalmak, eksilmek, 116.

Eksitmek: Eksiltmek, 104.

Ekşi: 165, (Müellif "ekşi„ yi الحريف diye terceme eylemiştir. Halbuki الحريف sözü صحاح جوهرى de ve ondan alarak AH. de الشيء الذى يلذع اللسان بحرافته / acısile dili yakan nesne / diye tarif olunmuştur. Bu ancak "Acı„ nın tarifi olabilir. Nitekim bizim nüshamızın 154.üncü sahifesinde acı demek olan "Açığ„ kelimesi karşısına da الحريف sözü konulmuştur. Şu halde buradaki الحريف yerinde olup, ötekisi yerinde değildir. Yukarda dahi denildiği üzere, müellif "Eçik„ le "Ekşi„ nin manalarını karıştırmış, yahut ta yazıcı ikisi bir arada bulunan الحامض la الحريف in

yerlerini değiştirmiş olacak. MK. "Ekşi„ nin başka bir şekli olan "Ekşiğ„ için كل شئ مز / her mayhoş nesne / demiştir, I, 96, 12. HG :"ekşi„- mayhoş, / trp/. 27; EH. ve OK. ta da المعش sözü " mayhoş „ diye terceme olunmuştur.)

El: (Tutmağa ve başka işlere yarıyan uzuv), 141.

Elkin: Göz önünde hazır bulunmıyan, 151; (Bizim nüshamızda الكن şeklinde harekelenmiş ise de bunun doğrusu bizim yazdığımız gibi olacaktır; MK ; - yolcu. I, 13, ve b.)

Eltirik: Güzel kürk, 166; (Kaz. de " kıvırcık yünlü' kuzu derisi „ manasına gelen"iltir„ sözü ile ve komancada ayni manada olan "Eltiri„ ile / Rad, I, 1494/ krş.)

Elemek: Unu elekten geçirmek, 115 ve 123.

Elik asrakı: Esir (Köle ve halayık gibi besleme), 147.

Emçek: Meme, 141; (ABH., 23; MK: " Emik „ , I, 69, 17; Rab : "imik„ , 154 ve "İmçek„ , 263; HG., 20; Kaz: "İmçek„ ve "İmi„).

Emçek ütü: Meme deliği , 141 ; (MK: "üt„- delik, I, 32, 16/.

Emizmek: Emzirmek, 132.

Emlegçi: Emleyici, tedavi edici, 157; (ML. yok; MK: " Emçi „, I, 41, 12.

KB: "EM„ — ilâç, 269; DTB., 45 ve 77; ŞS.; LL..; LOS.: KT.; RAB.: "İm„, 458; AH., 65; Kaz. "İm„).

Emmek: 1) Memeden ağızla süt çekmek, 109 ve 120 ve 2) umumiyetle şu veya bu şeyi emmek, 132.

Emzirmek: Çocuğa meme vermek, 102.

Enger: Gemi demiri, 161; (Bunun karşısındaki arapça الأنجر OK; a göre, acemce لنكر in bozması imiş. Şu halde bizim "Enger„ "Lenger„ in yanlış yazılmışı olmasın?).

Eñ: Yanak, 140; (KB., 254 ve 267; ABH, 25; AH: "İñ„, 23; MLg., 79. N. Asım B. n "İñ„ i "çene„. Velet Çelebi'nin "çehre„ demesi / MLg, 49, Not, 4 / pek te doğru sayılmaz).

Eñlik: Yanak kırmızılığı, 162 ; ("Enilik„ okunacak bir tarzda yazılmış ise de, doğrusu bizim düzelttiğimiz gibi olacaktır. Nitekim MK. de / I, 105, 7 / ve RAB. de de / 119 / böyle yazılmıştır. Bunun manası da bizim müellifin dediği gibi, yanak kızıllığı olmayıp, "eñ„ / yanak / boyamak için kullanılan allıktır. MK. de öyle anlatıldığı gibi, kaz. da da "İnlik„ ve "İnnik„ sözleri bu manada kullanılmaktadırlar. HG; "İñlik„, 18. ABH. de "Enilik„ okunacak tarzda yazılmasını doğru bulmuyorum).

Epçi: Kadın, 138; (K, 261; ABH., 7; Hg, 25 ve 32).

Er: Erkek; 78; 96 ve 138; (MK, I, 39, 4; AH., 39; ABH., 9).

Erdemliğ: Bir şeye hazırlanmış olan, 153; Bu kelimenin karşı-

sındaki arapça المعد sözünü biz öyle tercüme ettik. Zira المعد kelimesi arapçada hazır ve müheyya olan demektir. Halbuki "Erdem„ edep ve mefharet manasında olunca / MK, I, 98, 2; KB, 262; ABH., 11 / "Erdemliğ„ in bizim kitaptaki manası elbette doğru sayılmaz. HG. de "Erdemli„ sözü pek doğru olarak, "fazilet iğesi alim„ diye anlaşılmıştır / s. 26 /. "Erdem„-in diğer bir şekli de "İrdem„ / RAB., 4 ve 256 / ve "Ertem„ / AH., 28 / dir).

Erdemsiz: Bir şeyden boş olan, 153; (Bunun doğrusu "fazilet ve mefharetten boş„ demektir. Nitekim MK. de pek haklı olarak, kelime böyle tercüme eylemiştir / II, 181, 8 /).

Erdün: İnci, 180; (ML: "Erden„; MK: "Erdini„, I, 126, 7).

Eremik: Erkeğe benziyen kadın, 149.

Ereñek: Parmak ucu, 141; (MK. hep "parmak„ diye anlatmıştır / I, 95, 17: 109, 15; 210, 4; III, 327, 9 /. RAB, de ارنک مقراضی denilirken / s. 410 / "İrnek„ten murat parmak olup, bu ibarenin manası "parmağı makası ile„ demektir. Buradaki "İrnek„i "kenar„ diye anlayan BUD. elbette yanılmıştır.

S. Malof bizim nüshadaki "Ereñek„ i başparmak manasına gelen rusça sözle tercüme eylemiştir. Halbuki bu kelimenin karşısındaki رأس الاصابع sözü "parmakların başı„ demek olmayıp, "parmak başı„ / ucu / demektir. Görülmiyor mu ki, ayni sahifede "başparmak„ sözü arapça الابهام karşısında bulunmaktadır).

Erim: Koca, zevç, 144; (ML. de burada "ir„ sözü yazılmıştır ki, bu "koca„ demektir; bizim nüshadaki "erim„ sözü ancak "kocam„ manasında olabilir).

Erkek: Dişinin karşıtı, erkek, 151.

Erkmiş: Dul kadın, 150.

Ermegü: Yavaş, duragan (at) 171; (MK: tembel, I, 123, 15. HG: Ermevü, 26; ML, yok).

Ermek: 99-100 ve 114; (Yalnız bazı şekilleri kullanılan yardımcı fiildir: "Kelir erdi„, "Barır erdi„, "Alır erdi„. Bu örneklerdeki "erdi„ fiili bugün de kullandığımız "idi„ yardımcı fiilinin eski bir şeklinden başka bir nesne değildir).

Ermi: Meni (insan ve hayvanlarda tohum), 142; (ADD: Cenup Türkmenlerinde; ML. de "r„ yerine "z„ ile yazılmıştır).

Esen: Sağ, salim, 154; (MK, I, 73, 10, KB, 285 - 286; RAB., 426; DTB. 9; 23; 30 ve 51; ABH, 13; HG, 26; ŞS; LOS: اس maddesinde. KT. Kaz. ve kzk. da "Isen„).

Esenlemek: Selâm vermek, 110; (MK., I, 285, 15; ABH: veda etmek, 13; LOS; KT.).

Esirmek: Serhoş olmak, 110; (Rab., 119; ABH., 13).

Esiz: Yazık! (teessüf, acıma sözü), 189; bizim nüshada bu söz ايسر

şeklinde harekelenmiş ise de, onun karşısındaki arapça الاثب sözü bu türkçe kelimenin bizim düzelttiğimiz gibi olmasını gösterir Nitekim MK. de öyledir: I, 127,5; II, 148,4 ve III, 39,5; Kzk. "Isil,, , Bud., I, 194).

Eski: "Yeni,,nin Karşıtı, 151.

Eskimek: Üzerinde uzun zaman geçmek, eskimek, 112.

Esnemek: 1) (Uyku arzusundan yahut can sıkıntısından ağzın açılması), 105 ve 2) Gerinmek, 106 ve 121.

Esrük: Serhoş, 152; (MK., I, 96, 5 ve b. Ds., 40, ABH, 13, HG., 26; DTB, 47; 50; 71 ve b. RAB: "Üsrük,, , 430 ve "Isrik,, , 445).

Esrici: Parsa av öğredici, 157; (MK. "Esri,, - Kaplan, I, 113, 17; ML. "parsçi,,).

Eşek: Malûm hayvan, eşek, 169.

Et: Canlıların derisile kemiği arasındaki malûm madde, et) 79.

Etçi: Kasap, 157; (Kasap arapça قصاب ın bozmasıdır. Asıl türkçesi "Etçi,, olacaktır ki, kaz. da şimdi de kasap için / az bir söyleme farkile / bu kelime kullanılmaktadır).

Etek: (Belden aşağı inen giyimin aşağı sarkan kısmı), 166.

Etmek: Ekmek, 165; (MK. I, 94,5 ve b; RAB., 205; ABH, 7;).

Et Öz: Can, nefis 139 (Bu söz "Et,, le "Öz,,den mürekkep olsa gerektir. Bana kalırsa "Et,, ten demek olup "Öz,, de can demektir. İkisi bir araya gelince "Ten - can,, demek olur. KB. te "Tapukçu et-öz birle tapınır uzun,, / hizmetçi teni - caniyle uzun zaman hizmet eder / . "Ta puğçı yoluğlar bekiğe et - öz,, 229; Et-öz can yoluğlar tapuğ kılğuçu,,, 258; ABH: "Öz,,-can, 13; RAB :,, Et-ten / "Bibi Meryemin, kirip keçerde etin tenin körelik tip,, / 31; Şu halde bizim kitapta "Öz,, sözünün gövde diye terceme edilmesi yanlış olacaktır. Anlaşılan türkçede "Öz,, kelimesi bir nesnenin içini, özeğini ifade eden bir söz olup, dışını kapuğunu ifade eden bir söz değildir; ML. yok).

Etük: Çizme, 167; (MK, I, 65, 16; ABH., 8; HG., 19; RAB: "ötük,, , "itik,, ve "Edik,, ; EH. ve OK. ta ادك maddesinde "Edük,, . ABH. e göre, "etük,, şekli "türkçe,, olup, "edük,, şekli de türkmencedir / s. 8 / ; Kaz: "itik,,).

Et yağı: Etle birlikte olan yağ, et yağı, 165.

Ev: İnsanın oturacağı yapı, ev, 95 ve 179.

Ev kökesi: Evin tavanı, 179.

Evliğ: Evlenmiş olan kimse, 153.

Evren: Üzerinde yıldızların döndüğü gök, felek, 183; (KB.: "türüttü bu evren: tutçu evrilir,,; bizim nüshada ازران kılığında "z,, ile, RAB. de اوران tarzında "k,, ile (s. 116) yazılması hep yanlıştır; Rad. RAB. den bu sözü olduğu gibi, yanlış halinde alarak, kendi lûgatına geçirmiştir;

I, 11; bu sözün " dönmek „, "çevrilmek„ manalarında olan "evürmek„ "evrülmek„ fiillerile ilişiği vardır. Bugün bizim "evirmek-çevirmek„ tarzında kullandığımız fiil eskiden " evirmek - tevirmek„ tarzında kullanılıyormuş - MK., I, 139, 4 ve II, 67, 13-ve bir de " evirmek „ fiili asıl olup, tek başına da kullânılıyormuş - MK., II, 67, 13).

Evrük: Sebatlı adam, 150.

Eyerçi: Eğerci, saraç, 156.

Eyesiz: Boş (sahipsiz), 151; (Metnimizde bu türkçe söz ايسز şeklinde "t„ ile yazılmış ise de, karşısındaki arapça "boş„ demek olan خال sözü bunun "eyesiz„ yahut " ايسز „ olabileceğini gösterir; " Eye „ ise sahip demektir; "eyesiz„ yahut "ıssız„ - sahipsiz demek olur ki " boş „ mefhumundan pek te uzak değildir).

Eygü: ("İyi„ demek olan "Ed'gü„ nün başka bir şekli), 79 ve 152.

Eyri kişi: Eğri adam(doğruluktan şaşan adam), 153.

Ezmek: Döğüp toz haline komak, ezmek, 107 ue 119.

G

Gerü ermek: Bir kenare çekilmek. 106 (" geri dönüp vasıl olmak„ diye terceme etmek belki daha doğru olacaktır).

Girt: Bürç, 179; ("Girt„ sözünün önce "kale„ manasında olması çok muhtemeldir; Bir çok şehir-kale atlarında bu zözün bulunduğunu görürüz. " Malazgirt „, "Aleşgirt„ gibi. Van'ın eski adının " Şahmeryemgirt „ olduğu Kamusul - âlâm'da yazılıdır - "Van„ maddesinde).

Güyeg: Güveyi, 144.

Gülgün: Gül renkli , 171, (Bu , türkçe olmayıp, acemce bir sözdür. Bunun türkçesinin " açık doru„ olduğu Okyanusta كميت maddesinde yazılıdır).

H

Hakan: Hükûmdar, hakan 145.

Heştek: Don ağı, 166; (Bu, türkçe değil, acemce bir kelimedir; bunun türkçesi "Ağ„ dır.

İ

İbük: İbik, çavuş kuşu, 176; (MK.: "Öbüp„, I, 74, 12 ve "öpkük„ -çigilce-, I, 100, 14).

İçkü: İçilecek nesne, içki, 164.

İçkur: İç kuşak, uçkur, 167.

İçlik: Astar, 166; (HG., 19).

İçmek: (Suyu ve sulu bir şeyi ağızla içeriye çekmek), 96; 110 ve 120.

İçmek: (Metnimizde 166 ncı s. de belirsiz bir şekilde yazılmışsa da, bu sözü ben böyle düzelttim;

çünkü karşısında "kürk„ manasına gelen arapça الفروة sözü bulunmaktadır ve MK. de de "kuzu kürkü„ diye anlatılmıştır - I, 94-; ŞS., 47).

İdi: 1) Sahip, ıs, 79 ve 2) Ayni manada olarak, Tanrı atlarından biridır, 137; (eski bir şekli de "id'i„ dir).

İdi: Bildiğimiz yardıcı mfiildir, 99.

İdiz: Yüksek, 189; (RAB., 4; 11 ve 409; MK.: "Ed'iz„, I, 55 ve 110 KB. "Ediz„. 541; AH., 30).

İdmek: Göndermek, 102; (Bu fiil metnimizde "İYIDI„ kılığında da okunabilir).

İd'ikmek: İyi olmak, iyileşmek, 107.

İgdegen: (Tanrı atlarından olmak üzere "efendi„, "sahip„, manasında olan arapça رب sözünün karşısına konulmuştur), 137.

İgegü: Eğe, 160.

İk: Iğ, 162.

İkçi: Iğ yapan, 157.

İkdiş: Aslı Arap olmayıp ta, araplar arasında doğan kimse, 147;

İki: Birden sonra gelen sayı, 186.

İkilemek: İki misli olmak, 106; (bunun doğrusu belki "ikilenmek„ olacaktır).

İkimiñ: İki bin, 187.

İkin: Omuz, 141; (RAB., 10 ve 211; MK. "Ekin„ - eğin, yani arka kemiğinin eğilen yeri; asıl doğru manası da bu olacaktır; ABH., 19 HG., 20).

İkinçi: Birinciden sonra gelen, ikinci, 187.

İkindi: İkindi vakti, 184.

İkliğ: Hastalıklı, 163; (MK., 1, 75, 11 ve 11, 282, 14; KB.: "İk„ hastalık, 273; ABH., 19; HG., 32).

İklik: Iğ kabı, 162.

İl: El, ülke, 179; (MK., I, 97).

İlaşu: Küçük sarık, 166; (ML. yok).

İlegçi: Sepici, dabak, 155.

İlemek: Deri sepilemek, debagat etmek, 108.

İleri: Daha önce, 90.

Ilersük: Uçkur, 167; (MK., I, 137).

İlgegü: Nazu naim içinde beslenmiş olan (sybarite); 154; (RAD. "İlgüy„, I, 1492).

İlti: Hanım, 149 ve 152.

İmgeklü: (Bu Türkçe sözün karşısındaki, "f„ ile yazılan ايفك sözünün "k„ ile ايك şeklinde olacaktır; türkçede "imgek„ - "mihnet, zahmet„ demektir; RAB., 39; ABH., 68; MK.: "Emgek„, I, 101; KB., 260; ABH., 23). Şu halde "İmgeklü„ - "zahmet, meşakkat çeken„ demek oluyor).

İnal: Yakıynen bilen, 135.

İnanç: İnanç (inanılacak, güvenilecek kimse), 150.

İnançsız: Hayin, 150.

İnce: Kalının karşıtı, ince, 143.

İnç: Rahat, 154.; (MK., III, 323; KB., 258 ve 272-273; RAB., 499).

İnçmek: Rahat etmek, 103.

İngen: Dişi deve, 172; (MK., I, 109 ve 243).

İniş: Yokuşun karşıtı, iniş, 177.

İnli: Enli, geniş, 153; (metnimizde ابنكر şeklinde yazılan bu söz ML. de ابنر tarzındadır ki, asıl doğrusu da bu olacaktır).

Inmek: Yukardan aşağıya inmek, inmek, 81; 88; 123 ve 135-136).

İr: Erkek, er, 151.

İremik: Erkeksi (erkekleşmiş, hali erkeğe benziyen kadın), 149.

İrik: Kaba, sert, 154; (MK., I, 68; Rad., I, 1459; metnimizde "r„ nin şeddesile ارق şeklinde yazılması yanlış olacaktır).

İrin: Yaradan akan madde, irin, 139.

İritmek: Eritmek, 102.

İrkek: Erkek, 128.

İrken: Ergen. bekâr, 153; (ML. yok).

İrken: Erğen, 153, (ML. yok).

İrkliğ: Buyruk sahibi, 145; (RAB, 145 ve 484; AH, 57. MK: "Erk„-kudret, nüfuz, I, 45, 9).

İrmek: ("İmek„ yardımcı fiilinin eski şeklidir), 85 ve 114.

İrsek: Orospu kadın, 149; (MK: "Ersek„, 1, 95, 9; ABH., 11; (ML. yok).

İrte: Sabahın evel vaktı (Er, erken), 184; (MK, 1, 112, 3; HG, 28. Bu mana ile "İrte„ kelimesi البكرة maddesinde EH. de de vardır).

Isermek: Gözetmek, 106; (ML. كودى - gütti).

İsi: Sıcak, 150; (DS., 16; ABH, 13; HG, 5 ve 27; EH. ve OK. ta sıcak manasına gelen arapça sözler hep "isi„ sözile terceme edilmiştir. MK. deki şekli "isig„-dir, III, 296, 6; KB., 276).

İsigkün: Sıcak gün, 185; (MK, I, 69, 4).

İsisuv: Hamam, sıcak su, 179.

İsisuvcu: Hamamcı, 155; (Bizim nüshada arapça الحامى kelimesi karşısına sadece "suvcu„ sözü konulmuş ise de, bunun doğrusu ML. deki ايسى-وجى "İsi suvçu„ sözü olacaktır. Onun için biz de bunu aldık).

İskemek: Çimdiklemek, 114; (MK: tüyleri yolmak, I, 339, I; Şu halde bu fiilin izi Kaz. da tüy, kıl yolmak aleti olan "iskek„ kelimesinde yaşamaktadır. Bu sözün mogolcada da ayni manaya geldiği İBM. nin mogolca kısmından anlaşılıyor (s. 220).

İstemek: Dilemek, 80 ve 96.

İstermek: (Bu da o manada, fakat fiilin bu şekili benc şüphelidir), 103.

İş: Çalışma, uğraşma, 76; 128 ve 189.

İş: Arkadaş, dost, 76-77 ve 144; (Bundaki "I„ pek açık olmasa gerektir; MK, I, 48, 12; KB., 543-544; RAB., 3 ve 508; AH., 24; ABH., 14).

İşbulmak: Dostlaşmak, III.

İşiççi: Çömlekçi, tencereci, 157; (169 ncu sahifede çömlek manasına gelen القدر karşısındaki türkçe söz اشچ (Eşiç) tarzında yazıldığından ve bu şekil başka kaynaklara da uygun olduğundan buradaki sözün de doğrusu "Eşiççi„ olsa gerektir).

İşik: Eşik, 179.

İşitmek: Kulakla duymak, işitmek, 110 ve 120.

İşittirmek: Kulakla duyurmak, işittirmek, 103.

İşlemek: Işlemek, çalışmak, 128.

İşler: Kadın, 151; (MK., I, 106; ML. yok).

İşmek: Koşmak, 114.

İşton: İç donu, don, 167.

İşük: Perde, 168.

İşükçü: Perdeci, 156; (ML. yok); Metnimizde اسوكى kılığında "s„ ile yazılmış ise de, 168nci s. de "perde„ manasına gelen söz "İşük„ okunacak bir şekilde yazıldığından, biz bunu da böyle düzelttik.).

İt: Köpek, 174.

Itçi: Köpekçi, 175.

İti: (Yukarda geçen ve "sahip„ manasında olan "İdi„ nin başka bir şekli), 79.

İtyılı:, 186; (Türkçe on iki yıl atlarından 11 nci yılın adıdır).

İvlenmek: Evlenmek, 106.

İvmek: Acele etmek, 103; (MK., I, 146 ve III, 19; ABH., 25).

İvsongu: Evin ucu, 179.

İvtibi: Ev dibi, yani evin başköşesi, 179

İvtirigi: Ev eşyası, 179.

İvürtüğü: Ev perdesi, 179.

İyer: Eğer, 173.

İyerlemek: Eğerlemek, eğer vurmak, 103 ve 126.

İyeryabığı: 173; ("Eğer örtüsü„ demek olsa gerektir. Karşısındaki sözlerin ne demek olduğu anlaşılamamıştır).

İyiş: Ev eşyası, 168; (MK.; *id*'iş, III. 46, 15).

Iyrim: Eğer yastığı, 173; RAD; «Iğrim», I, 1430; MK. «E*d*'rim», I, 97, 16).

İz: Iz (insan veya hayvan tabanının yerde kalan resmi), 189.

İzdemek: İstemek, 80 ve 103; (Bu sonuncu s. dekisini KR. B. اورلادى şeklinde düzeltmiş; ben ise, metnimizde ازدى şeklinde yazılan sözün ازددى olacağı fikrindeyim).

I

Içkınmak: Elden çıkmak, boşanıp kurtulmak, 123; (Bana kalırsa, metnimizde buradaki fiillerin arapçası olan الإنقلاب fiili انقلابت ten, türkçesi olan اجقيمق fiili ise, اجقنمق tan bozulmuştur. "Elden çıkmak„. "boşanıp kurtulmak„ manasile "ıçkınmak„ fiili bugün İdilboyu lehcelerinde yaşadığı gibi «ıçgınmak» şeklile MK. de de vardır: I, 214, 3 ve III, 226, 16).

Ilgın: Bildiğimiz orman ağacı, ılğın, 182.

Imga: Dağ keçisi, 175; (ŞS., 61; bizim nüshada اغا şeklinde yazılmış ise de biz ML. deki daha doğru olan şekli aldık).

Imlamak: Göz kıpmak (işmar etmek), 113; (Bizim nüshada 113 ncü S. de امكلدى ve 125 nci S. de ابكلمق kılığında yazılması yanlıştır: (MK. deki şekli: «immemek» tir: I, 241, 14-15).

Inıçkamak: İnlemek, 104; (RAB; «Inçıklamak - hıçkırmak», 178).

Ir: Şarkı, nağme, 161; (Başka bir şekli de "Yır„ dır: MK., III, 3).

Irak: Uzak, 189.
Irga: Kefil, 189.
Irlamak: Ir (şarkı) söylemek, 113.
Irmak: Irmak, akar su, 180; (ML. yok).
Isınmak: Isınmak, sıcaklanmak. 103 ve 109.
Isırga: Küpe, 150.
Isırmak: Isırmak, dişlerini batırmak, dişlemek, 112; (ML. yok).
Isıtma: Sıtma, 163.
Isıtmak: Kızdırmak, sıcaklık vermek, 102.
Ismarlamak: Emanet etmek, emanet bırakmak, 105.
Işlagçı: Cilâcı, 156; (ML. yok).
Ivık: Geyik, 175; (MK., I, 65; 203; RAD. «AYVIK», I, 63).

K

Kabırçak: Sandık, 169; (MK., I, 414; ABH.: kutu, 68).
Kabur: Kemançe, 161; (ML.: «Yahlıg»; Bu sonuncu sözün HG. deki şekli«Yahlık», 24, Rad. taki şekli ise, «Iklıg»dır-I, 1414).
Kaçag: Bozgunluk, hezimet, 146; (RAD., II, 334: Kaçag - kaçma, firarî).
Kaçanı: 1) Ne zaman ki, 94 ve 2) Ne zaman?, 95.
Kaçgınçı: Bozguna uğrıyan, münhezim, 146; (PDC., 395: Kaçgın - firar, kaçma).
Kaçmak: Gizlice savuşup gitmek, kaçmak, 116 ve 121.
Kaftan: Bildiğimiz dış giyim, kaftan, 84 ve 166.
Kagal: Eğersiz at, 171.
Kak: Koşuda geri kalan at, 171.
Kakılamak: Karga kağılamak.116.
Kakırmak: Hafifçe öksürmek, 106.
Kakratgu: Doğan davulu, 146; (MK.: «Bağ bekçisi davulu», II, 269).
Kaldırmak: (Bir nesneyi yukarıdan aşağıya doğru kımıldatmak), 109 ve 130
Kalgımak: Sıçramak, 112; (MK: "Kalımuk", III, 203, 12;)
Kalgınmak: Bu da o manayadır. 124
Kalı: Eğer, 93 (şart kelimesidir: MK, III, 176, 17 ve b. KB, 258; 296 v b. AH., 38 ve 42).
Kalkan: (Eski zaman savaşlarında ok ve kılıca karşı öne tutulup korunmağa yarıyan alet), 173; (MK, I, 368, 3; RAB, 438; ABH., 74; HG., 13).
Kalkançı: (Kalkan yapan yahut satan kimse), 155.
Kalmak: Olduğu yerde durmak, geri kalmak, 105 ve 119.
Kaltırmak: Kaldırmak, 131
Kam: Kâhin, (şaman) efsuncu, 75 ve 156; (MK, 111, 117, 12; ABH: Tabip, 75).
Kamçı: (Deriden örülen, bir değneğin ucuna bağlanan ve vurmak için kullanılan nesne), 87 ve 174; (MK., I, 350, 1; ABH., 75; HG, 14).
Kamçıgu: Ayak hastalığı (nıkrıs), 164; (MK: Dudaklara ve parmaklarda çıkan, çok kaşıntı veren sivilce ve kabarcık, I, 407, 4).

Kamıç: Kepçe, 169; (MK, I, 300, 8; ABH, 76; ML, yok.

Kamış: (Sulak yerlerde biten içi boş ve boğumlu bitki), 182

Kamışlağ: Kamışlık, sazlık, 182.

Kan: (İnsan ve hayvanların damarlarından akan kırmızı madde, kan), 139.

Kan algıçı: Kan alıcı, 145; (HG: "Kan alıçı„ 23).

Kanağu: Neşter, 160; MK, I,373, 6).

Kanat: (Kuşların uçmasını temin eden uzuv), 75 ve 176.

Kanca: Nereye dek?, 96.

Kanda?: Nerede? 96.

Kangak: Büyük gemi, 161.

Kanmak: Suya doymak. 109, (MK, III; 139, II; ABH, 74; ML., yok).

Kap: 1) kılıf, kın, 129 ve 2) ağacın kabuğu, 182.

Kapak: Gözkapağı, 140.

Kapçı: Kıncı, 157.

Kapga: Sokak ve hisar kapısı, 179; (MK., I, 356, 3; nüshamızda قبغ tarzına "y„ ile yazılması elbette yanlıştır. ML: "Kapuk„).

Kapığçı: Kapıcı, 155

Kapıg Tundurmak: Kapıya kapatmak, 109; (MK. "Kapıg tundu„ - kapı kapandı, II, 23, 13-14; ML. "kapı yandırdı„).

Kapkara: Aşırı kara, 168.

Kaplamak: Kılıfa koymak, 129.

Kaplan: Bildiğimiz yabanî, yırtıcı canavar, 174.

Kapmak: Ansızın kapıp götürmek, 99 ve 102.

Kar: (Kışın donmuş halde yağan ve yerde birikip kalan ak madde, kar), 75 ve 184.

Kara: Bildiğimiz renk, kara 168.

Karabalçık: (Bunun manası malûm ise de, karşısındaki ادلیان sözünün ne olduğu anlaşılmadı), 178

Karabaş: Cariye ve odalık, 147; (MK. ye göre, "Karabaş„ sözü kul ve cariyenin ikisi için de kullanılabilirmiş, III, 168, 3 Br. Bu kelimeyi almayı unutmuştur. ABH., 70; RAB. de sadece kenizek manasında kullanılmıştır., 81-82; HG. 32; AH: "Karavaş„, 63).

Karaçı: Dilenci; 156; (Müellif bu sözü acemce "sasanî sözü ile anlatmıştır ki, bunun doğrusu "Sasan„ dır ve "dilenci„ demektir; MK., I, 371, 6).

Kara ev: Oba, keçeden ev, 180.

Karagçı: İleri karakol, 145; (Metnimizde قرغ şeklinde yazılması yanlış olup, doğrusu قرغجی olacaktır).

Karaköz: Kara gözlü, 140.

Karakımız: Sütün kaymağı (?),161.

Karakurşun: Kurşun madeni, 178; ("Kurşun„ maddesine bakılması)

Karakuş: Tavşancıl, 175; (MK, II, 167, 10; Br. da bu kelime alınmamıştır: HG, 10).

Karañu: Karanlık, 152; (MK: "Karağu„, II, 215, 15, HG, 26).

Karañutünle: Karanlık gece, 185.

Karasaç: Kara saçlı, 139.

Karasaçlı: Yine o manaya, 84.

kara Ürük: Siyah erik, 182; (bunun karşısındaki arapça الاجاص kelimesi lûgat kitaplarında sadece "erik„ diye terceme edilmiştir).

Karga: Bildiğimiz kuş, karga 175.

Karı: Kocamış erkek ve kadın, 143 ve 152; (111, 168, 11; RAB., 183; HG, 23; ABH, 70).

Karımak: Kocamak, 110; (MK, I 130, 5; RAB., 14; ABH, 69).

Karın: (İnsan ve hayvanların malûm uzvu, karnı), 141; (MK; I, 341, I; RAB, 12; HG, 21).

Karındaki oğlan: Rahimdeki çocuk, 143.

Karıntaş: (Kardeş, 144; (MK "Karındaş", I, 341, 1; ABH., 70).

Karış: (Açık elin başparmak ucuna kadar olan mesafesi olup ülçü gibi kullanılır), 141; (MK, 1, 308, 11; RAB., 40; ABH., 69; HG., 20).

Karışlamak: Karışla ölçmek, 110, (MK, III, 248, 9).

Karkış etmek: Karğamak, ilenç etmek, 126; (MK: "Karğış kılmak, I, 230, 11. Buradaki قرغش قل sözü bir fiil teşkil ettiği halde, Br. bu fiil şeklini almayıp, yalnız "Karğış" sözünü almakla iktifa etmiştir. ABH. "Karış" ın bir manası "Karğış" olduğunu söylemiştir, 69. RAB: "Kargamak" 174).

Karmak: Olta, 160; (olta manasına gelen الشص kelimesinin karşısında قارق tarzında yazılan sözün doğrusu bence, mutlaka قارمق olacaktır. "Karmak" sözü bugün de kaz. da olta manasına kullanılmaktadır. ŞS: "Karmak balık iğnesi" demiştir ki, bundan murat balık kılçığı olmayıp, olta olacaktır).

Karmak: 113 (Bunun karşısındaki arapça نزع fiilinin manaları arasında "dağdan indi" ve "yükseğe çıktı" manaları da vardır. MK.: Taşmak, III, 137, 14

Karnaç: Karnı aç olan, 152

Karsak: (Derisinden güzel kürk yapılan tilki nev'inden yabani bir hayvan), 174: (Bizim nüshada فرسق şeklinde harekelenmiş ise de, doğru bulmuyorum. Bu manaya gelen sözün "korsak" ve "horsak şekilleri" /Bud./ varsa da "Karsık" şekline rast gelmedim. MK, 1, 393, 9; OK: الفنك maddesinde; BKT: فنك maddesinde; ŞS; LOS; KT. EH. de ise "Korsak" الفنك maddesinde).

Karıt: Yara, yaranın acısı, 164; (MK: „Kart", I, 287, 4; Bizim nüshadaki الفلر sözü, şüphesiz, القرح den bozulmuştur).

Kasık: Uyluğun dibi, 142; (nüshamızda قاشق tarzında yazılmış ise de, KR. B. n tashihini kabul ediyorum).

Kaş: İnsanın gözleri üzerinde yay şeklinde uzanan kıllar, kaş, 140 ve 2) yaşimtaşı, 178; (MK, I, 278, 9).

Kaşık: (Mayi yemekleri yemek için kullandığımız alet), 169.

Kaşımak: (Bedenin kaşınan yerini oğmak), 108 ve 122; MK, I, 366 6 ve III, 200, 7; 72).

Kaşlık: Kaşboyası, 162.

Kat (ı, ım, ın): Yanı, yanım, yanın, 95; 97-98.

Katı: Hasis, cimri. 148, 149 ve 152

Katır: Malûm ehlî hayvan, katır, 171; (MK, 1, 304, 2; ABH, 68)

Katmak: 1) katılaşmak, 114; (MK, II, 298, 4, 2) karıştırmak, 89; 115 ve 122; (MK, I, 367, 16 ve II, 238, 3).

Katun: Hatun; bey karısı, 149; ORK., 106; MK., I, 342, 14; HG., 32; ABH, 73. Acemceye "HATUN„ şeklinde geçmiştir.)

Kavak: Kav, 169; (MK. de "Kav„ dır, III, 115, 14).

Kavlık: Çakmak kabı, 169; (Doğrusu kav kabı olacaktır).

Kavunuruğu: Kavun tohumu, tanesi, 181; ("Urug„ herşeyin tohumu„: MK, I, 61, 17).

Kayın Ana: Kaynana, 144.

Kayın Ata: Kaymbaba, 144

Kayış: İşlenmiş deriden kesilen dar ve uzun parça, kayış, 158 ve 2) eğer bağı, 173.

Kaykı: Kenarı eğrilmiş, 191; (MK.: "Kayıg yer„ - düz yoldan bir yana sapan yer, III, 124, 11).

Kaynamak: (mayi nesne sıcaklık tesirile harekete gelmek), 113.

Kaynar su: Sıcak, kaynar su, 181.

Kay?: Hangisi, 75; 95-96; (MK. I, 32, 6).

Kaz: 176, Müellif bunun karşısına iki arapça kelime koyınuştur ki biri "Kaz„ ın bugün kullanılan manasına gelen البط, diğeri de ördek demek olan الاوز dir. Türkçede ördeğe de bazan "Kaz„ denildiğini ben bilmiyorum. MK. "Kaz„ ın karşısına hep البط sözünü, "ördek„ sözünün karşısına da الوز kelimesini koymaktadır. I, 95, 5 - 6; III, 110, 7 ve 289, 13. HG. de "Kaz„ sözü الاوز terceme edilmiş ise de, / S. 10,/ الاوز in arapçada kaz manasında da kullanıldığını biz biz OK. öğreniyoruz. "Kaz„ ı وز diye anlatan ABH. i de bu suretle koruyabiliriz).

Kazan: Büyük tencere, 169; (Bunun karşısına gûya arapça olmak üzere konulan القزان sözü «Kazan» ın diğer şeklinden başka bir nesne değildir. ABH:" Kazan„, 71; HG: "Kazan„ ve "Kazan„, 17).

Kazanmak: Edinmek, hâsıl etmek, kazanmak 107 ve 121.

Kazgan: (Köpek sıfatlarından), kazan, kazıcı, 174.

Kazganç: Kazanç, 191; (MK. III, 286, 6; RAB., 4 ve 276).

Kazık: (Yere kakılan sivri ağaç değnek yahut demir), 169 ve 180.

Kazmak: Çukur açmak, 81; 100 ve 107.

Kebek: Kepek, 163; (MK, I, 327, 1; ABH, 78).

Keçeçi: Keçe yapan yahut satan, 157.

Keçmek: Geçmek, 89 ve 120.

Kekirmek: Geğirmek (Midedeki gazı ağızdan çıkarmak), 106; 113 ve 164; (106 ncı S. dekisi ML., yok).

Keldürmek: Getirmek, 130; (MK. I, 86, 1 ve III, 106, 15).

Kelebek: (Bildiğimiz güzel kanatlı böcek), 177.

Kelenü: Tarla sıçanı, arap tavşanı, 177; (MK: "Kelegü„, I, 373, 15; bizim nüshada كلكو şeklinde

yazılmıştır. Ankarada da "kelenü„ tarzında olan talâffuzu işittim).

Kelin: 1) Düğünü yapılmakta olan kız, 2) Gelin, 144; (MK: birinci manayle, I, 339, 4; ikinci manayle, III, 184, 2; ABH - her iki manayle - 84).

Kelmek: Gelmek, 75; 80; 88-89-90-91; 93-94-95; 100-101; 107; 117-118; 121; 127-128; 134-135-136-137.

Keltürmek: Getirmek, 88 ve 131; (MK, I, 19, 3 ve II, 154, 12-13; ABH, 83. MK. ye göre, "keldürmek„ şekli türkçe olup, "keltürmek„ şekli de oğuzçadır - II, 154).

Kemi: Gemi, merkep, 161; (MK. bu kelimenin Kıpçıkça ve oğuzça olduğunu söylüyor - III, 177, 16-, ABH. ise, Kıpçakçası "keme„ diyor, 84: Şimdiki günde kaz. da "keme„ ve "kime„).

Kemiçek: Kıkırdak, 139; (Kaz: "Kimirçek„, ABH: "Kemürdek„; 84; OK, الغرضوف maddesinde "Kemiıtlek„ ve "Kıtırdak„; ML: "kulak kimçiği„).

Kemiçi: 1) Gemi yapıcı, 156 ve 2) gemide çalışan, 157.

Kemişmek: Düşürmek, bırakmak ve atmak, 104, 107 ve 121; (120 nci sahifedeki "keşmek„ sözü "düşürmek„ manasında olan القاء kelimesi karşısında bulunduğundan, ben onu "Kemişmek„ olarak kabul ediyorum, MK, II, 89, 13 ve 92, 4; DS., 48; RAB., 209; 296; 305; 308 ve 403. AH., 60; / Burada "kaldırır„ manasında olan "kötərir„ fiiline karşı konulan "kemeşür„ fiili "düşürür„ demekten başka birşey değildir. N. Asım Bey izahında, kelimenin asıl manasına yanaşmamış ve işin içinden çıkamamıştır /. ABH., 84; HG., 34).

Kent: Köy ve şehir, 179; (MK. de "kent„ kelimesi birçok yerlerde bulunur; kelime yalnız bir yerde الحصن / kale / diye / I, 201 / ve başka yerlerde hep البلد / şehir / diye terceme olunmuştur / I, 21, 5; III, 111, 7 ve b.; RAB: köy, 47; ABH., 85; HG, 6).

Kentteş: Şehirdeş, hemşeri, 144; (Bizim nüshada كنتاس şeklinde yazılan sözün doğusu كنتتاش olsa gerektir).

Keneşetmek: Danışan adama fikir ve akıl vermek, yolgöstermek, 103 ve 125; Bizim nüshada كانتدى ve كانتمك tarzında yazılmış ise de, bunların doğrusu كنكشمك ve كنكشتدى olacaktır. MK: "keneş„-verilen akıl, söylenen fikir, III, 270, 4. KB., 256; ABH, 85).

Kepenek: Keçeden yağmurluk, 167.

Kerikmek: Gerinmek, 163; (Metnimizde "titremek„ diye anlatılmış ise de, pek te doğru sayılamaz; ML. yok).

Kerki: Balta, 160; (MK "القدوم„ diye anlatılmıştır ki, keser demektir. HG, 23. EH. ve OK. ta da bu arapça söz "keser„ diye terceme olunmuştur. ABH. de de öyledir, 80; ŞS; LOS ve KT: büyük balta; RAB: "kirki„, 277).

Kesik: Çocuksuz (çocuktan kesilen), 143; (ML: "oğulsuz,,.

Kesilmek: Bir nesne keskin bir şeyle yarılmak, 104.

Kesmek: Keskin birşeyle yarmak, 81 ve 114.

Keşir: Havuç, 182; (EBH: "keşür,, 82, LL; ŞS; LOS. KT: /"havuç,, maddesinde/. Anadoluda "Kişür,, şeklinde ve Kaz. da "kişir,, şeklinde yaşamaktadır.).

Keşüş: / Tanrı atlarından / Aziz, kıymetli, 137; (KB, 248).

Kevek: Saman, 181; (MK: "Küvük,,, III, 123, 12 / oğuzçadır /; ABH: "Kevük,,, 86).

Kiçi: Küçük, 153; (EBH, 76).

Kiçkine: 1) Cüce, 142 ve 2) küçük çocuk, 143; (ABH., 76).

Kiçikimi: Küçük gemi, 161.

Kiçikmek: Yavaş davranmak, (geri kalmak) 121; (کیجك tarzında yazılmış ise de, doğrusu bizim yazdığımız gibi olacaktır).

Kidür: Hil'at, 146.

Kigü: Giyim, 166; (Karşısında الکبوس olması lâzımgelen arapça söz اللبس yazılmıştır. کی şeklinde yazılan türkçe sözün doğrus کیکو olacaktır).

Kikiç: Alın üzerine sarkan saç, 171; ABH: "kikis,,, 83; Kzk. çada bu manaya gelen "kekil,, sözü acemce "kâgül,, den alınmış olabilir).

Kim: 1) Şahsı sorma sözü, 94-95 ve 2) Bağlama sözü, 95.

Kin: Geniş, 152; (MK, III, 265, II; KB, 254; HG., 27).

Kip: Yere serilen, döşenen nesne, 168.

Kiriş: 1) Gelir, irat, 151 ve 2) Sazlara tel yerine takılan sinir yahut bağırsak, 173; / Burada کریشی yazılmış ise de, ben KR. B. en tashihini kabul ettim).

Kirişçi: /Kiriş yapan yahut satan/, 158.

Kirmek: (Dışarıdan içeriye sokulmak, girmek), 108 ve 119.

Kirpi: (Üstü iğnelerle örtülü, malûm küçük hayvan), 177;

Kirpiç: Çiğ tuğla, kerpiç, 154; (MK, I, 379, II; RAB, 253; ABH., 80, HG., 24; RAB. de "Kirpiç,, ve başkalarında "kerpiç,, tir. Bizim nüshada da "kerpiç,, olabilir. Bu türkçe söz rusça ve bulgarcaya da geçmiştir).

Kirpiççi: Tuğlacı, 154.

Kirşen: İstubeç: kadınların yüzlerine sürdükleri ak düzgün, ağlık/, 162; (Bizim nüshada کرشان - kürşan tarzında yazılmış ise de, ML. de کرشان - kirşan yazılmıştır ve doğrusu da bu olacaktır. MK, I, 365, 14; RAB., 119; HG., 18. Bu günde kaz. da yaşamaktadır).

Kirtmek: Kertmek, çintmek, 115.

Kiru: Geri, arka, 90; (KR. B. n düzelterek kabul ettiği şekildir).

Kisek: Toprak parçası, kesek, 178.

Kiş: 1) Samur, 76 ve 174; (MK, III, 91, 13; RAB., 120; ABH., 83 ve 2) Ok kuburu, tirkeş, sadak, 75.

Kişi: İnsan, adam, 81; 89; 92-93; 95; 138 ve 153; (MK, III, 170,

7 / BR., nedense, burasını göstermemiştir; halbuki asıl burası gösterilmeliydi; çünkü burada "kişi„ sözü satır başında ve anlatılması lâzım olan bir kelime gibi yazılmıştır. ABH., 82; HG, 19).

Kişinç:, 182; (Bizim nüshada کشج - "kişiç„ tarzında yazılmış ise de, الكرز. kelimesinin karşısına konulan bu kelimenin doğrusu bizim yazdığımız gibi olacaktır. EH.de الكرز. maddesine کشج şeklinde yazıldığı gibi, OK. ta da الكرز maddesinde, BKT. inde کشنز maddesinde ve LOS. da کرز. maddesinde کشنش / keşinş„ / tarzında yazılmıştır)

Kitermek: l) gidermek, uzaklaştırmak, 102 ve 105 ve 2) Bir yana alıkomak, 111.

Kitmek: Gitmak, uzaklaşmak, 105 ve 109.

Kiyik: Yabanî, 138.

Kiyiz: Keçe, 168; (Bunun karşısındaki arapça اللباد kelimesi "keçeci„ demek olduğundan, elbette "kiyiz„ in tercemesi olamaz. Buraya arapça اللبد kelimesi yazılmalı idi; RAB., 176; HG, 17; MK: "Kid'iz„, I, 305, 12).

Kıcıklamak: Gıdıklamak, 108.

Kıçaç: Dokuma, 167; (MK.: "Kaçaç„ demek daha doğrudur„-II, 227, 9 - diyor. MK. ye göre "kaçaç„ Çin dibasıdır; ML. yok).

Kıçı: Hardal, 181; (MK., III, 180, 4; OK. الخردل maddesinde ve BKT. اسپیدان ve خردل maddelerinde).

Kıftı: Makas, 159; (MK. bunun Çigil lûgati olduğunu söylemiştir, I, 349, 3; HG: "Kıptı„, 23).

Kıftıçı: / Makas yapan yahut satan /, 157.

Kığırgıçı: Bağıran, çağıran, 157; (MK: "Kığırmak„ bağırıp birisini çağırmak, I, 154, 15 ve B., ML. yok).

Kıl: Atın kuyruğu, (?) 171; (MK: İnsan veya başkalarının kılı, I, 282, 14; ABH., 74).

Kılıç: Bildiğimiz keskin silâh, 81; 88; 93; 95-96 ve 173.

Kılıççı: Kılıç açan ve bileyen, 156.

Kılıçkabı: Kılıçın kını, 173.

Kılıçlı: Kılıç takınan adam, 86.

Kılıçtutğası: Kılıç kabzası, 173; (ML: "Kılıçsapı„.

Kılınç: Hulk ve tabiat, 147; (MK: İş, II, 123, 3; kadının kırıtması, III, 277, 1-4; tabiat, III, 277, 1; KB., 241 ve 273).

Kılmak: Yapmak, 80; 89; 94,; 113; 120; 135 ve 137.

Kılmış: İş-güç, 147.

Kımıç: Kuy.uk sokumu, 142.

Kımız: Kısrak sütünü ekşiderek yapılan içki, 161; (MK, I, 305, 9; ABH., 75).

Kınanmak: Utanmak, 108.

Kınçır: Şaşı gözlü, 140; (BUD., II, 106; ŞS. 249; PDC., 552; RAD., II, 860; demek bizim nüshadaki قیجر şekli yanlış slup ML. deki قنجر şekli doğrudur).

Kındırmak: Teşvik etmek, kışkırmak, 107; (EH. ve OK. التحريض

maddesinde; nüshamızda bu türkçe fiilin karşısındaki arapça حرص fiilinin حرش dan bozulmuş olduğu şüphesizdir).

Kıpkızıl: Kıpkırmızı, 168; (ABH, 68 ve 71).

Kırgu: Atmaca, (kuş), 175; (MK: "Kırğuy„, II, 77, 3; ABH: "Kurğı„, 70).

Kırk: Dört kere on, kırk, 187.

Kırmak: 1) Tepmek, 109 ve 2) kırkmak, 122; (Bu sonuncu sahifedeki fiilin evvelce ذرق olduğu halde, yazıcı tarafından زرق şekline çevrilmesi de pek mümkündür. Zira onun karşısındaki arapça القص fiili kırkmak demektir).

Kırmış: Öldürülmüş, 146; (Bana kalırsa, türkçede "kırmak„ fiilinin manalarından beri sadece öldürmek olmayıp, "toptan kesmek„ / قطع / tir.

Kırnak: 1) Odalık, 147 ve 2) Cariye, 152; (MK: cariye, I, 393, 15; ABH., 70; HG, 321; BKT: "keniz„ maddesinde).

Kırtış: Yüzün derisinin üstü, 140; (MK, I, 384, 14; ML. yok).

Kısalmak: Kısa olmak, 114.

Kısga: Kısa, 151; (MK., II, 11, 3; ABH, 72).

Kısgaç: Kısaç, 160; (MK., I, 378, 9; ABH, 72).

Kısır: Dişi koyun (?) 172; (MK.de "doğurmıyan insan va hayvan„ denilmiştir ki, asıl doğrusu da budur. / I, 304, 9 /; ABH., 72; HG., 12).

Kıska: Kısa, 142.

Kısmak: Bir yaş nesneyi sıkmak, 120.

Kısrak: Atın dişisinin genci, 170; (MK, I, 394, I; RAB., 237; ABH., 72; HG, 12).

Kış: (Yılın en soğuk mevsimi: kış, 184).

Kışlag: Kışı geçirecek yer, 179; (MK, I, 387,6; RAB., 119).

Kışlamak: Kışgeçirmek, 112.

Kıt: Az, 191; (ABH, 68).

Kıyığ: Kıyı, deniz kenarı, 180; (MK: "Kı*d*'ığ„, I, 313, 8).

Kıyık: Ucu eğri olan, 191; (MK, III, 125, 13; Bizim nüshada قيق şeklinde yazılması yanlış olsa gerektir).

Kıyuk: Büyük iğne, 159; (ADD.: Kırşehirde ve cenubî Anadoluda yaşar).

Kız: Evlenmiyen kadın, 144 ve 2) Pahalı, 153; (MK, I, 274; 4: KB., 541; AH., 84; ABH, 70; HG., 24 ve 27).

Kızkına: Kızcağız, 85.

Kızıl: Kırmızı, 168; (MK, I, 331, I; KB, 254; ABH, 71; HG, 31).

Kızılgül: Gül renkli (?) 168.

Kızılsaç: Kırmızı saçlı, 139.

Kızıltarığ: Kırmızı darı, 181.

Kızkarıntaş: Kız kardeş, 144.

Kızmak: Fazla ısınmak, 119.

Kıynamak: Cezalandırmak 112; (MK, III, 204, 12; RAB: "Kıyın„-işkence, 231 ve 34).

Kobuz: 161, ("Ud„ un türkçe adıdır ki, "Kopuz„ da denir. Bu söz ML. de اوز karşısında konulmuştur; fakat doğru sayılamaz, zira arapçada اوز kiriş

demektir. "Kobuz„ un arapçası ise عود yahut بربط tır. Bizim nüshada ise, الوتر karşısına "Kabur„ tarzında okunacak bir kelime koyulmuştur ki, bu da الوتر in türkçesi olamaz. Bu " çalgıcı aletleri / آلة الملهى / faslında البربط tarzında dahi okunabilecek المربط kelimesi vardır ki, bunun yerinden oynadığını ve yanlış المربط şekline çevrildiğini kabul edersek, " Kobuz „ un arapçası olabilir. Nitekim bizim nüshanın 155 inci S. inde "udî„ demek olan " Kobuzçu „ nun karşısına pek doğru olarak, بربطى sözü konulmuştur. MK, I, 305. II; ABH., 69; HG., 24; OK: البربط ve المزهر maddelerinde; BKT: بربط maddesinde).

Kobuzçu: Kopuzçu, 155; (HG., 24).

Koç: Enenmemiş erkek koyun, 172; (MK. nin dediğine göre, bu söz oğuzçadır; aslı ise, "Koçunar„ dır, I, 270, 9; RAB: "KOÇKAR„, 920; ABH: "Koç„ ve "Koçkar„, 69; HG, 14-15. Orta Türklerin birçok kabilelerinde "Koçkar„ sözü bugün de yaşamaktadır).

Koğu: (Bildiğimiz uzun boyunlu ak ve güzel su kuşu), 176; (MK. III, 182, 7).

Koğuş: Ortası boş olan, 191; كدوس şeklinde yazılmış ise de, karşısındaki arapçası (فارغ الوسط) buun قوش olduğunu gösterir).

Kol: (Omuz başından parmakların ucunadek olan uzuv), 142 ve 2) orduda cenah, 145.

Koma: 1) Odalık cariye, 80; (ABH, 75; ŞS; KT.). ve 2) Bir adamın karıları biri-birine nisbetle " Koma „ dırlar; 249; (Şimdi " Ortak „ deriz. KZK. larda: Bir erkeğin ikinci genç karısı /Bud./; " Goma „ şekli de vardır /ŞS./); EH. الضرة mnddesinde, OK; الضرة maddesinde.

Komak: 1) Koymak, 116 ve 2) bırakmak, 128.

Kondaş: İndikleri yer müşterek olan, bir mahalleli, 144.

Konmak: İnmek, 117; "Köçmek„ in karşıtı. MK., III, 139, 13-13). ABH., 74).

Konşu: Komşu, 145; (MK, I, 363, 10; Br. Nedense, yalnız "Koşnu„ şeklini almıştır; RAB, 67; ABH., 74, HG., 32).

Konuk: Misafir, 126 ve 164; (MK, I, 321, 5 ve b; RAB., 23 ve 95; ABH, 74; AH. ve OK: الضيف maddesinde; LL; LOS., KT).

Konuklamak: Misafir eylemek, 103 ve 126; (MK, III, 250, 16; ABH, 74; OK: اضافة maddesinde; LOS; KT).

Konuluk: Ziyafete çağırma; 164; (ML. de " Konukluk „; MK: "Konukluk„, I, 230, II; RAB., 304; ABH, 74; KT. Bizim nüshadaki şekil " Konukluk „ un kısalmış şekli de olabilir. Nitekim ŞSA. B. "Konu„ nun "Konuk„ tan kısaltılmış olduğunu söylüyor).

Konum: Vatandaşım, 144; (Bunun tercemesi biraz tuhaftır. MK. de bir "Konum„ sözü vardır ki, / I,

104, II; II, 83, 13 ve 252, 13 / hep "aşiret„ "akraba„ diye anlatılmıştır. Şu halde Br. nın bunu "Lager„ - konulacak yer„ diye terceme etmesi pek te doğru sayılmaz. ŞS. de bir "Konum„ kelimesi vardır ki, "aramagâh„, "mesken„, "ortak„ diye anlatılmıştır. Bu manayle "Kon„ biraz evvel geçen "Kondaş„ kelimesinin içinde de vardır. Bud. a göre eski yarlıklarda da buluna "Konum„ sözü göçebelerin kondukları ve obalarını kurdukları yer manasına gelen "Konuş„ /kzk. çada "Konus„/un diğer şeklinden başka bir şey değildir. "Konuştaş„ / "Konustas„ / demek kondukları yer müşterek olan demektir.

Koñur: Benekleri türlüce olan, 171; (Bunun doğru manası "Kumral„ demektir; MK. III, 268, 11).

Koparmak: (Bir nesneyi yerinden oynatıp, çekip almak, sökmek), 114 ve 120; (120 nci s. de arapça انتزع karşısında "kopmak„ tarzında okunacak bir fiil konulmuş ise de, doğrusu KR. B. in düzelttiği gibi, ancak "koparmak„ olabilir. 114 ncü s. de ise, نزع fiilinin karşısına doğru olarak, "Kopardı„ fiili yazılmıştır).

Kopmak: Ayağa kalkmak, 75 ve 114; (MK, I, 95, 5; II, 4, 7, BAH., II; AH, 46; ABH., 67).

Kor: Maya, 173; (MK: yoğurt mayası, III, 87, 13; kzk. da saba (tulum) dibinde ertesi gün için kalan kımız mayası; Tobul Türklerinde umumiyetle maya).

Korlug: Zarara uğrayan, 148; (MK: "Kor„ - zarara - ziyan, III, 87, 12; KB., 537; RAD. bunu büsbütün tersini olarak, "fayda„ - Vorteil - diye terceme etmiştir. Mogolcada dahi "kor„ olduğunu İBM. nın mogolca kısmından öğreniyoruz, s. 212).

Korîtmek: Ziyan etmek, 126; (MK.: "korlanmak„-bir işi ziyan saymak, II, 198, 14 ve "kor kılmak„ - ziyan etmek, III, 87, 12; BR. "zarar ve ziyan manasına gelen "kor„ sözünü bu şekilde doğru yazdığı halde, ondan yapılan bir fiili "kurlanmak„ kılığında yazılmış ve "korkılmak„ fiilini ise büsbütün almamıştır).

Kovuk: Kulağın duyğucu, 139; (bu türkçe sözün karşısındaki arapça صمع الاذن aşağı - yukarı bu manada olabilir; ML. yok).

Koymançı: Çoban, 156; (bunun "koyun„ demek olan "koy„ ile ilişiği olacaktır; ML. راعى).

Koyun: (Bildiğimiz yavaş ve insanlara çok faydalı hayvan), 97.

Koyunyılı: (Türkçe 12 yıl atlarından 8 nci yılın adıdır), 186; (MK: "koy yılı„, I, 289 ve III, 104).

Koz: 1) Ceviz, 183; (ABH., 71; HG., 8. ABH. nin dediğine bakılırsa, "cim„ "kaf„ a tebdil edilerek, جوز kelimesinden türkçeleştirilmiştir. EH. ve OK. ta

ise, جوز acemce كوز / "geviz„/den arapçalaştırıldığı yazılır. 2) الجوزاء atlı ükek / bürç /, 183. Bu ikinci mana doğru olmasa gerektir. Zira bürç adı olan الجوزاء nın جوز le alâkası yoktur. Burada الجوزاء sözü الزوجاء nın tesirine çevrilmiş şeklidir ki, "çifte„ demektir. Bu bürç, hakikaten, çifte olarak tasavvur ve tasvir edilmektedir ve türkçe adı da, "Ezidiz„ dir / RAB., 116/).

Kozyağı: Ceviz yağı, 165.

Köbek: Göbek, 141.

Köçmek: Göçmek, göç etmek, 109, 117 ve 122.

Kögüs: Gövüs, 141; (MK, I, 196, 4 ve "Kögüz„, I, 305, 12; KB., 538).

Kök: 1) Soyun aslı, 103; (MK, I, 226, 14; ABH., 83; 2) Gök, sema, 183; (MK, III, 96, 12; ABH, 83) ve 3) mavi renk, 168, (MK, I, 302, 3; HG, 31).

Köklüğ: Asil, soylu, 143.

Köktonlu: Mavi gömlekli, 84; (bizim müellif "kök tonlu„ sözünü ازرق القميص, yani "gök gömlekli„ diye terceme etmiştir. Halbuki "Ton„, "gömlek„ demek olmayıp, mutlaka "giyim„ demektir).

Kökyayı: Eleğimsağma, 183.

Kökyolu: Samanoğrusu, hacılar yolu, 183; ABH., 83).

Köl: Göl, 18.

Kömkök: Gömgök, masmavî, 168, (MK, I, 284, 2).

Kömlek: Gömlek, 166.

Kömmek: Gömmek, 109.

Kömşe: Zahire, iddihar edilen nesne, 191; ("kömşemek„ fiilinin "iddihar etmek„ manasında olduğu aşağıda yazılıdır; şu halde burada metnimizde كوس şeklinne yazılan sözün doğrusu كومش olsa gerektir).

Kömşemek: Bir nesneyi belki lâzım olur diye saklamak: / iddihar eylemek /, 109; (ML, yok).

Kömür: Yanmış ve kararmış odun /, 160.

Kön: 1) Bahit, talih, 83 ve 2) Papuç, 158; (bu sonuncu s. de kondıracı aletleri sırasında yazılan bu sözün doğru manası, "deri„ dir; MK., III, 102, 3).

Könek: دلو bürcü, 183; (RAB. de bu bürce "Koğa„ denilmiştir, 116; Zaten "könek„ te aslında gönden yapılan kovamsı su yahut süt kabıdır / MK, I, 329, 14/; kzk. da bugün de o manayle yaşamaktadır; ML. de كوناك tarzında yazılarak şüpheli sözler sırasına konulmuştur).

Könen: Talihli, bahtiyar, 83.

Köni: Doğru, düz, 147 ve 153; 154; (MK, III, 179, 2; KB., 266; RAB, 354; 382; AH., 43).

Köprü: (Suyun üzerinden öte tarafa geçmek için ahşaptan, taştan yapılan yol), 180.

Körgüzmek: Göstermek, 103; ABH.,80).

Körk: Güzellik, 140; (MK., I, 295, 8; KB, 255; 207; HG., 19; ABH., 90).

Körklu: Güzel, 153; (ABH., 80).

Körklüğ: Güzel, 140; (MK, I, 295, 8; KB., 255 ve 285; RAB., 2 ve 14).

Körksüz: Çirkin, 151; ve 153; (Bu sonuncu sahifede arapça قبيح karşısındaki sözü ben böyle kabul ettim; RAB., 14).

Körmek: Görmek, 75; 89; 102; 121 ve 135.

Körük: (Ateşi alevlendirmek kiçin kullanılan demirci aleti), 160; (MK, I, 327, 14).

Kötermek: Yüklenmek, kaldırmak, 89; 108; 110 ve 122; AH., 60; MK: "kötürmek„, I, 429, 13; II, 37,10; ABH., 78).

Köz: Göz, 1!0 ve 2) Kor, 169; (MK, I, 283, 1; ABH, 51).

Közağrısı: Göz ağrısı, 163.

Közdemçi: Bekçi ve gözcü/casus/, 145 ve 154.

Közgü: Ayna, 169; (RAB, 127 ve 395; MK: "közgü„, III, 280, 14 HG, 18; EH: "közge„/ المرآة maddasinde/; BKT: "közgü„ / آينه maddesinde /; ABH: "köznü„, 81; DTB., 5 ve 15; "közgü„ şeklinin Konya ve Eskişehirde, "körgü„ şeklinin de Kütahya ve Sivasta bugün de yaşamakta olduğu anlaşılmıştır. "Közgü„ sözü için ŞSA. B. KT. de diyor ki: "metruk ise de, yerine geçen "ayna„ türkçe olmadığından, ihyası arzu olunur„„. KAZ. da "küzgü„ şeklinde yaşamaktadır).

Közgüçu: Aynacı, 127.

Kuduk: Sıpa, 171; (Bizim nüshada قوتق şeklinde yazılmış ise de, ML. de قودق şeklinde yazılmıştır; biz bunu doğru bulduk).

Kuçaklamak: Kucaklamak, 112.

Kul: Köle, 85; 87; 147 ve 151; (ORK., 155; MK, I, 292, 10; QB, 296; AH., 63; ABH., 73).

Kulaç: (İki kolu açmaktan hasıl olan uzunluk ölçüsü), 141; (MK, I, 299, 14; RAB., 176; EBH., 73; HG, 20).

Kulak: Işitme uzvu, 139.

Kulaketi: Kulak yumuşağı, 139.

Kulakemçeği: Kulak kıkırdağı, 139.

Kulan: I) Hayvanın eğer ve semerini üstüne bağlamak üzere, belinin altından geçirilen kayış bağ. Kzk. ve kaz. da buna "Ayıl„ derler.), 174; (MK., I, 338, 12; ABH, 74; HG., 14) ve 2) Yabanî eşek, 175; (MK., I, 348, I; ABH., 74; HG., II).

Kulavuz: Kılavuz, 155; MK: "kulabuz„ ve "kılavuz„, I, 403, 15-16; RAB, 22; ABH, 47; HG: "kulağuz„, 25).

Kulun: Küçük, at yavrusu, 170; (MK, I, 338, 12; ABH., 74; HG., OK., الوحيد ve التوجيه raddelerinde 12).

Kum: I) (Ufak, sert taneler şeklinde olan taş döküntüsü), 178 ve 2) Dalga, 180; (MK, III, 100, 6; BR. yanlış olarak, buradaki "Kum„u da 1 inci manada olan "Kum„ lar sırasında saymıştır. Halbuki buradaki "kum„un karşısında "suyun dalgası„ demek olan موج الماء sözü durmaktadır. OK., التيار maddesinde: "denizin yarılıp saçılan dalgasına denir, "kum„ tabir olunur. BKT., كوهه آب maddesinde).

Kunasın: 149; (Bunun karşındaki arapça لبرا kelimesi "bön„, salkı ve çolpa kadın "demek ise de, burada„ güzel ve "parlak„ manasında kllanılmış olacaktır; nitekim ML. de bunun yerine "güzel„ demek olan "körklüğ„ sözü konulmuştur.

Kur: I) Kuşak. 167; (MK, I, 373, 3 ve b. RAB, 3; 69; 164 ve b. EBH, 70; HG, 19; ŞS,; LOS,; KT. Bugün yaşamakta olan "Uçkur„un aslı "içkur„ / iç kuşak / olduğunu ŞSA. B. pek haklı olarak kaydetmiştir).

Kuranuk: Kuruk, yani ham ve yeşil üzüm, 182; (Bu söze başka kaynaklarda rastgelinmedi. Bizim nüshanın 165 nci s. sinde حصرمية kelimesinin karşısında "kuruklug aş„ / kuruklu yemek/ sözü yazılmıştır. Görülüyor ki, orada artık "kuruk„ şekli kullanılmıştır. HG: "kuruk„, 8; ML. yok.).

Kurbaka: Kurbağa, 180; (MK, III, 97, 17).

Kuruçtemir: Erkek demir, çelik, (MK, I, 287, 14; HG, "kuruç„, 31).

Kursak: Mide, 142.

Kurşun: Bildiğimiz ağır maden, 178; (Müellif bunu "kalay„ kelimesi yerine kullanmıştır, zira bunun karşısına konulan arapça الرصاص kalay demektir. Arapçada asıl "kurşun„ demek olan الاسرب kelimesinin karşısına ise, bizim müellif "kara kurşun„ sözünü koymuştur/s. 177/).

Kurşunçu: Kalaycı, 157.

Kurt: 1) Bildiğimiz yabanî, yırtıcı canavar, 174; (ABH.,70; HG, II) ve 2) Böcek, 177; (ABH., 70. MK: yabanî hayvan, III, 4, II).

Kuru: Yaş mukabili, 151.

Kurukluğ aş: Kuruklu (kurukla terbiyelenen) yemek, 165.

Kurumak: Kuruluk kesbetmek, 116 ve 123.

Kurut: Keş, (sıkılmış ve kurutulmuş yoğurt), 166; (MK, I, 298, 2; ABH., 70; HG, 16; BKT, کشك maddesinde; KT).

Kurut et: Kurutulmuş et, pastırma, 164.

Kurutmak: Kuru hale koymak, 107.

Kusmak: (Midede olan nesneyi ağızdan boşaltmak), 114.

Kuş: Yelekli ve kanatlı hayvan, 175.

Kuşlukluk: Kuşluk vakti yemeği, 164; (RAB: "Kuşluk aşı„, 164).

Kutkarmak: Kurtarmak, 108.

Kutlamak: Kutlulamak, 105; (HG: "Kutlulamak„, 38).

Kutluğ: Mubarek, kutlu, 148 ve 153; (MK, I, 386, 17; RAB., 370; 429; 492 ve b. AH., 56; ABH: "Kutlu„, 68; HG., 27).

Kuturmuş: Taşkın, kudurmuş, 149.

Kuvurdak: Kebap, 165; (Bu türkçe sözün karşısındaki arapça kelime السل şeklinde yazılmış ise de, bunun doğrusu الشوى olacaktır ki, "kebap„ demektir; "kuvurdak„ ta tam o manadadır).

Kuyrukyağı: (malûm), 165.

Kuyuğ: Kuyu, 181.

Kuyrçuk: Oyuncak, 162; (MK; "Kud'urçuk„, I, 414, 14; nüs-

hamızda قورزق kılığında "b„ ile yazılması yanlış olup, doğrusu قورجق şeklinde "y„ ile olacaktır ki, MK. deki "Kud'urçuk„ bunun özge şeklinden başka bir nesne değildir).

Kuyuşkan: Kuskun, 173; (ABH: "Kuskun„, 72; HG, 14):

Kuzgun: Büyük kara karga, 175; (MK, I, 367, 6).

Kuzu: Koyun yavrusu, 172; (MK., III, 169, II. Br. nın bu sözü "Kozu„ şeklinde yazması da, "Koyun„ [schaf] diye terceme etmesi de doğru değildir. MK. bu kelimeyi her yerde حمل diye anlatınca şüpheye mahal yoktur).

Kübeyarık: Zırh, 173; (MK, III, 163, 16; ABH: "Kübe„, 78. III, 265, 10 ve b. KB, 296; RAB,

Küç: Güç, kuvvet 148; (MK., III, 86, 8 ve b.; ABH, 79).

Küçlemek: Zorlamak, zorbalık etmek, 112; (RAB: "Küçkılmak„, 38 ve 81; MK: "KÜÇ„ - zorbalık, III, 86, 9; "Küçemçi„ - zorba, zalim, III, 86, 11).

Küçlüğ: Küçlü, kuvvetli, 152; (MK, III, 86, II; Br. nedense, bu sözü almamıştır).

Küçsüz: Beceriksiz, güçsüz, 150 ve 152.

Kül: (Yanan odun ve diğer mahrukattan kalan toz), 169.

Külegen: Çok gülen, 88 ve 148.

Külkü: Gülme, 191; (MK, I, 366, I).

Külmek: Gülmek, 81; 88-89; 111 ve 120.

Külüğ: Maskara, 157.

Kümüş: (Bildiğimiz kıymetli maden: gümüş), 87 ve 178.

Kün: I) Talih, bahıt, 83; 2) Güneş, 74 ve 118 ve 3) Gün, 184.

Kün aşa ısıtma: Gün aşırı gelen sıtma, 163.

Künbatmak: Güneş batmak, 113.

Küncük: Yaka açıklığı, 166; (MK., I, 399, 5; ABH., 96; BR. nın bunu "Tasche„ - cep„ diye tercüme etmesi doğru sayılmaz, çünkü arapçada جيب bizim bugün kullandığımız manada olmayıp, "yaka açıklığı„ demektir).

Küncüt: Susam, kuncut, 181.

Küncütyağı: Susamyağı, şırlagan, 165.

Kündük: İbrik, 170; (Ş.S., 262).

Künğak: Gündüz bekçisi, 145; (ML: Yok).

Künesu: Cıva, 178; (HG, 31; bu söz şimdiki günde Tobul Türklerinde"Künesuvu„ şeklinde yaşamaktadır. "Cıva„ sözü acemce "Jive„ den bozulmuş olduğundan,"Künesu„yahut "Künesuvu„ bunun türkçesi olacaktır. Ahmet Asım Ef. BKT. sinde bunun asıl türkçesi "sendek„ olduğunu yazmıştır. ["Simap„ maddesinde]. Kzk. da acemce "simap„ın bozması olan "sınap„ kullanılmaktadır).

Künüçü: Kıskanç adam, 147: (Bizim nüshada کیس şeklinde ise de, biz ML. deki şekli aldık).

Künt: Kalıp, 158; (MK.: "Kip„, III, 85, 10).

Küntçü: Kalıpçı, 157.

Küñ: Kenizek, cariye, 147; (ORK. 104; 111-112; 114 ve 155 MK.,

83 ve 335; ML. de burada قراغوش sözü yazılmıştır ki, bu "Karağvaş„, gene cariye demek olan "Karavaş„ ın başka bir şekli olsa gerektir).

Küp : (Pişmiş topraktan büyük, karını geniş ve ağzı dar kap), 162; (MK, III, 85, 9; ABH., 78; HG, 17).

Küpçü: (Küp yapan yahut satan), 155; (ML. yok.).

Küreşçi: Güreşçi, pehlivan, 157; (MK. de ayni kökten "Küreşmek„ vardır, I, 394, 2).

Küsegü: Küsgü, ölçer, 163; (MK: "Küzegü„, I, 373, II; Br. bunu "Közegü„ şeklinde yazmıştır; ABH: "Kesevü„, 82; LL: "Küsegü„; Kaz: "Küsev„).

Küsek: Şakaklardan sarkan saç, 79; (ML: كسال).

Küskü: (Demirci aletleri arasında yazılmasına bakılırsa, ölçer olması lâzım ise de, karşısındaki الكاز sözünün ne demek olduğu anlaşılmamıştır).

Küsmek: Darılmak, 81 ve 120.

Küsmen: Kayık küreği, 161.

Küvrük: Büyük davul, 146; (MK, I, 398, 11; ML, yok.)

Küyevkonukluğu: Güveyi ziyafeti, 164; (Nüshamızda كوكان şeklinde yazılan sözünün doğrusu كويار olacaktır, "küyev„ ise, "güveyi„ demektir ve İdilboyu lehçelerinde bugün de yaşamaktadır; ML. yok).

Küyünmek: Yanmak, 102 ve 123.

Küz: Güz, sonbahar, 184; (MK, 274, 17; RAB, 192; AH, 88; ABH., 81; EX. ve Ok. الخريف maddesinde; BKT. خزان maddesinde; LL. Bu kelime, Anadolu da dahil olmak üzere, bütün Türk dünyasında yaşamaktadır).

Küzek: Şakaklardan sarkan saç bölükleri, 79 ve 139 (MK. "Küjük„, I, 328, 5 - Argu kabilesi lûgatidir-; ML.; yok).

L

Laçın: Şahin [kuş], 175; MK, I, 343, II, ABH., 87, HG., 10).

Lengeç: 1) Yengeç, 180; (Bunun doğrusu "Yengeç„ olsa gerektir ki, bildiğimiz kısaçlı su hayvanıdır). 2) سرطان bürcü, 183; Bu bürcün RAB. deki ismi "Koçuk„tur [s. 116]. MK. "Yengeç„, III, 284, 6, HG., 7).

M

Majda: Sahtiyan, 158.

Men: Ben, 77, 80, 91-92-93.

Meñ: Ben, hâl 140, MK, III, 366, 2, ABH., 89, MLG., 79: "Min„.

Meñzek: Gibi, benzer, 191; (RAB: "Miñizlik„, 6; MK: "Meñzemek„ - benzemek, III, 297, 12, ABH., 88; HG., 9).

Mercümek: [Bildiğimiz hububat], 181.

Minmek: Binmak, 92.

Miñ: Bin, 80, 94, 97, (MK, III, 266, 12, EBH, 88).

Miñmiñ: Bin kere bin [milyon] 187.

Mun: Eksiklik, kusur. 80 ve 148, (MK, III, 102, KB 542, 17. Bunun başka bir şekli de "Bun„ dur. O maddeye bakılsın).

Munçukçu: Boncukçu, 155; (MK: "Munçuk„ - boncuk. I, 395, 9, ABH, 89, RAB: "Munçak„, 235).

Munda: Burada, 75.

Munluğ: Eksiklikli, kusurlu, 148.

Munamak: Kusurlu olmak, 112.

Muñaymak: Muhtaç olmak 104 ve 125; (Bu sonuncu s. de yanlış yazılan geçen zaman şekli KR. B. tarafından düzeltilmiştir; MK: "Muña*d*'mak„ - ["Muñaymak„ ın başka bir şeklidir]. II, 69, 17; RAB; "muñlanmak„ - ihtiyacı anlatmak, 175; KB: "Muñ„ - ihtiyaç 542; "munluğ„ - muhtaç, 282; ABH; "muñlu„ - muhtaç, 89).

Muyan: Sevap, mükâfat, 138; (MK, III, 129, 13 ve 135, II; BR. bunlardan birinci yeri göstermiştir; KB., 279; 283; 296 ve 298; ML: yok. Bizim nüshada وبان tarzında ب - B ile yazılmış ise de, yazanın bu hatası KR. tarafından da düzeltilmemiştir).

Mün: Çorba, etsuyu, 165, MK, "Mün„ ün Yağmalarda erişte çorbası manasında olduğunu söylemiştir. [I, 285], HG: "Müyün„, 15, ML: yok.

Münmek: Delirmek, 107; (MK. bunak adamın sayıklaması, II, 25, 14; Br. Bu sözün yerini göstermiş ise de, doğru manasını yazmamıştır).

Müñremek: Sığır ve koyun bağırmak, 175, MK, III, 297, II, Br. nın bunu "muñramak„ şeklinde yazması doğru olmasa gerektir).

N

Namaz etmek: Namaz kılmak, 111.

Ne?: [Bildiğimiz sorgu sözü]. 75 ve 96.

Nek?: Niçin?, 96; كم الاستفهامية ابها اربع لغات ibaresindeki كم sözü burada, şüphesiz, yanlıştır. Çünkü arapça كم sözü "kaç„? "nekadar„? demektir. Halbuki onun türkçeleri olarak gösterilen "dört lûgat„ [Nelik, nelük, nerek, nek?] in hiçbiri "kaç„ demek olmayıp, hepsi "niçin?„ manasındadırlar. Şuhalde mezkûr arapça ibaredeki كم sözü لم den galattır. لم ise, hakikaten "niçin?„ demektir. Bunda hayret edilecek bir şey varsa, o da arapça çok iyi bilen KR. B. in buna ilişmemesidir. "Niçin„ manasile "Nek„ sözü bugün de İdil havzasındaki Sirgaç mişerlerinde de yaşamaktadır).

Nelik?: Niçin?, 96, (MK III, 142, 4 ve b; ABH., 90).

Neme!: Nekadar! [Taaccüp için], 96, (MK, III, 161, 10).

Nerek?: Niçin? 96; MK: Niçin gerek-niçin lâzım?, I, 329, 4).

Ni?: Ne?, 94.

Niçe?: Kaç?, 95. (ABH: "Neçe?„, 89).

Nite: Nasıl, 95., (ABH., 89. MK: "Neteg„, I, 928, 16. Bugün de "Nitekim„ sözü vardır).

O

Obramak: Yıpranmak, 123, (MK, I, 229, 14 ve III, 265, II. RAB., 242. ML: Yok).

Oçak: Korluk, 169. (MK, I, 62, 14).

Odun: Yakmak için kesilen ağaç, 182.

Oga: Kefil, 189; (Metnimizde اروغا şeklinde "r„ ile yazılmışsa da, karşısındaki arapça كفيل sözüne bakılırsa, bunun doğrusu اوغا olsa gerektir; "Oga„ ise, gene "kefil„ demek olan اوقا nın başka bir şekli olacaktır).

Oğalanmak: Kefil ve zâmin olmak, 111; ("Oka„- kefalet demektir [MK, I, 43, 3]; Şuhalde bu fiilin doğrusu "okalanmak„ olacaktır: ML: yok.)

Oğan: 1) Kudretli, 88, (MK, I, 46, 8 ve 73, 16, KB., 277, RAB., 56 ve 82: "Oğan *id*'imiz, irikli Teñrimiz„, 115 ve 2) [Tanrı atlarından] Kuvvetli, 137, AH: "Allah, 20 ABH., 15).

Oğanteñri: Kuvvetli Allah, 87.

Oğlak: 1) Keçi yavrusu, 172 ve 2) Ükek [bürç] atlarından biri, 183 (RAB., 116).

Oğlanatası: 147; (Bu, "Çocuk babası„ demek ise de, onun karşısına "baba çocuğu„ manasına gelen arapça bir söz konulmuş, KR. B. in ولد yerine والد sözünü koymasiyle de düzeltilmiş değildir).

Oğru: Hırsızlığı meslek edinen adam, 156; (MK, II, 192, I, III, 317, I ve b. KB., 250; DS., 38; ABH., 16, HG., 25; EH. ve OK.-ta اوغرى ve اوغرلق maddelerinde. Bu söz bugün de bazı telâffuz farklarile birçok orta Türk lehçelerinde yaşamaktadır).

Oğrulamak: Çalmak, 110 ve 123, (MK, I, 265, 13, ABH, 16. HG, 35).

Oğul: 1) Nesil, evlât 143 ve 2) Erkek çocuk, 144.

Oğuloğlu: Erkek çocuğun erkek çocuğu, 144.

Ohşağu: Benziyen, 188, (MK: "Okşağ„, I, 107, I).

Ohşamak: Benzemek, 103 ve 122 (MK, I, 237, 16).

Ohşanmak: Hürmet edilmek ve yakın görülmek, 103; (Bunun karşısındaki arapça fiillerden "r„ ile yazılan اكرم fiilinin doğrusu "z„ ile ve meçhul şeklinde اعز olacaktır).

Ok: (Yayla atılan ucu demrenli alet). 76 ve 173.

Okak: Havan, 169.

Ok atmak: (Kirişi çekerek, oku havaya uçurmak), 109.

Okçu: Ok yapan, 157.

Ok gezi: Okun kirişe geçen oyuk ucu, 173, (MK, I, 274, 15).

Oklağu: Oklava 163, HG., 17).

Oksabı: 169; (Bu sözün karşısına دستە kelimesi konulmuş. Halbuki "Oksabı„, okun tutulacak yeri demek olup, دستە bu manayı ifade etmez).

Okumak: (Yazılan bir nesneyi anlamak için gözden geçirmek) 114 ve 124.

Okyünü: Okun yeleği, 173.

Ol: 1) O, 86 ve 2) Öteki, 87, 94 - 95.

Olajun: Öteki dünya, 137, (MK., I, 73, 8).

Olıç: Hükümdar çocuklarından olan, 145; (MK. - Oğlanlara hitap ederken kullanılan merhamet ve sevgi sözü - olıçım - oğulcuğum, I, 53, 5 ve II, 192, 4; Bizim nüshamızda اولج şeklinde "ج„ ile yazılması şüphesiz yanlıştır).

Olturmak: Oturmak, 114, 124 ve 134, (MK., I, 188, 13 ve 346, 9 ABH., 21).

Olturum: Kötürüm, 142, (MK: "Oldurum„, III, 304, 10, KB., 280).

Oluk: Üstü açık boru, 179, (MK: "Yemlik gibi, ağaç kökünden oyularak yapılan şey„, I, 65, 3).

Omak: Muktedir olmak, takat götürmek, 114; (Muktedir manasına gelen ve Tanrı adı alarak ta kullanılan "Oğan„ sözü bundandır; bu maddeye bakılsın).

On: Dokuzdan sonra gelen sayı, 97 ve 186.

On bir: On ve bir, 186.

On tokuz: On dokuz, 186.

On üç: On ve üç, 186.

Oña: Düz, doğru, 188; (AH, 18; EBH: "On„-düz, 25; MK: "On„, "onay„-kolayiş, I, 44, MK. yok).

Oñmak: Bir rütbe ve paye sahibi olmak, 106 ve 121; (Metnimizde اوكق şeklindedir).

Or: Kula donlu at, 171; (MK., I, 47, 3; RAD., I, 1047; nüshamızda "اوز„ şeklinde "z„ ile yazılması elbette yanlıştır).

Ordu: Hükümdarın yurdu ve durağı, 179, (MK, I, 112, 5), (ML: yok).

Orğak: Orak, 159.

Orta: (İki uçtan müsavi olan yer veyahut zaman), 90 ve 188.

Ortak: Şerik, 144, (MK., I, 91, II, ABH., II, HG, 32).

Ortabarmak: (Parmakların en uzunu ve ortada bulunanı), 141.

Orun: Durulan yer, 179; (Bizim nüshada اوزون şeklinde yazılmış ise de, arapçasına bakılırsa, KR. B. in اورون diye tashihi kabul edilmelidir; MK, III, 317, 6; ABH., 11).

Orunç: (Birisinin şu veya bu işine karşılık olarak verilen ayakteri, rüşvet), 188, (MK, I, 118, 15).

Orunçak: Emanet, vediye, 188, (MK., I, 131, 8, ML. yok).

Orunçaklamak: Orunçak vermek, 104 ve 128, (ML: "anlaşılmıyor„ demiştir).

Orunçlamak: Rüşvet vermek, 109 ve 126.

Osurmak: Yellenmek, 102.

Oş: İşte, 76-77 ve 88, (MK., I, 40, 1-2; RAB., 211 ve 507).

Oşak (?)**:** Huysuz kadın, 149.

Ot: 1) Ateş, 95 ve 169, (ORK., 120; MK., I, 46, I; AH., 20; HG, 8) ve 2) Bitki, ilâç, 78.

Otaçı: Emci, tabip, 156, (MK, I, 38, 7 ve 252, I, HG., 28, RAB: "Otaçılık„ - tababet, 371).

Otağ: Ot [ateş] yeri, 180, (MK: "çadır„ III, 156, 17, RAB: "otak„ 125 ve 427).

Otağçı: Otakçı, hergâcı, 155.

Otlağ: Otlak, mer'a, 180, (HG: "Otlak„, 8).

Otlamak: Tedavi etmek, 108 ve III; MK: "Otamak„, III, 190, 7 AH: "Otalamak„, 56).

Otuz: Üç kere on, 187.

Otyandırmak: Ateş yakmak, 105.

Ovurta: Sütnine, 85.

Oy: Karayle kırmızı arasında bir at donu, 76.

Oyanmak: Uykudan kalkmak, uyku kaçmak, 104 ve II.

Oyluk: Oyluk kemiği, 142; (ML: yoktur).

Oyanğırmak: Oyandırmak, 131.

Oymak: Oyuk açmak çukurlatmak, 116.

Oynamak: 1) (Eğlenmek için türlü hareketler ve b. larını yapmak), 115 ve 2) eğlenmek, 115.

Oyun: (Eğlenmek için yapılan hareketler ve b.), 162.

Oyunçu: Oyunla meşgul olan, 157.

Oza: Vakıt, 184, (MK: geçen zamanlar, I, 83, I, AH: "Ozağı„ - eski, buyunğu, 43; ML. de "R„le yazılmıştır).

Ozgan: [Köpek atlarından] koşuda birinci gelen, 174.

Ozmak: Önce gelmek, ileri geçmek, 110.

Ozuş: Kurtuluş, 146.

Ö

Öç: Diyet, kasas, 188, (MK: İntikam, I, 46, 6; KB, 292; RAB., 458, ABH., 9.

Öçelemek: Kin beslemek, 108.

Öçeşmek: Bahse girişmek, 109; (MK., I, 158, 6; Bud., I, 155; ŞS., 26; bizim nüshamızda arapçada "bahse girişti„ demek olan رادن fiilinin karşısında اخشادى fiili bulunuyorsa da, KR. B. in اوجشدى şeklinde düzeltmesi yerinde sayılmalıdır).

Öçkel: Kinci, içten husumet besliyen, 151.

Öçkellığ: (Bu da o manayadır), 148; (Burada اجکاللغ şeklinde yazılan sözde لغ eki fazla olsa gerektir).

Öge: Akıl, fikir igesi, 145; (MK, I, 84, 5 ve b.; ML: yoktur).

Ök: Anlayış, akıl ve hatır, 147 ve 188, (Bizim nüshada bu sonuncu s. de اول tarzında yazılmış ise de, ML. deki اوك şeklinin daha doğru olduğunu bu türkçe sözün karşısındaki arapça الفهم والخاطر sözleri teyit eylemekte-

dir. MK, 200, II; KB, 267 ve 270; EBH, 19).

Ökdi: Öğme, 188, (MK, I, 245, II; KB., 265 ve 269; RAB: "Ökme„-öğme, 9 ve 149; AH., 85, ABH., 18).

Öklüg: Hatır keskinliği, 147; (Doğru manası: "akıllı„ demektir).

Öksürmek: Ciğerde yahut soluk yolunda hasıl olan balgam yahut gıcıktan dolayı ihtiyarsız ve sesli nefes vermek), 110.

Öksüz: Akılsız, 151, (MK: yetim, şaşkın: "Akıl ve anlayış demek olan "ök„ten alınmıştır„, I, 89, I; KB., 242; RAB., 262; HG., 32).

Ökünmek: 1) Öğünmek, maktanmak, 122; (MK, I, 176, 8 ve b. ML: yektur; ve 2) Pişman olmak, 115 ve 123 (MK, I, 147, 5 ve III, 267, 2, AH., 40).

Oküş: Çok, 153, (ORK., 102; 109; 116 ve 156, MK, I, 60 2; DS., 74 ve 102. RAB., 3 ve 224; AH, 18; 29 ve b. ABH., 18, HG, 25).

Öküşlemek: Çoğaltmak, 104.

Öküz: 1) Enenmiş sığır aygırı, 172, (MK, I, 58, 9; ABH, 18; HG, 14 ve 2) Ükek (bürç) atlarından biri, 182, (RAB. de bu manaya gelen söz. "*Ud'*„dur ki, bu da aslında sığır demektir [s. 116]).

Öküzçik: Küçük öküz, [Türkmencedir], 83.

Öküzgine: Bu da o manayadır, 83; (Bu şekil kıpçakça olacaktır).

Ölçek: Ölçü, tartı, 188; (اللدروالهنداز. sözlerinin karşısındaki sözün اكك şeklinde yazılması elbette yanlıştır; bunun doğrusu اتك olacaktır).

Ölçmek: Ölçekle ölçmek, 114.

Öldürgen: (Tanrı atlarından), öldüren, 137.

Öldürmek: Ölümünü mucip olmak, 114.

Ölet: Cansız, camit nesne, 138.

Ölmek: Yaşamaz olmak, 115 ve 122.

Ölmüş: Vefat etmiş, ölü, 138 ve 151.

Ölşülemek: Kolla ve ölçekle ölçmek, 126.

Ölüm: Canın tenden ayrılması, 138.

Öpke: Akciğer, 141; (MK, II, 114, 3 ve III, 291, 4; RAB., 115; ABH., 7).

Öpkelemek: Öfkelenmek, 113; (MK, III, 156, 17; ML: "küsmek„).

Öpmek: (Sevme yahut ağırlama duygusunu bildirmek üzere, dudakları başkasının etine dokundurmak), 105 ve 119.

Öpüş: Buse, öpme, 188; (MK, I, 59, I).

Örgençi: Urgancı, 155; MK: "Örgen„-yassı kayıştan kulan, I, 99, I, ABH.: koyunları sağarken, bağladıkları uzun bağ, 11).

Örgük: Sahtiyandan yapılmış minder ve döşek, 168; (ML. "z„ ile اوزكوك).

Örkeç: 1) Örküç, 172; (HG., 14; ABH, II; MK: "Örkü„, I 116, 3) ve 2) Enenmiş (koç yahut

teke), 172; (ML: "Erkeç„; MK, I, 87, 16; ABH., 11.).

Örme: Keçe evin geyimi (örtüsü), 180; (Metnimizde اوزما şeklinde "z„ ile yazılan bu sözün doğrusu "r„ ile اورما olsa gerektir).

Örmüşsaç: Örülmüş saç, 139.

Örtkün: Harman [Döğülmemiş ekin demetleri] 159, (Bizim nüshada اوتكون şeklinde yazılmış ise de, KR. B. in arapçasına bakarak, اركون tarzında düzeltmesi doğrudur. Zira arapçada الكدس [bizim nüshadaki الكديس şekli hata olacaktır] "harman„ demektir. MK, III, 304, 5 ve b.).

Örümçük: Örümcek, 177, (MK: "Örümçek„ I, 135, I).

Örüton: Yün giyim, 167.

Öt: Safra, 78 ve 142 (MK, I, 46, 5; ABH., 8, ML: yok).

Ötek: Ödek, ceza, 138.

Ötemek: Borç ödetmek, 104; (Doğrusu "borç ödeme„ olacaktır. MK., III, 189, 14).

Ötmek: Geçmek, 122; (MK, I, 355, 10; AH., 20).

Ötrüklemek: Yalan söylemek, 114; (ABH., 8; "Ötrük„ - yalan, 8; HG., 27, MK: hilekâr, I, 93, 17).

Ötükçü: Söz anlatan [arzeden], 156; (MK, II, 114, 6).

Ötünmek: Söz anlatmak [arzetmek], 112; (MK, I, 137, 8 ve b.) ML: اندى Malof: "geniş olmak„ diyor).

Öy: Zaman, 184; (Bunun diğer bir şekli de "Ö*d*'„ [MK., I, 46, 15] ve "Öd„ [KB, 243 ve 262] dür. Eski türkçede birçok sözlerde "y„ ile "*d*'„ seslerinin biribirinin yerini tutmaları malûmdur. Bunu gösteren bazı örnekler: Ye*d*'im-yeyim (MK, I, 15)-Döşek. A*d*'ğır-Ayğır (I, 17)-Atın erkeği. O*d*'uz-oyuz(MK, I, 55)-oyuz illeti. E*d*'erlik-eyerlik (MK, I, 134)-Eğer ağacı. Ku*d*'ruk-kuyru (MK, I, 91)-kuyruk. Ka*d*'ın-kayın (MK, I, 33)-kayın ağacı. Ka*d*'ın-kayın (MK, I, 33)-Evlenmekten hasıl olan akraba. U*d*'-uy (RAB, 300 ve 23, 262)-Sığır.

MK. nın dediğine nazaran, Yağma, Toksı, Kıpçak, Yabakı, Tatar, Kay, Cumul ve Oğuzlar "*d*'„ yi her zaman "y„ ye çevirirlermiş [I, 33]. Kıpçakların bazıları, Yemek, Süvar, ve Bulgarlar ise, "*d*'„ yi "z„ ye çevirirlermiş. Meselâ onlar, "Ayak„ yerine "Azak„, "To*d*'tı„ yerine "Tozdı„ diye söylerlermiş [I, 33 - 34].

"*d*'„ nin "T„ ve "Y„ ye dönmesi meselesi ise, bizim kitapta da yazılmıştır: Türkistanlılar "I*d*'i„, "E*d*'gü„, "A*d*'ak„ dedikleri halde, "bizim memleketimizin„ Türkleri "Iti„, "Eygü„, "Ayak„ diyorlarmış [s. 79]. Lehçelerinde "*d*'„ bulunmıyan kabilelerde "Y„ nin "T„ veya "D„ ye dönmesi görülmektedir. "A*d*'ak„-"adak„, "I*d*'i„-"idi„ ve "Öd„-"öd„).

Öyle: Günün ortası, 184.

Öz: 1) Gövde, 138 ("Et-üz„ maddesine bakılsın ve 2) akraba, 143, (MK., I, 47, 14).

Ozötmek: Karın sürmek [amel], 164, (Bizim nüshada اوزا اوتمك - "Öze ötmek„ tarzında yazılmış ise de, doğrusu, ML. de olduğu gibi اوز اوتمك - "Öz ötmek„ olacaktır).

P

Pamukçalıcı: Pamuk atıcı, 158 (Metindeki چالى sözünün doğrusu چالى olacaktır).

Pamukçu: Pamukatıcı, 155.

Pas: Demir kiri, 160.

Peri: Cin, 138, (Acemce bir sözdür).

Piçmez: Kesmez, kör, 151.

Pişik et: Haşlanmış et, 164.

Pişirmek: (Bir çiğ nesneyi ateşte yahut kaynar su içinde tutarak yenecek hale getirmek), 132.

Pişmek: (Bir çiğ nesne pişirilerek, yenecek hale gelmek), 132.

Pişmiş: Olgun, 154.

Pusmak: Gizlenmek, saklanmak, 102, (Bizim nüshada بوسدى yazılmış ise de, arapçasına bakılırsa KR. B. in بوصدى tarzında düzeltmesi doğrudur. MK, II, 10, 8; RAB., 63, ABH., 31).

S

Saban: Bildiğimiz çift sürmek aleti, 158, (MK, I, 337, 9; Br. nın bunu "sapan„ tarzında yazması doğru sayılmaz, çünkü "sapan„ ın manası bam-başkadır; HG., 9).

Saç: Baş kılı, 139.

Saç adakı: Sacayak, 169; (ML: "Saç'ayakı„).

Saçlanmak: Saçlı olmak, 111; (Bana kalırsa, ساچلندى şeklinde yazılan türkçesi de, سارشم tarzında olan arapçası da yanlıştır. Türkçesi bizim yazdığımız gibi, arapçası da سارلشم şeklinde olmaliydi).

Saçmak: Su serpmek, 120.

Saçsız: Saçı olmıyan, 84.

Sağa: Sağ el, 125, (KR. B. "sağ el„ diye tashih eylemiştir).

Sağalmak: Sağ tarafı tutmak, 126 ve 150, (Bu sonuncu s. dekisi ساغلدى şeklinde yazılmış olduğundan, "sağlamak„ ta okunabilir).

Sağ el: Sağ taraf, 90.

Sağ elik: Sağ el, 141.

Sağın: Sağmal deve, 172, (Bizim nüshada ساغر ise de, doğrusu ML. de olduğu gibi "sağın„ olacaktır).

Sağınmak: Sanmak, oranlamak, 112 ve 124; (صقندى şekli yanlıştır, KR. B. in tashihi yerindedir; MK, 121, I; RAB., 118; 167 ve 371; AH., 73; ABH., 58).

Sağır: 1) Kulağı işitmiyen, 139 ve 2) testi, 92; (MK: "sağır„ - şeklinde bir mahruttur ki, içine şarap konur„ [I, 340] BR. bunun sadece "Becher„ [bardak] diye anlatmıştır ki, elbette doğru değildir. Bunu "sağrak„ la karıştırmamalı. Şarap "sağrak„ tan içilir, "sağır„ da saklanılır).

Sağışlamak: Hesap etmek, 107.

Sağlık: Sağmal koyun, 172; MK, I, 392, 7 ve b.; RAB., 23 ve 277; ABH., 59; HG., 15).

Sağmak: Memeden elle süt çekmek, 108.

Sağrak: Bardak, kadeh, 170; (MK, I, 392, 2; RAB., 10 ve 119; ABH., 58; DTB, 7; 12; 29).

Sağrakçı: Bardakçı, 157.

Sağrı: Maruf kalın deri, 158, (MK, I, 134, 15 ve III, 559, 8. Bugün de Orta Türk lehçelelerinde "Savrı,,).

Sağsığ: Saksı 170, (Bizim nüshada سغق tarzında yazılmış ise de doğru olmadığını tahmin ediyorum; ML. yok).

Sağsığçı: Saksıcı 155.

Sağsar: Sansar, 174.

Sağsu: İyi su, 180; (MK, III, 114, 10).

Saklamak: Gönülde saklamak, 103.

Sakal: (Alt çene üzerinde biten kıllar), 140.

Sakallamak: Sakallı olmak, 104; (Bunun doğrusu "sakallanmak„ olacaktır).

Sakallığ: Sakallı, 141 ve 150.

Sakalsız: Sakalı olmıyan, 141.

Sakışçı: Muhasebeci, 155; (RAB: "Sakış„ - hesap, 2, 268 ve 406; AH, 63. N. Asım B. in "kusur„ demesi doğru sayılamaz. ABH. "Sağış„, 58; HG., 22).

Sakışkünü: Hesap günü [öteki dünya], 138.

Sakız: (Bazı ağaçlardan sızarak çıkan yağlı bir madde), 162.

Saklamak: Korumak, 107 ve 121; (107 inci sahifede "korudu„ manasına gelen حرس fiilinin karşısında صندی tarzında bir türkçe fiil yazılmış ise de, yaylar içinde صلادی fiili yazılmıştır ki, ben de onu aldım).

Saklanmak: Selâmet'e kurtulmak, 110; (MK: sakınmak, II, 196, 7).

Salmak: 1) Eriştirmek, 102 ve 2) Göndermek, 105 ve 3) Salıvermek, 108 ve 121.

Samak: Saymak, 112; (Bunun karşısındaki arapça عسر fiili yanlış yazılmış olup, doğrusu عدّ olacaktır ki, "saydı„ demektir. Nitekim "saydı„ manasında olmak üzere "sadı„ fiili MK. de - III, 187, 13 ve ABH. de de vardır - s. - 60 - ML. yok).

Sançmak: Saplamak, batırmak, 112 ve 124; (MK, III. 310, 14).

Sanduvaç: Bülbül, 172, (Acemce "bülbül„ demek olan هزار sözünün karşısına konulmuş olan سبذواج kelimesi yazanın yanlışından başka bir şey olmasa gerektir. Bunu KR. B. pek haklı olarak سندواج şekline çevirmiştir. MK. I, 435, 2 ve III, 134, 8; RAB., 119; ML. yok).

Sapsarığ: Sapsarı, 168; (MK, I, 312, 13).

Sarançı: Sarıkçı, 156; (ML: yok).

Sarayçığ: Küçük saray [Türkmencedir], 83.

Saraykına: Bu da o manayadır. 83 / Bu şekil Kıpçakça olacaktır /.

Sarığ: Sarı, 168, (MK, I, 312, 13).

Sarığ erik: Zerdali, 182; (MK, I, 66, 12; HG., 7, ABH: kaysı, 12).
Sarığmak: Sararmak, 103, (MK: "Sargarmak", I, 66, 8 ve 403, 8).
Sarımsak: (Bildiğimiz kokulu bitki), 181; (MK, Sarımsak-samırsak", I, 434, 5; ABH., 57).
Sarınmak: (Bir işe gayret ve ciddiyetle sarılmak), 111, 123-124. Bizim müellif bu fiilin manasını gereği gibi anlatamamıştır. Bereket versin ki, bunu anlamakta bizim yardımımıza, birçok hususlarda olduğu gibi, MK. yetişmiştir, II, 119, 9).
Sarkıt: Bir yudum su ve yemek artığı, 162.
Sarmak: (Bir nesneyi bezle bağlamak), 115 ve 122, (ABH, 57, MK: "Sarumak", III, 197, 3; ML: "چلندی ، اجلندی").
Sarubaşlı: Kızıl saçlı, 84.
Satığçı: Satıcı, 154; (KB., 264; RAB., 346; (MK: "Satığ"- satış, I, 312, 6).
Satınalmak: (Bir nesneyi para mukabilinde elde etmek), 103.
Satkınalmak: Bu da o manaya, 126.
Satmak: (Bir nesneyi para mukabilinde vermek), 99; 105; 117 ve 121.
Savaşkılışmak: Savaşmak, muharebe etmek, 133.
Savaşmak: Harbetmek, 107 ve 123; (MK: Kavga etmek, II, 82, 9).
Savıttı: Üşüten sıtma, 163.
Savrağıç: Savırgaç (harman savurmak için kullanılan alet), 159.
Savuksu: Soğuk su, 181.
Sazağan: Büyük yılan, ejderha, 177; (ABH., 57; HG., 11; Bizim nüshada سراغان şeklinde "R" le yazılması yanlış sayılmalıdır).
Seçmek: (Bir nesnenin en iyisini ayırtlamak), 115.
Sefervarmak: Yola çıkmak, 110.
Sekiz: (Yediden sonra gelen sayı), 186.
Seksen: Sekiz kere on, 187; (MK: "Sekson", I, 365, 10).
Semirmek: Yağ bağlamak, 110.
Semiz: Yağlı, 152 ve 164.
Sen: (İkinci şahıs zamiri), 78; 86; 93 - 94; 96 - 97 ve 118.
Sepmek: Serpmek, 109.
Serçe: Bildiğimiz ufacık kuş, 175.
Serinmek: Sabretmek, dayanmak, 124; (MK., III, 177, 1; Bizim nüshamızda سرغق şeklinde harekelenmesi yanlıştır). Rad., IV, 461.
Sevinç: Sevinme, 148; (MK, III, 276, 9 ve b.).
Sevinçliğ: Sevinçli, 153.
Sevindirmek: (Başkasının sevinmesini mucip olmak), 113.
Sevinmek: Şenlenmek, 113.
Sevkü: Sevgili, 152; (ABH., 54; MK: "Sevük", I, 326, 10; KB., 248; 544 ve b. RAB., 91).
Sevmek: Birisine gönülden bağlanmak, 102; 112 ve 121.
Sevmemek: Düşman görmek, nefret etmek, 102; (Nüshamızda سوناذی şeklinde "n" ile yazılmışsa da, karşısındaki arapça fiillere bakılınca ML. deki سومدی şeklinin doğru olduğu anlaşılıyor).
Sibirmek: Silip götürmek, 110.

Sik: Erkeklik aleti, 142; (MK, I, 280, 12, ABH., 53).

Sikirmek: Sıçramak, 114 ve 116; (MK: "Sekirmek„, I, 296, 7 ve III, 209, 11; ABH., 53).

Sikirtmek: Seğirtmek, koşmak, 124.

Sikmek: (Kadınla yakın temasta bulunmak), 107, 116 ve 119; (MK, I, 336, 10 ve II, 19, 12, ABH, 53).

Silik: Temiz, arı, 77, (ORK., 104 ve 114; MK, I, 326, II; KB., 254).

Silikçek: Salınçak 162, (Bunun doğrusu ABH. de olduğu gibi [s. 53] "silkinçek„ olacaktır).

Siliklik: Temizlik, arılık, 76.

Silmek: (Yaş bir nesneyi üzerinden el yürüterek kurutmak ve yok etmek), 115.

Simek: Eşemek, su dökmek, 105 ve 119; (ABH., 51; MK: "sidmek„, II, 238, I, ve III, 324, 14).

Sinlağ: Mezarlık, 179; (MK: "Sin„-kabir, Br. bunu "Sın„ kılığında yazmış ise de, doğru olmasa gerektir; çünkü bu söz bugün Anadoluda (Çankırı, Çerkeş) " sinin sıksın„ ilencinde " sin„ şeklinde ince söylenilmektedir. ML: "Görestan„).

Siñil: Kocanın kızkardeşi, [karısına nisbeten olacak] 144. (Bizim nüshada سینکك tarzında yazılmış ise de, KR. B. in سینکیل tarzında düzeltmesi doğruluğa yakın olmakla beraber, bizim müellif tarafından bunun karşısına konulan اخت الزوج - kocanın kızkardeşi sözü buraya pek te uymuyor. Zira "Siñil„ insanın kendisinin küçük kızkardeşi manasındadır: MK. III, 271, 1; RAB., 444, MLĞ, 82).

Siñir: Asap, 75 ve 139, (MK, III, 268, 9; RAB., 12; ABH., 54).

Siñirmek: Yenilen yemeği hazmetmek, 116 ve 125; (MK: "Siñdirmek„, III, 294, 9).

Sirince: Karınca, 177.

Sirke: 1) Bit yumurtası, 117; (MK, I, 359, 14; HG, 12; EBH, 52) ve 2) Malûm, ekşimiş üzüm suyu, 165; (MK, I, 158, 14; III, 87, 2 ve b.).

Sişek: Şişek, iki yaşlık koyun, 172; ABH: "şişek„, 55; HG., 15; (MK: "tişek„, I, 324, 13).

Sişik: Şişmiş, 163; (MK: "Şiş„-şiş, III, 91, 4 ve 139, 3).

Sitik: Sidik, 172; (MK: "Sidük„, I, 325, 17. Br. Bunu her yerde "si*d*'üg„ şeklide yazmıştır ki, aslına uygnn değildir. Bana kalırsa, *III*, 237, 3 dekisi de "si*d*'üg„ olmayıp "si*d*'ük„ tarzında okunmalıdır. RAB: "Sidük„ 23; ABH., "Sitük„ ve "sidük„, 51).

Siz: 1) (İkinci şahıs zamirinin çokluk şeklidir), 56-57; 88; 92 ve 96 ve 2) Yokluk edatı, 84.

Sıbamak: Bulaştırmak, sıvamak, 115.

Sıbızgı: Düdük, 161; (MK, I, 405, 5; ABH., 51 ve 56; HG., 24).

Sıbızgıçı: Düdükçü, 156.

Sıçğan: Sıçan, 177; (MK, I, 366, 6. ABH, 56).

Sıçğan yılı: (Türkçe on iki yıl atlarından I inci yılın adıdır), 185, (MK, I, 289, Kzk: "Tışkan-

cılı„, ABH. nın "Türk aylarından birinin adıdır„ demesi elbette yanlıştır. Çünkü bu, ay adı değil, yıl adıdır).

Sıçmak: (Kalın bağırsaktan pislik çıkarmak), 106 ve 119.

Sığır: (Bildiğimiz yurt hayvanı), 79 ve 172; (MK, I, 304, I; ABH., 58; HG., 14).

Sığırçı: Sığır satıcı, 154.

Sığırçık: (Bildiğimiz öten kuş), 176; (MK., bu sözü الطيهوج diye terceme etmiştir [I, 414, 14]. ki, OK. ta الطيهوج un türkçesi "çil kuşu„ olduğu yazılıdır. Nitekim bizim kitabın ML. fihristinde de الطيهوج karşısına جبل sözü konulmuştur [Bizim nüshada yanlış olarak جبك tarzında yazılmıştır] [s. 175]. BR. nın الطيهوج u, "Rebhan„ - "kekliğin erkeği„ diye anlatması elbette doğru değildir. Bizim müellif ise, "Sığırçık„ ın karşısına زرزر [doğru imlâsı زرزور dir] kelimesini koymasiyle isabet etmiştir; HG, 10).

Sığır yılı: (Türkçe 12 yıl atlarından 2 inci yılın adıdır), 185; (MK. de "Udyılı„ denilmiştir [I, 289] ki, "Ud„ ta Kaşgar türkçesinde "sığır„ demektir. Kzk: "Sıyırcılı„).

Sığıt: Sagu, 80; MK: Ağlama, I, 297, 13).

Sığsığan: Saksağan, 176; (ABH: "Sağsağan„ ve "saksağan„, 57, HG: "Sağızğan„, 10).

Sığtaçı: Sagucu, ölü için ağlayıcı 158.

Sığınmsk: Gizlenip saklanmak, 104 ve 121; (Bu terceme pek te doğru sayılamaz, zira "sığınmak„ dayanmak, iltica etmek manasına gelir: MK, 120, 9 ve 127, 6).

Sığışmak: Sığmak, 116.

Sığtamak: Sagusağmak (ölü için oğlamak), 180, MK: Ağlamak, I, 164, 15 ve III, 205).

Sıgzıg: (MK. de - I, 386, I - anlatıldığında, "sıgzıg„ - ayak kabındaki dikiş arasına konulan ince deridir; bizim nüshamızda "sıgrıg„ şeklinde "r„ ile yazılması yanlış olduğu gibi, karşısındaki الترخ sözü de yerinde olmasa gerektir).

Sıhtamak: sagu sagmak 115;(MK, III, 205, 15).

Sıkığ: Şarap, 190.

Sıkındı: Sıkıp çıkarılan nesne, usare, 191.

Sıkırmak: Islık çalmak, III ve 176, (MK, I, 68, 15 - 16; ML: yok. Kaz: "Sızğırmak„, Anadoluda: "ışkırmak„).

Sıkmak: Elle sıkıştırıp suyunu almak, 112, (Burada arapça عصر fiilinin karşısına سلرق fiili yazılmış ise de, doğrusu KR. B. in düzelttiği gibi سندى olacaktır. MK, II, 1, 16; ABH., 59).

Sıkman: Üzüm sıkılan yer, 162; (MK: Üzüm sıkılacak zaman, I, 370, 11; ML: yok).

Sıktamak: Ölü için ağlamak, 80; (MLĞ: "Sıktamak - ağlamakta mübalâğadır„, 77; ABH: "Sıkdamak„, 59, 59).

Sılamak: Elini sürmek, 111; (RAB., 22).

Sınamak: Denemek, 107 ve 121; (MK, I, 125, 16 ve III, 204, 8; RAB., 34; AH, 34; ABH., 54; LL; ŞS; LOS; KT).

Sınçı: Deneyici, tecrübeci, 147; (RAB, 217; ML: yok).

Sındıçı: Büyük makasçı, 157; (ML: "Sındı„).

Sındırılmak: Kırılmak, 130.

Sındırmak: Kırmak, 130.

Sınık: Kırık, 152 ve 191; (MK, III, 270, 12; Br. da bu söz yoktur.; ABH., 54; ŞS; LOS; KT).

Sınıkmak: Zorla kırılmak, 130.

Sınıkmış: Yenilmiş, bozulmuş, 146.

Sınmak: Kırılmak, 105; 114 ve 130; (MK, II, 24, 12; ABH, 54; EH., انغثاث ، الانقصام ، الانحطام ، الانكسار maddelerinde; ŞS; KT).

Sırça: Şişe, 170, ABH., 52; HG., 5; MK: "Sırçga„, I, 405, 5).

Sırçaçı: Sıranak:,ayak kayarak 110 Camcı, 156.

Sırmak: ayak kaymak, 110

Sıtrak: (?) Gövüs kemiği, 141; (ML. yok).

Sıvağıç: Sıvama aleti, 158; (Bu kelimenin karşısındaki arapça املاج sözü "emgiç„ manasında ise de, "Sıvağıç„ın yazılışı da, bulunduğu yeri de onun sıvama aleti olduğuna delâlet etmektedir).

Sızılmış: Eritilmiş, 191; (Bu söz bizim nüshada "R„ le yazılmış ise de, doğrusu KR. B. in tashih ettiği gibi "Z„ ile olacaktır. KAZ. da ve Anadoluda yağ erittikten sonra kalan maddeye "sızık„ denilmektedir. "Erimek„ manasında "sızırılmak„ Ankarada yaşamaktadır).

Sızmak: Erimek, 109; 119 ve 163; (İlk iki s. de bu fiil "R„ ile yazılmış ise de, KR. B. in "Z„ ile düzeltmesini ben de kabul ediyorum. MK, II, 9, 8 ve III, 131, 1; ABH., 57; Orada "Eritti„ manasına olarak, "Sızdırdı„ fiili de vardır).

Soğan: (Bildiğimiz acı sebze), 181.

Sok: Açgözlü, doymaz, 151; (MK, III, 94, 16; KB, 241; AH., 57; Bizim nüshada ارق şeklinde yazılması yanlış sayılmalıdır. ML. yok).

Sokbarmak: Şahadet parmağı, 141; (ABH., 59; HG, 20; MK: "Sokerenek„[parmak],III, 95, I).

Soklanmak: Açgözlülük etmek, 110 ve 125; (Birinci s. de ق yerine yanlışlıkla ف yazılmış yahut basılmıştır. Her iki yerde سوقلامق diye "N„ siz yazılmış ise de, ben benlarlı "N„ ilâve ederek düzelttim. "Sok„, açgözlü demektir: MK., III, 94, 16; KB., 241; AH., 46 ve 57; HG., 33. Kaz. da "imrenmek„ manasında bir "suklanmak„ fiili vardır).

Sokmak: İçeriye koymak, 107 ve 119; (MK, II, 16, 10; ABH., 59).

Sola: Sol el, 125; (KR. B. kelimenin karşısındaki اليداليسرى sözüne bakarak ve belki de haklı olarak, "Sol el„ diye düzeltilmiştir).

Solalmak: Sol tarafa gitmek, 150.

Solamk: Bu da ayni manadadır, 126; (Bunun doğrusu belki de "Sollamak„ olacaktır).

Sol el: Sol taraf, 90.
Sol elik: Sol el, 79 ve 141; (MK, III, 98, 7).
Solmuş: Solmuş, rengini atmış, 163.
Solumak: Soluk daralmak, III, (ABH., 60).
Songıra: Sonra, 90.
Soñ: Son, 90.
Soñra: Sonra, 90.
Soñğu: Sonraki, 90.
Sormak: 1) Sorguya tutmak, 110; (Bizim nüshada سقردی tarzında yazılmışken, ML. de سوردی olduğundan biz de onu doğru bulduk). ve 2) emmek, 115
Sovukkün: Soğuk gün, 185.
Sovumak: Soğumak, 105.
Sovutmak: Soğutmak, 105,
Soymak: Hayvanın derisini yüzmek, 112 ve 122; (112 s. de صويادی tarzında yazılışı yanlış olsa gerektir; (MK, III, 185, 11 - 12).
Sökel: Hasta, Sayrı, 154; (MK: [Oğuzçadır], I, 330, 17;HG.,26).
Sökellik: Hastalık, 163; (HG., 32).
Sökellikli: Hastalıklı, 163.
Sökenmek: Dayanmak, söygenmek, 102; (ML: "Söykenmek„).
Sökmek: 1) Sövmek, 109 - 110; (MK, III, 139, 6; ABH., 53) ve 2) Bir şeyi yerinde koparıp çıkarmak, 113 ve 120; (MK, I, 370, 10 ve 11, 19, 8; ABH, 59).
Söküş: Söğüş, sep, 190; (MK, I, 308, I; RAB, 464).
Söndürmek: Yanmağı durdurmak, 103.
Sönmek: Yanma durmak, 105.
Söz: Lakırdı, kelâm, 190; (MK, III, 89, 7. "Söz„ kelimesini Br. hep "WORT - kelime„ diye terceme eylemiştir. Halbuki MK.de "söz„ hiç biryerde "kelime„ yahut "lâfız„ diye terceme edilmeyip, hep " كلام „ diye terceme edilmiştir [I, 358; III, 39 ve 89] ki, arapçada كلام elbette " Wort „ demek değildir. ABH. de de "Söz„ ün karşısında الكلام duruyor [s. 52]. MLĞ. de tek kelime için hep arapça لفظ kullanılmıştır. OK. ta الكلمة , اللفظ maddelerinde "Söz„ kelimesine rasgelmedik ise de, القول maddesinde tek kelimeye de "söz„ ıtlak olunabileceği anlatılmıştır. EH. de اللفظ'ın bir manası olarak "söz„ de gösterilmiştir. Son zaman lûgatçilerinden ŞS., Ah. Vefik Pş. ve Ş. Sami "söz„ ün türlü manaları arasında "kelime„ yi de yazmışlardır).
Sözcü: Elçi, 156; KB, 297; karşısında رسول sözü bulunan bu kelime bizim nüshada " R „ ile yazılmış ise de, doğrusu KB. te olduğu gibi " Z „ ile olacaktır. ML: "ilçi„).
Söz kılışmak: Sözleşmek, 233.
Sözlemek: Söylemek, 100 ve 106; (MK, I, 337, I ve III, 220, I; AH, 43; ABH., 52).
Sözkörek: Düzgün söz söyliyen, 140 (ML: "sözlü„).
Sözleşmek: Konuşmak, 133; (MK, II, 170, I ve III, 73, 9).
Söz sonu: Sözün sürüşü, 19.
Sunkur: Doğanların şahı [kuş], 175; (MK, II, 77, 3; ABH., 54;

HG, 10; Bunun başka bir şekli de "Şunkar„ dır).

Susmar: 177; (Arapça الضب karşısına konulan bu söz türkçe olmayıp, acemce bir kelimedir. الضب ve "susmar„ bir canavardır ki, onun türkçe adı "keler„ dir [BKT]; MK. de de الضب karşısına "Keler„ konulmuştur. [I, 304, 11]).

Su: Su, 92; 95 ve 180;

Suvar kozu: Fındık, 183; (Eskiden şimaldeki Suvar memleketinde fındığın pek çok bulunduğu tarihten malûmdur. Şu halde bu "Suvar kozu„ demek "Suvar memleketinden gelen ceviz„ demek değil midir, acaba?

Suvçağlamak: Su kaynıyarak, seslenerek akmak, 176; "Çağlayan„ sözünü hatırlıyalım).

Suçu: Hamamcı, 155; ML. deki "isi suvcu„ sözü daha doğru olacaktır).

Suközü: Suyun topraktan kaynayıp çıktığı yer, 180.

Sukunsamak: Susamak, 113; (KR. B., karşısındaki arapçasına bakarak "suvsamak„ diye düzeltmiştir).

Sukuymak: Su dökmek, III, سوقدی tarzında yazılmış ise de, doğrusu bizim yazdığımız gibi olacaktır; "kuymak„ - sıvık bir maddeyi dökmek demektir).

Suvluk: 1) Sarık, 166; (ML. de bulunmıyan bu kelime bizim nüshanın bu s. inde سقاو şeklinde iki ق ile yazılmıştır, halbuki birinci ق yerine "v„ sesi için kullanılan üç benekli» «f» konularak yazılmalıydı. Nitekim MK. de o şekilde yazılmıştır [I, 174, 13; II, 77, 16 ve b.] ve 2) Su tulumu, 169.

Susamış: Canı su istiyen, 151; (MK: "Suvsamak„, III, 211, 13; ABH, 58).

Sutartmak: Su çekmek, 103 ve 110; (ML: Suvarmak).

Süçü: Tatlı, 151 ve 154; (ABH., 51; HG: rakı, 16).

Süçük: Bu da o manayadır, 96 ve 165; (MK, I, 283 ve b.; RAB., 494; AH., 83).

Südeş: Sü [ordu] arkadaşı, 145; (ORK: "Sü„ - ordu, 116; 118; 119; 120; 123; 126; 144 - 145; MK, III, 156, 17 ve b. HG., 14. "Sübaşı„ askerbaşı demektir).

Sükülmek: Kavurmak; kebap etmek, III; 120; ("Meçhul„ fiil şeklinde olan tuhaf ve meraklı bir "malûm„ fiil şeklidir. İlk vehlede ben bunu "Süklemek„ okumak istemiştim [büklemek, yüklemek, üflemek ve b. lar gibi], fakat birçok türkçe klâsik eserlerdeki misaller buna mâni oluyor. (MK, II, 100, 5) "Er et süküldü„ [Er et kavurdu]; RAB., 444: "Bir tavuk kördü, kılıç birle urdu... sinlige birdi: sükülgül [kavur] tidi„. ABH: "Süküldü„ - kavurdu [شوی], 53. MK. ye göre, bu fiilin "meçhul„ şekli "süklünmek„ tir. II, 196, 12: "Et süklündü„ الشوی اللحم [et kavruldu]. Bu şekil ABH. de de vardır [s. 53]. Şu halde RAB.

nin benim elimdeki nüshasında [سوكولش مالبغ لادبز , 265], HG. de [سوكولش ات , 15] ve nihayet bizim nüshanın 164 üncü s. inde [الشواء - سوكلش] bu fiilin "meçhul„ şeklinin "sükülmek„ tarzında gösterilmesi yanlış olacaktır. ABF. de bu fiil "söğülmek„ tarzında yazılmış ve bu hususta söz kısa kesilmiştir. Kzk. da "kavrulmuş ve kabuğundan ayıklanmış darı„ demek olan "sük„ kelimesinde bu fiilin izi kalmıştır).

Sükülmüş: Kavrulmuş, 164; (Bu şeklin yanlış olacağını şimdi anlattık).

Sümürici: Sülük, 180; ("Sümürmek„ fiilinden alınmıştır ki "sümürmek„ bizim müellife göre, "emmek„ demektir).

Sümürmek: Emmek, 123; (MK: yudum yudum içmek, I, 430, 13).

Sündilâç: Kumru yahut kuyruksalan kuşu, 176; (Bizim nüshadaki سبدلاج in MK. deki سندلاج ten başka birşey olmadığı fikrindeyim. MK. bunu arapça الصمرة diye anlatmıştır [I, 433, 7 ve III, 134, 9-10]; الصمرة hakkında ise, OK. ta şu sözlekr yazılmıştır: "Serçe cinsinden bir küçük kuşun adıdır. Türkçe kuyruksalan„, "yontkuşu„ dedikleridir„. EH. de "Yontkuşu„ denmiştir. Bizim müellif سبدلاج dediği kuşun arapçası olarak دبسى sözünü yazmıştır ki, EH. ye göre "Debsi„ kumruya benzer bir kuştur; OK. a göre ise, kumrunun kendisidir; ML: yoktur).

Süngü: 1) Bayrak, 146 ve 2) Dürtüp delecek demir silâh, 173; (MK, III, 272, 10; HG., 13; ABH., 54).

Süngüçü: Süngü yapan, 156.

Süngükap: Süngü ile yaralanmış olan, 146; (ML: yok).

Süngülü: Süngü takınmış olan, 84.

Süngür: Harman arabası, 159; (Sadalıların her ikisinin "ü„ olmasından emin değilim).

Süñek: Kemik, 139.

Süpürgü: Süpürge, 170; (MK, I, 406, 4).

Süpürmek: Süpürgeyle çöp ve tozu kaldırmak, 114.

Sürçek: Hikâye, 190; (RAB., 392: "Biz onlarnı sonra yaratılğan halayıklarğa sürçek kıldık„. BUD. سرمك , سورمك maddelerinde bu "sürçek„ sözünden de bahsederek, "koğmağa yahut koğalamağa mütemayil olan„ manasında olduğunu söylemiş ve RAB. den aldığımız yukardaki cümleyi naklederek: "onları kendilerinden sonra yaradılan kavimlerin koğalamasına duçar ettik„ diye terceme eylemiştir. Halbuki RAB. nin bu cümlesi "Kuran„ daki فجعلناهم احاديث sözünün tercemesidir ki, bunda احاديث sözü احدوثه rin cem'i olup, bu kelime için OK. ta şöyle denilmiştir: "Beynennas havadis olan haberi acibe, ve kelâmi ve destani garibe denir„. Şu halde RAB. nin احاديث i "sürçek„ diye anlatması

doğru, fakat BUD. un "sürçek„i anlayışı yanlıştır. MK [I, 397, 9] ve ABH. [s. 52] "sürçek„ i سمر diye anlatmışlardır ki, bu arapça kelimenin "gece toplanıp konuşma [müsamere] manası da vardır; Br. onu "Abendunterhaltung„ derken doğru anlamıştır. Bu da elbette hikâye ve destanla büsbütün alâkasız değildir. ŞS. "Sürçek„ için hikâye, kıssa, masal, dastan„ demiştir.

Sürçmek: (Ayak bir nesneye çarpaıak, düşer gibi olmak), 112 ve 122.

Süriçi: Hayvanları süren adam, 155; (Müellife göre: tellâl; ML: yok).

Sürmek: 1) Önüne koyup kötürmek, 110 ve 129; (MK, II, 7, I; ABH, 52) ve 2) koğmak, 112; (MK, II, 7, 2; ABH, 52).

Sürtmek: Oğmak, 108; (MK. de yalnız "sürtüşmek„ ten çıkan "sürtüştü„ fiili vardır. [II, 166, 10]. BR. nın orada "sürtmek„in bulunduğunu yazması doğru değildir. MK. bu fiilin "bulaştırmak„, "sürmek„ manasında olduğunu söylemiştir. ABH: "sürtmek„ - sürmek ve silmek, 54).

Süründü: Her nesnenin çöküntüsü, posası, 190; (سوروندا tarzında yazılışı yanlış olacaktır).

Süt: (İnsan ve hayvan dişilerinin memesinden gelen ak ve sıvık madde), 165.

Süt emgen: Süt emen çocuk, 143.

Süyeg: (Süngü, dayangıç, olsa gerektir), 179.

Süyürgalı: Bağışlayıcı (Tanrı atlarından), 137.

Süzme: Süzgü, süzgeç, 196; (ABH, 52).

Süzmek: Süzgeçten geçirmek, III, (MK., II, 9, 6; ABH, 52).

Süzük: Safi, halis, 162 ve 191; (MK, I, 326; KB., 270).

Ş

Şeşmek: Çözmek, 108 ve 119; (MK; II, 236, I' ABH, 55; Kaz: "şişmek„).

Şiş: (Pişirilecek eti geçirdikleri ağaç yahut demir kazık), 169.

Şişböre (k): 165; Bunun karşısına konulan اوكرانورك ün manası anlaşılmadığından, müellifin "şiş böre„ den ne gibi bir yiyinti kastettiği anlaşılmıyor. ABH. de bir "şişbörek„ sözü vardır ki [s.s. 30 ve 55] "şiş böreği„ manasında olduğu ve "şişlerle yenildiği için„ böyle tesmiye edildiği [s. 30] yazılıdır. Bizim nüshadaki ششبره nin ششبرك ten bozulmuş olması da pek mümkündür. Kaz. da "tatarböreği„ ne "şişbere„ denir ki, Bud. n bunu "şöşböre„ tarzında yazması doğru sayılamaz; zaten Kaz. da (Ö) sesi büsbütün yoktur).

Şumluğ: Uğursuz, 153; ("Şum„ kelimesi arapç الشوم sözünden alındığından, türkçe bir söz sayılmaz).

T

Taba: Şematet [başkasının keder ve musibetine sevinme], 190; ("Taba„ nın dürüst manası "başakakmak„, "tekdir„ olacaktır).

Tabalamak: Şematet etmek [Başkasının keder ve musibetine sevinmek], 124; ("Taba„ sözü hakkında dediklerimizi bu fiil için de diyebiliriz; nitekim MK. de bu fiiln manası anlatılırken, التعيير sözü de ilâve edilmiştir. Bu arapça sözün manası ise, "birinin kabahatini yüzüne vurmakla arlandırmak„tır ki, "başakakma„ dan uzak düşen bir mana değildir. [MK, III, 238, 9 ve 241, 16]; Kaz. da "tabalamak„ bugün de "başakakmak„ manasında kullanılmaktadır; ML: yoktur).

Tağ: Dağ, 178.

Tağarçık: 1) Meme tepesi ve 2) Deriden küçük torba, 170; (ABH, 93; MK: "tağar„-buğday v. s. çuvalı, I, 344, 10; KB., 441 ML: ikisi de yoktur).

Tagay: Dayı, 144; (MK: "tagayı„, III; 180, 3),

Tağbaşı: Dağ tepesi, 178.

Tağılamk: Dağılmak, 124 ve 130.

Tagımak: Dağıtmak, 130.

Tağuk yılı: (Türkçe 12 yıl atlarından 10 uncu yılın adıdır), 186; (MK: "Takagu yılı, I, 289).

Takan: Kazan, 169; (Bu kelimenin karşısına konulan arapça المرجل kelimesi bütün lûgat kitaplarında "kazan„ diye terceme edilmiştir. Bizim kitapta ise, "kazan„ kelimesi karşısına gene türkçe onun diğer bir şekli olan "kazgan„ sözü konulmuştur. "Takan„ a gelince bu kelime Kaz. da "dağan„ ve "tağan„ şekillerinde "sehpa„, "sacayak„manasında bugün de kullanılmaktadır. CV. B. in dediğine göre, gûya bu kelime Kaz. da "üç ayaklı kazan„ manasına da geliyormuş. Eğer bunun doğru olduğunu kabul edersek, bizim nüshada "kazan„ ın المرجل karşısına konulması bir dereceye kadar doğru olur; ML: yoktur).

Takı: Dahi, daha, 93; (MK, III, 172, 5 ve b. Rab, 27 ve b. ABH., 39).

Taksır kılmamak: Çalışmak, 102.

Talkan: Kavut, 165; (MK, I, 367, 14. CV. "talkan„ı "un karıştırılarak, yapılan bir nevi aştır„ diye yanlış tarif etmiştir. "Talkan„ ın en doğru tarifi OK. ta السويق maddesinde verilmiş ve denilmiştir ki: "Kavut.... unu yahut hububatı kavurduktan sonra yelini azaltmak için bir kaç defa sıcak su ile, sonra soğuk su ile yıkanılır......

Talu: Mümtaz ve seçme nesne, 190; (MK, III, 176, 9).

Tam: Dam, 179.

Tamak: Küçük dil, 140. (Metnimizde يماق şeklinde " y „ ile yazılmış ise de, KR. B. in " t „ ile düzeltmesi doğruluğa yakın-

dır; bu sezün manası bugün bildiğimiz "damak„ olabilir).

Tamdır: Tandır, ekmek ocağı, 163.

Tamdırbaşı: Tandır örtüsü, 163.

Tamga: 1) Mühür ve nişan, 146; (MK., 355, 7; RAB., 135 ve 2) Dağ ve damga, 191; (KB., 253).

Tamgalamak: 1) Mühürlemek, 108 ve 2) Damga ve nişan vurmak, 113; (MK: "mühürlemek», III, 261, 3).

Tamır: Damar, 139; (MK, I, 302, 11 ve II, 151, 5).

Tammak: Damlamak, 114.

Tamuğ: Tamu, cehennem, 139; KB., 288; RAB., 439; MK: "Tamu„, III, 177, 8; DS., 120; HG., 8).

Tanağ: 1) Burunun kemiğinin sert yeri, 140 ve 2) tırnaklı hayvanların dudağı, 171. Bugün de Orta Türklerde "Tanav„).

Tançu: Lokma, 165; (Bizim nüshada لقمة kelimesinin karşısında bulunan türkçe söz ?? tarzında yazılmış ise de, KR. B., anlaşılan, MK. ye teb'an, ?? şeklinde düzeltmiştir; MK, I, 349, 12; ML: yok. Malof'un "Tançu„ yı "bir nevi börek„ demesi doğru sayılamaz).

Tanık: Şahitlik, 190; (Bunun doğru manası "şahit„ olup, "şahitlik„-"tanıklık„tır; MK: "Tanık„-şahit, I, 318, 8; KB., 541; DS., 120; RAB., 33 ve 452; ABH., 66, OK., الشاهد maddesinde: fariside "gûvah„, türkçede "tanık„ derler. ŞS; LL; LOS.

Tanlamak: Seçmek, 123; (Bu kelimenin karşısındaki arapça fiilin, bence انتقاء olmasında şüphe etmemelidir. انتقاء ise, "seçmek„ demektir; türkçe "tanlamak„ ta tam o manadadır: RAB, 229; KZK: "tandamak„ ML: "?? , şüpheli sözler arasında).

Tañ: Fecir, 184; (MK, III, 263, 7; ABH, 65).

Tanlamak: Taaccüp etmek, 106; (MK, III, 297, 14; RAB, 12 ve 317; kaz: "tañlanmaq„ ve "tañkalmak„).

Tapınmak: Hizmet etmek, 108; (MK, I, III, 9 ve II, 110, 15; ABH: "Tapukılmak„, 61; ML: "Tapuketmek„).

Tapmak: Bulmak, 99; (MK, II, 3, 6; EBH, 61).

Tapuğ: Hizmet, 94; (MK, I, 311, II ve b; KB, 254; RAB, 139; 163 ve 508; DS.: "Tapu„, 30); ABH, 61; DTB., 41.

Tapuk: Kulluk, hizmet, 148; (Bu, "Tapuğ„ un diğer şeklinden başka bir nesne değildir; burada bizim nüshada kul manasına gelen العبد karşısında ?? tarzında yazılan manasız bir kelime, ML. de ise, "tapuk„ sözü bulunuyor. Şu halde buradaki العبد sözü yanlış olacaktır).

Tar: Dar, 152; (MK., III, 109, 5 ve b. ABH., 62).

Tarak: (Saç ve sakal kıllarını ayıklamak ve düzeltmak için kullanılan malûm alet), 169; (ABH., 62; MK: "Tarğak„, I, 389, 1).

Tarakçı: Tarak yapan, 154.

Taraklamak: Tarak yapmak, 113;

(Bu fiil bana biraz tuhaf geliyor).

Tar alınlığ: Dar alınlı, 140.

Taran (?)**:** Gelincik (hayvan), 175; (Bu ترا‌ن dan bozulmuş olmasın? ML. yok).

Tarazı: Mizan bürcünün adıdır, 183; RAB. de bu bürcün adı olmak üzere, "Ülgü„ sözü yazılmıştır ki, bu da tarazı demekten başka birşey değildir; "Ülgü„ maddesine de bakılsın; RAB: tartı aleti, 94; 209 ve 483; ABH., 63; HG., 24).

Tarıg: Darı 181; (MK, I, 311, 16; ABH: "Tarı„, 62; HG., 9; ML: "Daru„).

Tarıgçı: Ekinci, 155; (MK, III, 183, 9 ve II, 41, 5; RAB., 378).

Tarıkmak: Gamlı, kederli olmak, 104; (Bizim nüshada burada طارلقدی tarzında bir fiil konulmuş ise de, KR. B. تارقدی şeklinde düzeltmiştir ki, arapçasına bakılınca, bu tashihin yerinde olduğu anlaşılır. Kaz. da bu fiil şimdi de buna yakın bir manada kullanılmaktadır. MK. de bu manaya gelen "tarınmak„ fiili vardır [II, 115, 3]. BR. bunu büsbütün almamış ve II, 115, 1 de bulunan ve başka manaya gelen "Tarandı„ fiilini "tarınmak„ tan olmak üzere göstermiştir).

Tartmak: 1) Uzatmak, 115; (MK, III, 314, 12) ve 2) çekmek, 123; (ABH, 62).

Tas: Yıtme, kaybolma, 119.

Tas itmek: Yitmek, kaybolmak, 106 ve 119.

Taş: (Bildiğiz sert cisim), 178.

Taşak: Husye, yumurta, 152; (MK, I, 318, 5; ABH, 63; HG., 21).

Taşğuk: Bir nesnenin dış yanı, 191.

Taşlığ: Giyimin yüzü, 166; ("Taş eski türkçede "dış„ demektir: MK, I, 85, 3; RAB., 108, ve 310; AH, 51; ABH, 63; Sebatül'acizin„: "Eğer taş çeynese ilden çıkıp taş„. Şu halde "Taşlık„, /"Taşlık„ tarzında yazılması lâzımgelen bu söz bizim nüshada "taşlığ„ tarzında yazılmıştır/"giyimin yüzü„ demek olmayıp, "giyimin yüzü için kullanılmağa yarıyan kumaş„ demek olmalıdır. Nitekim kaz. da "Tışlık„ tam bu manada kullanılmaktadır. MK. de "giyimin yüzü„ manasında olmak üzere, "Taş ton„ sözü vardır, III, 112, 12/).

Taşlık: Ayak yolu, 191.

Tat: (Lezzet, dilin duyduğu his), 166; (ABH., 66; HG., 27; MK: "Tatığ„, I, 342, 1).

Tat almak: Tadını almak, 119; (Bizim nüshada "tatkır almak„ tarzında yazılmış ise de, doğrusu, ML. de olduğu gibi, "Tat almak„ olacaktır).

Tatlığ: Lezzetli, 165; (MK: "Tatığlığ„, I, 410, 15).

Tatmak: Ağızla bir şeyin tadını duymak), 106 ve 109.

Tatsız: Lezzetsiz, 165.

Tavan: Büyük kadah, 162; (Bu kelimenin karşısına acemce ساتکین kelimesi konulmuştur ki, bu,

"büyük kadah„ demekmiş (BKT.).

Tavarlığ: Malh, 83. ("Tavar„-mal, meta; MK., I; 302, 13 ve b. MK. de "Tava„ şekli de vardır: I, 302, 14 MK. de I 210, 3 te bulunan bir nazmın ikinci mısraında ne olduğu belirsiz kılıkta yazılan bir sözü BR. "Tavar„ okumuş ise de, bunun "yavuz„ şeklinde okunması daha yerinde olacaktır fikrindeyim. "Yavuz„ ise, MK. de "kötü„, "biçare„, "meçhul„ ve "bozuk„ manalarında olduğu anlatılmıştır (I, 79; 94; 366 ve III, 8); KB., 264; DS., 34 ve 68; Rab., 508. "Tavar„ sözü ayni manayla Rusçaya da geçmiştir).

Tavarsız: Malsız, 84.

Tavışğan yılı: (Türkçe yıl atlarından 4 ncü yılın adıdır), 186; (MK., I, 289; kaz; "Koyan yılı„).

Tay: (Biraz büyümüş kulun), 79 ve 170; (MK, III, 118, 7; ABH, 67; HG, 12).

Tayıs: Atlas (kumaş), 167.

Taygan: ("سلوق köpek„ denilmiştir, 174; OK. ta سلوق nin "yavuz köpek„ olduğu yazılıdır. MK.de ise, "Taygan„ sözü "beli ince, kulakları sarkık köpek„ / الأب الأغضف من الكلاب / diye tarif edilmiştir. [III, 131, 14]. BR. bu sözü "Windhund„ diye tercüme eylemiştir ki, aşağı yukarı, "tazı„ demek oluyor. BUD. ise, "taygan„ın Kzk. ça ve altaycada sadece köpek manasında olduğunu söylemiştir).

Tayız: Tepe, 177; (MK, III, 89, 1; Bizim nüshada تِز şeklinde ت nin esresile harekelenmesi yanlış olsa gerektir).

Tebek: Hububat debbesi, 169; (ML. yok).

Tebremek: Kımıldatmak, 130; (Bunun doğru manası "kımıldamak„ olacaktır: MK, III, 207, 3; HG, 26).

Tebrenmek: Kımıldamak, 130. (MK., II, 190, 3; RAB., 12; ABH, 37).

Tebretmek: Kımıldatmak, 103; (MK., II, 265, 12).

Tebük: Top, 162; (MK. bu sözü böyle tarif etmiştir: "Ağırşak şeklinde kurşundan yapılan ve içine keçi kılı v. b. doldurulan bir nesnedir ki, çocuklar onunla teperek oynarlar„ [I, 323]; ABH., 37.

Teğirmençi: Değirmenci, 155.

Tegün: Kısır kadın, 149 ve 154.

Tek: Benzetme edatı, 96.

Teke: Keçi aygırı, 172; (MK., III, 174, 5; ABH., 39; [ABf. rde sadece "keçi„ denilmiştir ki, doğru sayılmaz]; HG., 15).

Teki: Değin, kadar, 91.

Tekirmek: Ulaştırmak, erdirmek, 116 ve 132. (MK., I, 179, 3; III, 97, 14 ve b.).

Tekmek: Ulaşmak, ermek, 132; (MK., I, 49, 3 ve b.).

Tekne: Leğen, 170; (MK. de [III, 363, 7] ve ABH. de [s. 39] bu sözün karşısına النقير kelimesi konulmuştur ki, "ağaçtan oyularak yapılan kap„ demektir ve doğrusuda budur).

Tekinçe: Bu da "değin„, "kadar„ demektir, 91.

Tekiştirmek: Değiştirmek, 105; (Bizim nüshada "değiştirdi„ manasında olan بدل fiilinin karşısına تکشردی tarzında bir fiil konulmuş ise de, bence bunun doğrusu تکشتردی olacaktır).

Tekturmak: Sükût etmek, 110.

Temen: Çuvaldız, 170, (MK· "Temen yigne„ I, 339, 17; KZK: "Tiben„. Ş.S.).

Temir: Demir, 160 ve 178.

Temirçi: Demirci, 155.

Temirkazık: Kutup yıldızı, 183; (MK, III, 30, 8; OK جدی maddesinde; LOS ve KT جدی maddesinde; ABH "Temirkazık„ ı "جدی yıldızı„ diye yanlış terceme etmiştir [s. 40]; Çünkü arapçada جدی türkçede "oğlak„ denilen bürcün adıdır).

Ten: Gövde, beden, 138; (Acemce bir kelimedir; bu acemce söz MK. de elbette yoktur; ABF. de "Ten„ maddesinde bu kelimenin MK. de II, 83 te bulunduğu yazılmışsa da, oradaki söz "ceset„ manasında olan "ten„ olmayıp "teñ„ dir. Bunun ise, söylenişi başka türlü olduğu gibi, manası da başkacadır; bunu şimdi göreceğiz).

Ten: İnsan boyu kadar, 190; (Doğrusu "teñ„ ve "tiñ„ sözleri türkçede ancak "kadar„ "denk„ "eş„ "müsavi„ manalarını ifade ederler: MK "küçü teñi„-kuvveti kadar, II, 83, 13; RAB. a) "Min bir buğday yidim sin kan tüktüñ; niçik tin bulur„ [nasıl müsavi olur?], 30 ve b.) "Yir yüzünde tiñi yok„, ["eşi yok„], 310; MLG, "boyu birle saçını tiñ yarattı„ [denk müsavi yarattı], 79.

Teñiz: Deniz, 74 ve 180.

Teñri: Allah, 137; ORK., 102; MK., III, 278, 16 ve b. RAB., 17; ABH, 40; HG., 3).

Tepe: Yüksek yer, 177.

Tepmek: Çifte atmak, çifte vurmak, 109 ve 120.

Ter: 1) (Sıcaktan insanın mesamatından sızan su) 139 ve 2) Ücret, 147; (MK, III, 109, 12 ve 160, I "Ayakteri„ sözile karş. ML: yok).

Terçi: Irgat, ecir, 147; (MK, 349, 12; ML: yok).

Terençek: Kadınların büründükleri nesne, 149; MK., I, 242, 3).

Terklemek: Acele ettirmek, 103; (MK, III., 328, 9; ABH, 38; ABF. inde "acele etmek„ [s. 102] diye terceme edilmiş ise de, MK. de bu fiilin karşısına müteaddi bir arapça fiil [عجل الامر] konulmuştur ki, "bir işin acele yapılmasını istemek„ demektir. ABH. de "terkledi„ fiilinin karşısındaki arapça استعجل fiili dahi "acele ettirdi„ manasında olabilir).

Terkliğ: Aceleci, 153; (Bizim nüshada ترک şeklinde yazılmışsa da, ML. de ترکلک şeklindedir ve doğrusu da budur: MK: "Terk„ çabuk, I, 293, I: ABH, 38).

Terken: 1) Hükümdarın karısı,145: (MK: Hakanî Türklerinde hü-

kümdarın unvanı [I, 368, 9]; 2) Hükümdar, II, 165, 12 ve 3) "Terken katun" - hükümdar karısı, I, 314, 5).

Tetik: Zeki, zirek, 151; (MK, III, 25, 10; AH., 27; HG., 26).

Tetir: İğrenç, menfur, 165; (KB: "Tetrü", 543; MK: Herşeyin tersi, I, 352, 5; ML: yok).

Teveçi: Deveci, 155.

Tevük: Filân, 75; 91 - 92 - 93; 98 ve 138; (ML: yok).

Tigin: Bey oğlu, 145; (MK, I, 345, 15; Bizim nüshada تيكين tarzında ي ile yazılmış ise de, KR. B. n تكين tarzında ت ile düzeltmesi doğru sayılmalıdır).

Tikiz [Yitigen]: "Yediger" denilen yıldız topu, 184; (Bu yıldız topunun "Tikiz" kelimesile birlikte olan ismine ben başka membalarda rastgelmedim. MK: "Yetigen", III, 28, 16 ve 30, 8. ABH "Yetegen", 91; EH: "Yediger" بنات نعش maddesinde BKT "Yediger", هفت اورنك maddesinde; OK: "Yediger" ve "yediyarlar" دب maddesinde. Ş.S: "Yetigen" ve "yetikardaş". LOS: "Yediger", "يدى" maddesinde; KT: "Yedigir"; Kaz: "Yidigen").

Tikme: Üç değnek üzerindeki bir heykel, 180; (Bunun تكا ötre ile harekelenmesi yanlış olacak ve müellifin bu sözden maksadı da bugün de "Dikme" denilen şey olsa gerektir).

Tikmek: (Kökleşmek üzere toprağa sokmak), 120.

Til: 1) Dil, 79 ve 140 ve 2) Söz, kelâm, 96; (MK de "Til" sözü birçok yerlerde yazılmıştır I, 98, 2; 224, 14; 281, 14 ve 16; 282, I, 358, 15; 282, I ve 6; III, 97, 10, 12 ve 16. Bunlardan yalnız I, 224, 14 tekisi "Ağızdaki söyleme ve yalama uzvu" manasında olabilir; I, 282, 6 ve III, 97, 16 dakileri "esir ve casus" manalarında olup, geriye kalanlarının hepsi "söz" ve "kelâm" manasında olarak alınmıştır. AH., 25; ABH, 39).

Tilbe: Deli, 152; (RAB., 59 ve 323; KB "Tilve" 296 ve 539; MK. "Telve" I, 357, I).

Tildag: Sunma, takdim, 190; (MK: "Behane", I, 385, 9; BR. da "Tıldağ" tarzında yazılmıştır; KB., 539).

Tildam: Tilmaç, tercüman, 140; (ML: "Kelâmçi" Bu, ancak "Tildam" ı açan bir söz olabilir).

Tilek: Dilek, 88 ve 190; (MK, I, 345, 14; RAB., 478).

Tilemek: İstemek ve dilemek, 92, 95-96; 102; 112 ve 122).

Tilliğ: Fasih 153; (Bizim nüshada tek "L" ile تلغ tarzında yazılmış ise de, doğrusu çifte "L" ile olacaktır).

Tilmaç: Dilmaç, tercüman, 155; (ML: "Kelâmçi". Bu da türkçe bir söz olmayıp, ancak "tilmaç" ın tercemesi olabilir).

Tilsiz: Peltek, fesahatsıs, 140 ve 153.

Tiltübü: Dilin dibi, 140.

Til uçu: Dilin ucu, 140.

Tinlenmek: Dinlenmek, rahat etmek, 123; (Bizim nüshada تنكلك şeklinde yazılıp, ل dan sonra ن bulunmuyorsa da, doğrusu تنلنك olacaktır).

Tiri: Deri, cilt, 139; (MK: "Teri„, III, 167, 6 ve b.).

Tirik: 1) Diri, canlı; 77; 79; 138 ve 151; (MK, I, 323, 16 ve b., ABH: "Tiri„, 38) ve 2) Ahaliden toplanılan vergi, 146; (MK: "toplanma„ "toplama„, I, 325, 8 ve II, 35, 3; ML: yok).

Tiriklik: Diriklik, hayat, 138.

Tiritken: [Tanri atlarından], Dirilten, 138.

Tirki tabak: Sofra, 170; (MK: "Tirki„, I, 358, 15; KB,. 247; RAB., 10, 167, 374 ve 394; ABH: "dirki„ - çanak, tas, 48).

Tiş: Diş, 79.

Tişi: Dişi, 138.

Titik: Zeki, 151; (ML: تيرك).

Titrag: Titreme, 164; (ML: yoktur).

Titremek: Ditremek, 103.

Titrenmek: Ditremek, 125; (Metinde تيرانك şeklinde yazılmış ise de, bunun doğrusu تترانك olacaktır).

Titretmek: Ditretmek, 103.

Tive: Deve, 92.

Tiyin: Tiyin, sincap, 174; (ORK., 158; RAB., 120; HG., II, EH: السنجاب maddesinde; LL; LOS; KT).

Tizgin: Dizgin, 174; (MK, I, 284, 12; HG., 14; ABH., 38).

Tizik: İnci v. b. dizmesi, 190; (Bizim nüshada "R„ ile yazılmışsa da, KR. B. n "Z„ ile düzeltmesi doğru sayılmalıdır), MK, I, 324, 5 ve b.).

Tizmek: Dizmek, 116; (Bizim nüshada "dizdi„ manasına gelen نظم fiilinin karşısındaki türkçe fiil تيرى şeklinde "R„ ile yazılmış ise de doğrusu "z„ ile olacaktır).

Tıgrak: Bahadir, yiğit, 150; (MK, I, 389, 16 ve II, 167, 10; ABH: şen ve şatır adam, 64).

Tığramak: Batırlanmak, cesaret göstermek, 106; (MK, III, 207, II).

Tıkma: Tıpa, kapak, 170; (ML: yok).

Tın: Ruh, can; (الروح kelimesinin karşısında تبن tarzında, sorgu işareti konularak yazılan kelimeyi ben bu suretle düzelttim; الارواح kelimesinin karşısındaki تنلغ sözü bizi bu tarzda tashihe sevkettiği gibi, başka kaynaklardan da "Tın„ ın "ruh" manasında olduğunu öğreniyoruz: MK., I, 284, 10; ABH., 40).

Tınlıg: Hayvan, canlı, 138.

Tıymak: Yasak etmek, menetmek, 115 ve 121; (Bu sonuncu s. de المنع sözünün karşısındaki تنى şeklinde yazılan sözün doğrusu تيى olacaktır: MK., III, 185, 7).

Toğduk: Ana bir kardeş, 144; (Metnimizde تقدق şeklinde "ق„ ile yazılmışsa da, ben bunun "ط„ ile "toğmak„ tan "toğduk„ olacağını tahmin ediyorum; ML: yok).

Tohlı: Bir yıllık koyun yavrusu, 80; (Başka şekli de "Toklı„dır).

Toğmak: Doğmak, 116 ve 118.

Toğrul: Bir nevi yırtıcı kuş, 175;

(MK., I, 400; II, ABH., 64; ML: yoktur).

Tok: Aç olmıyan, 152.

Toklı: Bir yıllık koyun yavrusu, 80 ve 172; (KB., 269; HG., 15; MK. de "altı aylık koyun yavrusu„ denilmiştir ki, asıl doğrusu da bu olacaktır / I, 360, 10 /; Kzk: da "Toktı„).

Tokmak: (Ağaçtan, vurmağa mahsus alet), 159; (MK: "Tokımak„ tarzında yazılmıştır, III, 133, 12; ABH: "Tokmak„, 65).

Toksan: Doksan, 187.

Tokumak: Bez dokumak, 107; (Burada "dokudu„ demek olan arapça حاك fiilinin karşısında تدى tarzında yazılan türkçe fiilin doğrusu تدى olacaktır).

Tokuş: Savaş, muharebe, 146; (MK., II, 69, 2; RAB., 16 ve 353).

Tokuşlag: Tokuş [savaş] yeri,146; (ML: yok).

Tokuz: (sekizden sonra gelen sayı), 186.

Toldırmak: Doldurmak, 104.

Tolkuk: Tulum, 162; (MK., II, 231, 9; ABH., 66 ve "Dulkuk„ 50; ML: yok).

Tolkukçu: Tulumcu, 157; (ML: yok).

Tolmak: Dolmak, 104 ve 121.

Ton: Giyim, 83-84-85; 87; 96 ve 167; (ORK., 114, MK., III, 100, 13 ve b; KB., 255 ve 541; RAB., 47; 242 ve b.; AH, 44; ABH., 67; HG., 19).

Tonan: Tonlı, giyimli, 83.

Tonbaşı: Giyimin baş tarafı, 167.

Tonçı: Dokuyıcı, çulha, 155.

Tondürmek: Giyimi çevirmek, 104.

Ton ini: Giyimin eni, 167.

Tonlığ: Giyimli, 83.

Tonmık: Bu da o manayadır, 83.

Ton tikiçi: Terzi, 155.

Ton tutakı: Giyimin kenarı, 167.

Toñmak: Donmak, 107.

Toñuz: Domuz, 147; (MK, III, 268, 17; RAB., 454; ABH., 65; HG., II).

Toñuz yılı: (Türkçe yıl atlarından 12 nci yılın adıdır), 186.

Toprak: (Yer küresinin üzerini kaplıyan sert madde), 178.

Topug: Diz kapağı, 142; (Bu bizim "topuk„ un eski bir şekli ise, elbette "dizkapağı„ manasında olamaz).

Torku: İpek, 167; (MK., I, 357, 6).

Torkuçu: İpekçi, 157; ("İpekçi„ demek olan, arapça قزاز sözünün karşısında bulunup ta, قورقوچى tarzında yazılan türkçe sözün ben, تورقوچى olduğuna kaniyim. Zira "Torku„ ipek manasında olunca, ipekçi demek olan قزاز in karşısındaki sözün de "Torkuçu„ olması muhakkaktır. Nüshamızda yanlış yazılan, bozulan birçok sözleri düzelten KR. B., nedense, bu قورقوچى sözüne ilişmemiştir. ML. de bulunmıyan bu söz hakkında S. Malofun (تورقوچى olmasın?) demesi yerinde ise de, قورق fiilinden çıkan قورق - قوچى da olabileceğine dair tahmini abestir).

Toy: Kalabalık, 76-77; (MK: ordu

toplanan yer, III, 103, 13; RAB: düğün, 188 ve 434; ABH, 67).

Toygırmak: Doyurmak, 131; (MK: "tod'gurmak„, I, 219, 16; II, 139, 9 ve b.).

Toymak: Doymak, 110, 122 ve 131.

Toz: (İnce un halinde toprak), 178.

Tökmek: 1) Dağıtmak, 105; (ABH., 39) ve 2) suyu dökmek, 110 ve 120; (MK., II, 17, 11-12).

Tölçek: Çok çocuk doğuran, 149 ve 154; (Bu sonuncu s. de طلجك şeklinde yazılması yanlış sayılmalıdır. "Töl„ [diğer şekli "döl„ dür] nesil, maye, uruk manalarıyle alâkalı bir sözdür. MK. de "Töl„ için "doğurma zamanı„ denilmiştir [III, 97,] OK. ta دول maddesinde "Döl-döş„ sözü vardır. "Dölçek„ - "döl, maye tutan kısrak„ [LOS ve ŞS]. "Döl almak„, "döl yatağı„ "döl eşi„ sözlerile karş. Bizim nüshamızda nesil sahibi için "Töllüğ„ denilmişti. Kaz. da "Tül„ "Tülü„ - "kuşların karnındaki ufak ufak yumurta maddeleri„, demektir. Bunun da elbette nesil ve tenasülle alâkası vardır).

Töllüg: Nesil ve döl-döş sahibi, 143; (Bizim nüshada تولك şeklinde tek "L„ ile yazılmış ise de, doğrusu bizim yazdığımız gibi çifte "L„ ile olacaktır),

Tönke: Güçlü-kuvvetli, 153; ("Kuvvetli„ demek olan arapça القوى sözünün karşısına konulan türkçe söz matbu nüshamızda nasıl okunacağı belirsiz bir kılıkta basılmışsa da, 152 nci s. de القوى ve "küçlüğ„ sözlerinin karşısında geymeler içinde bulunan söz ap-açık olarak ٹک şeklinde yazılmıştır; ancak ben bunun da yanlış olduğu ve doğrusunun تنك olacağı fikrindeyim. MK. "Tönke - babur - pars ve babur gibi kuvvetli olan - III, 272, 5-9; BR. nın bunu "toya„ şeklinde yazmasını doğru bulmuyorum).

Töpe: Baş tepesi, 139.

Törkân: Hükümdar karısı, 145.

Tört: Dört, 186.

Törtünç: ("Tortünçü„ nün kısalmış şeklidir), dördüncü, 187.

Tört yüz: Dört yüz, 187.

Töş: Döş, (Göğüsün ortası yahut üst tarafı), 141; (MK., III, 90, 9; ABH., 39).

Töşbağı: Göğüs bağı, 150.

Töşek: Döşek, 167; (MK, I, 324, 13 ve b. BR. bunu "tüşek„ tarzında yazmıştır).

Töşekçi: Döşekçi, 157.

Töşemek: Döşemek, 113.

Töşengü: Minder, 167.

Tuç: Tunç, 178; (MK, III, 86, 7; RAB., 313, ABH., 62).

Tuççı: Tunçı, 156.

Tuğra: Tura, 77 ve 146; (MK: "Tuğrağ„ - "Hükümdarın mührü ve damgası / oğuzçadır /; Onu Türkler bilmezler. Bunun aslını bilmiyorum„, I, 385, 5; Bana kalırsa, bunun "Türkler„ deki adı "Tamğa„ olacaktır. Altınordu, Kırım ve Kazan hanlarının yarlıklarında "Tuğra„ manasında bu söz kullanılmıştır).

Tuğrağlı: Damgalanmış, 172; (ML: yok).

Tul: Dul kadın, 146; (ABH, 66; Bana kalırsa "tul„ sözü yalnız kadın için kullanılmayıp, erkek için de kullanılır. Bizim kitapta "dul kadın„ demek olan الارملة nin karşısına sadece "tul„ kelimesi konulduğu halde, MK. bu arapça sözün karşısına "tul uragut„ [dul kadın] sözünü koymuştur / III, 95, 5 /).

Tulun: Şakak, 139;(Bizim nüshada تلرق tazında yazılan ve "şakak„ manasında olan الصدغ sözünün karşısına konulan türkçe söz تلرق şeklinde yazılmalıydı. MK, I, 336, 13. ve III, 274, 12-15; ABH, 66; OK. الصدغ maddesinde; EH., Rad. الصدغ LOS ve KT. / مالرلن /).

Tumağı: Nezle, 164; (MK, I, 373, 6; EH. ve OK. زكام maddesinde; LL; LOS; KT; Kaz "Tumav„).

Tumağlığ kün: Bulutlu gün, 185; (Bunun doğrusu "tumanlıg kün„ olacaktır. "Tuman„ "sis„ demektir ki, bulutla münasebeti aşikârdır. Buradaki "tumag„ ın manası anlaşılmıyor. "Tuman„: MK., I, 347, 12 ve b., RAB., 410; EBH, 66; HG., 5; EH. ve OK. الضباب maddesinde).

Tumguyun: Nilüfer, 182; Cenubî Anadoluda "Tumagan„, bugün Kzk. ve başkırtçada "Tumguyuk„ şeklinde, Kaz. da "Tumbuyuk„ şeklinde yaşamaktadır).

Tumlug: Soğuk, 150; (MK, soğuk ve soğukluk, I, 385, 14 ve b. KB., 258. Bu s. de اسيك تولغ denilirken تولغ in تونلغ dan bozulmuş olduğunu RAD. söylemiş / Not 5 / ve onun içindir ki اسيك تولغ sörünü "sıcak giyinmiş„ / warmgekleideten / diye terceme eylemiştir. Bana kalırsa bu تومليغ kelimesi تونلغ dan değil, تومليغ dan bozulmuştur ve اسيك توماليغ da "sıcak, soğuk„ demektir. ABH.: Tumlu„ - 66).

Tumlutmak: Soğutmak, 108; (MK., II, 276, 13-15; Bizim nüshada türkçe عتدى fiilinin karşısına برد şeklinde bir arapça fiil konulmuşrur. Halbuki bunu doğrusu şüphesiz, برد olalacaktır).

Tun: İlk çocuk, 144; (MK., III, 100, 16. Bunun başka bir şekli de "Tunguç„ tur).

Tura: Kale, 179.

Turag: İnilecek yer, 179; (MK: sığıncak yer, II, 120, 9; ABH: "Turak„-durulan yer, 62).

Turdurmak: Ayağa kaldırmak,123.

Turguzmak: Ayağa kaldırmak,131.

Turmak: 1) Bulunduğu yerinde kalmak, 91, 2) Hareketten vazgeçmek, 116 ve 3) Ayağa kalkmak, 120, 131 ve 134.

Turna: (Balıkçıl ve leylek soyundan bir kuş), 175; (MK., III, 181, 2; ABH, 63; HG., 10).

Turum: (Müellif bunu bir yerde "memeden kesilmiş deve yavrusu / الفصيل / diye / s. 79 / ve başka bir yerde de "dördüncü yaşına giren deve / الحق / diye / s. 172 / anlatmıştır. MK. ye göre "Turum„ - ابن عاش dır, yani

"anası yeni gebe kalan buduktur„, / I, 332, 9 /).

Turur: (Bugün de "tır„ "tur„, "dır„ "dur„ tir„ ve "tür„ şeklinde kısaltarak kullandığımız yardımcı fiilin eski şeklidir / s. 85 /. MK. bu yardımcı fiilin mahiyetini pek güzel anlatmıştır / II, 6 ve III, 137 /).

Tusu: Fayda, menfaat, 190; (MK., III, 169, 15; KB., 282).

Tusulmak: Faydalı olmak, 116; 124 ve 126; (MK., II, 101, 12; KB., 259; 280-281; ML: "Asığdı„).

Tutak: Dudak, 140.

Tutaklamak: Mülâzemet, 115 ve 125; (ML: yok).

Tutmak: Bir nesneyi elde bulundurmak, 114 ve 129.

Tutaşmak: Karşılıklı mülâzemet, 133; (Yukarıda görüldüğü üzere "mülâzemet„- tutaklamak„ olunca, "kaşılıklı mülâzemet te "Tutaklaşmak„ olacaktır).

Tuturgan: Pirinç, 181; ABH., 64; HG, 9; ŞS; MK: "Tuturkan„, I, 429., 7; Moğolcasının da "tuturgan„ olduğunu İBM. nın mogolca kısmından öğreniyoruz / s. 219).

Tuturmak: Ismarlamak, tavsiye etmek, 105; (MK, I, 384, 14).

Tuynak: Atın tırnağı, 171; (ABH., 67 / türkmencedir /; HG., 12; Bunun diğer bir şekli de "tuyak„ /ABH., 67-Kıpçakça/ ve "tuyağ„ dır / MK., III, 124, 6 /).

Tuz: (Yemeğe tat vermek için kullandığımız malûm madde, 178.

Tuzak: Duzak, 160; (MK., I, 178, I; ABH, 63; HG., 10).

Tuzlug: Tuzlu, 154 ve 165.

Tuzluk: Tuz kabı 170; (MK., I, 389, 1).

Tükenmek: Bitmek, kalmamak, 113.

Tükme: Düğme, 166; (MK., I, 362, 3; HG., 19).

Tüknemek: Bir yaraya kızgın demir babasmak, 109; (MK, III, 223, ML: yok).

Tükürmek: (Ağızdan tükrüğü yahut balgamı atmak), 105.

Tülek: Sükûn, barışıklık, 146; (MK: "Sâkin, rahat adam„, I, 324; RAB, 146).

Tülkü: Tilki, 174; (MK. I, 55, 9 / "Tilkü„ okunacak tarzda yazılmış ve BR. da öylece kaydetmiştir/. Bizim kitapta ise, kelimenin sonunda و bulunuyorsa da, ك nin harekesi yoktur ve şu halde "tülkü„ tarzında da okunabilir; nitekim ABH. de ك üzerine ötre konularak, yazılmıştır. Bize kalırsa, bu söz ya "tülkü„ şeklinde yahut ta "tilki„ tarzında olur, başka türlü olamaz).

Tülügeç: 175; (Müellif arapça ابلاء sözünün karşısına bu kelimeyi koymuştur. EH. de ابلاء için "dülengeç„ dedikleri bir kuş demiştir. ABH. ise ابلاء karşısına "tülgün„ sözünü koymuştur /S. 40/; Kaz. da yurt kuşlarının yavrularını kapıp götüren ufak bir yırtıcı kuşa "tülgen„ denilir. Aynı kökten çıkıp ta, türlü şekillerde söylenilen bu dört isim

ayni kuşun isimleri olacaklardır. OK. ta ise, ;اللاا türkçesi "çaylak„ olduğu yazılıdır. ML: yok).

Tülüg erik: ("Tüylü erik demektir ki, "şeftali„ olacaktır), 182.

Tümrü: Tef / musiki aleti /, 161; (HC., 24; ABH: "Dümrü„ 50).

Tümrüçü: (Bizim müellif "Tümrü„ yü "tef„ / دف / diye anlattığı halde "Tümrüçü„ yi "Davulcu„ / طبل / diye terceme etmiştir), 156.

Tümrük: Davul, 146; (MK: Tef, I, 397, 16; Bizim nüshada ı ile يورولك tarzında yazılması yanlıştır; ML دورولك).

Tümşük (?): Erkek memesi, 141; (Bunun doğrusu "تمسك - tümsek„ olmasın? ML. yok).

Tün: Gece, 184: (MK, I, 92, 12 ve 284, 9; ABH, 50).

Tün buçuğu: Gece yarısı, 185.

Tüngak: Tün / gece / bekçisi, 145; (ML: yok).

Tünek: Hapishane, 179; (MK., I, 342, 4; KB, 268).

Tünekçi: Hapishaneci, 156; (ML: "zindancı„).

Tün sonu: Gece sonu, 185.

Tüntünle: Dün gece, 185.

Tünlük: Evin duvarındaki delik, 179, (MK. III, 284, 1 ve b.; Rab., 297; ABH., 40).

Türütken: (Tanrı atlarından), yoktan var eden, 137; KB, 277; AH., 37.

Tüş yürgüçü: Düş yoruci. / ruyalar tabir edici/, 157; (MK: "Yörük„ - tabir / tefsir /, işte bundan "Tüş yürügü„ denir "/ III 14, 7 /; „ Tüş - ruya demektir işte bundan "tüş yördü„ denir ki, "ruya tabir etti„ demektir / III, 90, 14 /; bu sonuncu s. deki يوردى nün kalınlık yahut inceliği kendiliğinden anlaşılmıyorsa da, bundan isim olan يورك ün ك ile yazılması onun ve dolayısile bu kökten çıkan fiillerin de inceliğine delâlet etmektedir. Bizim kitapta da ك ile, demek ince yazılmıştır. Fakat bu manaya gelen söz daha son asırlarda ve bu günde de gerek Şarkta, gerek Garpta "Yormak„ şekillerinde kalın söylenilmiş ve söylenilmektedir. 16 ıncı asrın ortalarında Kütahyalı Mustafa Ef. tarafından yazılan EH. de المعبر maddesinde يورىجى tarzında, yani kalın yazılmıştır. Bunun bir de "Yoymak„ şeklinin de bulunduğunu OK. tan öğreniyoruz / العبارة ve التعبير maddelerinde / Görülüyor ki, bu da "y„ ile olmakla beraber kalındır. RAB. de de "yo mak„ / s. 157 - 158 / ve "yoruk„ / s. 156 / tur. Bu günde Anadoluda "yormak„ şekli bulunduğu gibi "yoymak„ şekli de vardır meselâ Yozgat ve Tekede).

Tütsük: İyi kokuyan nesne, hoşbu, 126 ve 162; (Bu sonuncu s. deki توسك şekli yanlış olacaktır; işbu sonuncusu ML. de yok).

Tütsüklemek: İyi kokuyan nesneyi kullanmak, 126; bunlar biz-

de bugün dahi yaşıyan "Tütsü„ ve "Tütsülemek„ sözlerinin eski şekilleri olacaklardır).

Tütün: Duman, 169; (MK, I. 335, II ve b.; RAB., 5; ABH., 37; DTB, 5; 66; Ds.: "Dütün„, 42.

Tütüsçü: Attar, 156; (ML. "yagçı„; bizim nüshada تورجى şeklinde yazılması yanlış olup, doğrusu تورجى olacaktır).

Tüzün: Yavaş, halim, mülâyim, 151; (MK., I. 189 ve 347; KB., 293; 295-296; RAB., 4; 127 ve 131; AH., 71).

U

Uçgan: Kuş gibi köpek, 174.

Uçar: Pazar yeri, 179; (ABH., 9; Bud).

Uçmak: Cennet, 138; (MK, III, 276, 13; DS., 12; LL., 46; 92 ve b.; EBH. 8; HG, 8; DTB., 14; BKT., اوچماخ maddesinde; ŞS; LOS; KT; RAB: "Uçmalı„, 8-9-10; 120; 410 ve b.; LL: "Uçmag„).

Uçmak: (Kuşun havada yüzmesi), III ve 122.

Uçuz: Pahası aşağı olan, 153; (MK, I, 55, 7; EBH, 9; HG, 27).

Udumak: Uyumak, 115; (Burada "uyudu„ manasında olan arapça نام fiilinin karşısındak türkçe fiil اودیدی tarzında د ile yazılmış ise de, bunun ذ ile olması daha doğru olu: ORK, 115; MK., I, 42, 16 ve III, 195, 8).

Ukmak: Bilmek ve anlamak, 112; (MK, I, 147, 7; II, 180, 8 ve b. RAB., 4; AH., 72; ABH., 17).

Ukturmak: Bildirmek ve anlatmak, 103 ve 112; (MK., I, 109, 17).

Ukuşlug: Akıllı, 152; (MK: "Ukuşluğ kişi„ - zeyrek, zeki adam, I, 60, I; KB., 251 ve 253; AH: "Ukuş„ / MK: zeyreklik /, 22 ve 26).

Ul: Temel, 178; (MK., I, 49, 9; ABH., 20; ML. de yanlış olarak "Uk„ tarzında yazılmıştır).

Ulagçı: Ulak alan, 154; ("Ulak„ sözü "ulag„ ın başka bir şeklidir. "Ulag„ ise, MK. ye göre, "posta atı„ demektir /I, 110, 9/; RAB., 80 ve 333; ABH: "posta„ 21. Altınordu ve Kırım hanlarının yarlıklarında da "ulak„ ve "ulağ„ sözleri bu manada kullanılmıştır. Biri arapça, diğeri türkçe iki sözden terekküp eden ve "ulağ alan„ manasında olan اهالى اولاغ sözünden murat "ahaliden ulağ, yani posta atı alan memur„ demek olsa gerektir. Anadolu türkçesinde "ulak„ - "elçi, postacı„ demektir).

Ulamak: Erdirmek, 105.

Ular: Keklik, 175; (MK: Kekliğin erkeği, I, 110, 3).

Ulma: Testi, 170; (MK., 117, 3 ve b. İlk sadalı "u„ mu, "o„ mu? Bu hususta Br. da tereddüt göstermiştir. ML. bunu nedense "Tuzak„ diye anlatmıştır.

Ulmuş: Pişip ensaci kalmamış et, 164; (MK: "Et pişip uldu„ - Et pişerek ensaci yıprandı, I, 148,

I; Br. bunu yanlış olarak "olmak„ şeklinde yazmış; ADD.: Orta Anadolu ve G. Antep).

Ulug: 1) Bir kavmin büyüğü, 142 ve 2) Sadece büyük; (ORK., 119; MK., I, 52, 5; III, 50, 15 ve b. RAB., 4; AH, 22).

Ulugana: Nine, 144.

Ulugata: Dede, 143.

Ulugaymak: Büyümek, 114;(RAB., 67, 96 ve 198).

Ulugkün: Kıyamet günü, 137.

Ulumak: (Köpek korkudıcı bir sesle havlamak), 124; (ML: yok).

Ulu su: Irmak, nehir, 75.

Uluş: Vilâyet, ülke, 179; (MK: Çigilcede "köy„ demektir; Balasağun ve havalisindekilerce "şehir„ demektir„ /I, 60/; Bizim nüshada النس şeklinde "n„ ve "s„ le yazılması yanlıştır).

Umduçu: Tamakâr, 148.

Umdumak: Ummak, 123; (MK: "Umdu„-tama, isteme, I, 113, 3).

Ummak: Ümit etmek, 109; (MK., I, 148, II; AH., 18; ABH, 23; RAB: "umanmak„, 12; "umanıç„-ümit, 95, 135 ve 462; ML: yok).

Un: Öğütülmüş, toz halinde hububat, 163.

Unçu: Hububattan un yapan, 156.

Un ilegi: Un eleği, 163.

Unutmak: Hatıradan çıkmak, 115.

Urgu: 1) Vurmak, 76 ve 2) Bayrak ve bayrak ucu, 146.

Ur kılışmak: Vuruşmak, 133.

Urlamak: Bağırmak, 124; (MK., I., 164, 14).

Urmak: Vurmak, 75; 93; III; 120 ve 129.

Uru: Bağırma-çağırma, 146; (MK., I, 82 9 ve III, 172, 15, ML: yoktur).

Urug: Tohum, 181; (MK, I, 61, 17; ABH., "Ur„ ve "urluk„, 10; HG: "Urluk„, 9).

Urul: Örs, 160; (Metnimizde اورن, ML. de اورك şekillerinde yazılan ve karşısında "örs„ manasına gelen السنان sözü bulunan türkçe sözün doğrusu "urul„ olsa gerektir).

Urulmak: Vurulmak, 129.

Uruşmak: Vuruşmak, 133.

Usanmak: 1) Bıkmak, bezmek, ve 2) Gaflet etmek, 124; (ML. yok).

Usayık: Gafil, 148; (Metnimizde اوسانق şeklinde "n„ ile yazılmış ise de, MK. deki şekli "usayk„ tır - I, 141).

Uskuk: Kunduracı bıçkısı, 108.

Usmak: Kasdetmek, 114 ve 120; (MK.-zannetmek, I, 146).

Usug: Hal ve zekâ, 188; (Bu "us„ un başka bir şekli de olabilir).

Uşak: Küçük çocuk, 143; (MK: "uşak oğlan„, I, 64, 13 ve b.; AH: küçük, 28-29; ABH, 14).

Uşakbalık: Ufak balık, 181; (MK: "Uşak„ - ufak, I, 64, 12 ve III, 208, 4; RAB., 17; AH., 2; ABH., 14).

Uşakçı: Koğucı, nemmam, 148; (MK: "Uşak„-koğuculuk, I, 110, 13 ve II, 18, 3).

Uşanmak: Paraçalanmak, 106 ve 125; (Bunun doğrusu "uşalmak„ olsa gerektir: MK, I, 171, I).

Utanmak: Sıkılmak, 103 ve 125.

Utkak (?): Bol karınlı, obur adam, 148.

Utmak: Kumarda kazanmak, 78; (MK., I, 149, 5; ABH., 8).

Uvutsuz: Utanmaz, katı yüzlü, 153; (MK: Uvut-heya, utanma I, 105, 12; 390, 13; KB: "Uvutluğ„-heyali, otangan, 250).

Uya: Yuva, 176; (MK, I, 30, 7; ABH, 27).

Uyumak: 1) Yuğurmak, 112; (Bu günde Kaz. da "uyumak„ mayi bir nesnenin koyulaşması„ manasında kullanılır; meselâ "katık uyumak„ - sütün koyulaşıp yoğurt olması„ demektir) ve 2) Uykuya dalmak, 116; 123 ve 131; (Başka bir şekli de "ud'umak„ tır).

Uyutmak: Uykuya daldırmak, 131.

Uz: 1) Usta, mahir, 75 ve 147, ve 2) İstidatlı kadın, 149; (MK: "uz kişi„ - iki elile işlemekte, zanaatında usta adam„, I, 48, 3. BR. zanaat manasında olan "uzluk„ sözünü, bu şekilde, doğru yazdığı halde "usta„ manasında olan "uz„ u yanlış olarak "öz„ tarzında kaydetmiştir / fihristinin 138 nci s. sinde rakam 6 /; ABH., 12; OK. صنع اليدين maddesinde: "iki elile işlemekte uz„ denilmiştir. Bu manayle "uz„ bugün Anadoluda da kullanılmaktadır).

Uzakatmak: Uzağa atmak, 109.

Uzanmak: Uzun olmak, 111.

Uzun: Boylu, 142 ve 152.

Ü

Üç: İkiden sonra gelen sayı, 189.

Üç min: Üç bin, 187.

Üçünçü: Üçüncü, ikiden sonra gelen, 187.

Ükek: Bürç; (yani şu veya bu yıldızın gökte tuttuğu yeri), 183; (Bizim nüshada "اوكل / ükel„ / tarzında yazılmış olan sözün doğrusu elbette اوكك olacaktır. Çünkü "bürc„ manasına gelen türkçe söz RAB. de اوكك şeklinde yazıldığı gibi / 116 /, MK. de de öyledir / I, 74 /. İşte bürcün türkçe adı! Rad. kendi Lûgatinde "Öğek„ şeklinde yazmıştır; c. , s. 1193).

Ükü: Baykuş, puhu, 176; (MK, I, 141, 8; ABH, 19; ŞS.).

Ülgülüg: Tartılmış nesne, 188; ("Ülgü„ sözü MK de de vardır ki, onun karşısına الميزان sözü konulmuştur / I, 116, 6 /; BR. bunu muahede / Bündnis / diye tercüme eylemiştir. Bu kelime acemce "peyman„ ın arapçalaştırılmış şekli olup muahede manasına da gelebilir / nitekim OK. ta الميزان maddesinde öyle denilmiştir /, fakat bu "ülgü„ sözünün manasını ifade etmez. Zira "Ülgü„ yalnız tartı, ölçü, örnek manalarını ifade eden bir kelimedir. Şu halde MK. nin

"الفيمان„ i ancak "ölçek„ manasına gelen "peymane„ nin arapçalaştırılmış bir şekli sayılabilir. Şurada "Ülgü„ kelimesinin manalarını yazıyoruz:

1) Tarazı, (RAB; ŞS; LOS), 2) Mizan bürcü, (RAB, 116. Bizim bu fihristimizdeki "Tarazı„ maddesine de bakılsın); 3) Nümune, örnek, (İBM. nin moğolca kısmı, s. 228) ve 4) Kaz: ölçü, örnek.

Ülgülemek: Tartmak, 126; (Burada "tartmak„ manasında olan arapça الوزن karşısına konulan türkçe fiil الكرلق şeklinde , ile yazılmış ise de, doğrusu الكولق olacaktır. Bu kitabın 188 inci s. inde "tartılmış nesne„ demek olan شیء موزون sözünün karşısına "Ülgülüg„ sözü konulmuştur / Bu maddeye de bakılsın /).

Ülitmek: Islatmak, 105; (Bizim nüshada ورق şeklinde olan türkçe fiil yerine ML. de الق şeklinde bir fiil yazılmıştır ki, doğrusu da bu olacaktır. Bu, elbette MK. de / III, 192, 16-17 / ve ABH. de /s. 20/ "Islanmak„ manasındaki, Ülimek'in müteaddi şekli olsa gerektir).

Ülker: (Arapça ثريا, acemce "Pervin„ denilen yıldızlar topu), 183; (MK., I, 88, 7 ve III, 30, 7; ABH., 22; HG, 5; AH. ve OK: الثريا maddesinde.

Ülüş: Hisse, pay, 188; (MK, I, 60, 10; AH., 54; bizim nüshada اولش tarzında yazılmış ise de, KR. B. ın اولش tarzında tashihi yerindedir).

Ün: Ses, 176; (MK., I, 46, 6; RAB., 65; ABH., 23).

Ündemek: Seslenmek, çağırmak, 115 ve 123; (MK., I, 229; 7 ve III, 50, 15; AH, 81; ABH., 24).

Ünmek: İnat etmek, 114 ve 122; (Üngülük - inat demektir).

Ürkmek: (Ansızın birden - bire bir şeyden korkarak sıçramak) 123.

Ürmek: 1) Üflemek, 116 ve 2) Köpek ürümek, havlamak, 176.

Üstün: Üst taraf, 90; (MK., I, 99, 13; ABH., 13).

Üşek: "Vaşak„ denilen hayvan; (EH. الواشق maddesinde; ML : yok).

Ütmek: Koyunun yününü yakmak, 78.

Ütürgü: Koparma aleti, 160; (Müellif bu kelimenin karşısına arapça المنزع kelimesini koymuştur ki, "koparma aleti„ demektir. Halbuki, MK. ye göre, "ütürmek„ in manası "delmek„ tir / I, 154, 7 ve II, 37, 10-11 /; şu halde "ütürgü„ sözünün karşısında المنزع değil, المثقب kelimesi bulunmalıydı. KAZ. da "Ütürgü„ bugün de "Delme aleti„ manasında kullanılmaktadır).

Üyez: Ufak sivrisinek, 177; (MK., I, 79, 2; BR. "Uyaz„ okumuştur; ABH., 27; HG., 10; EH: "Üvez„, القرقس , الجرجس ve الهمج maddelerinde; LOS. ve KT. "İvez„. Bugün de Anadoluda "İvez„ ve "Üvez„ şekillerinin her ikisi yaşamaktadır).

Üygen: Oyan (atın başına geçirilen kayıştan başlık), 174; (ABH. e

göre bu şekil kıpçakçadır /s. 26/; bizim nüshada اوكدن tarzında yazılması yanlış olmayacaktır, اوكن şeklinde olmalıydı. ML: اوكن; Kaz. da da öyledir, ABH. de "Oyan„ şekli vardır /s. 26/. EBF. de bunun "Gem„ diye anlatılmasını doğru bulmuyorum. Çünkü "Gem„ yalnız "Oyan„ ın alt kısmındaki demir parçasıdır ki, lüzum görüldüğü zaman atın ağzına sokulur. Bunun eski türkçedeki adı "Yig„ olduğunu MK. den öğreniyoruz /III, 106,1/; BKT. sinde "Oyan ağızlığı„ diye anlatılmıştır / لكم maddesinde/. Kaz. da da buna "Avızluk„ /"Ağızlık„ / denir).

Üygenlemek: Atı oyanlamak (atın başına oyan geçirmek), 126; (Bizim nüshada اوكدلر tarzında yazılan fiilin doğrusu اوكنلر /Üygenlemek/ olacaktır).

Üyük: Aşk acısı, 144; (MK: "Üd'ük„ I, 66, 6 ve b. ML: yok).

Üyüklüg: Âşık, 144; (ML: yok).

Üzengü: (Eğerde ayakları dayamak için demir basamak), 174; RAB., 504; HG., 14).

Üzengü kayışı: (Malûm), 174.

Üzüm: (Bildiğimiz meyva), 182.

Üzüm ağaçı: Üzüm asması, 182.

Y

Ya: 1) Yay, 75, 84, 85; (MK., III, 162, 1; KB., 538; ABH., 90; HG., 13) ve 2) Ükek /bürç/ atlarından biri, 183; (RAB: "yay„, 116).

Yaban: Sahra, 177; (RAB., 119; HG, 5).

Yabgı: Çul, 174.

Yaçı: Yaycı, 84 ve 157.

Yadag: Yaya, 164; (MK., III, 21, 3 ve "yad'ag„, I, 318, 13; ML: "yayag„).

Yag: (Malûm), 165; (MK., III, 119, 14; EBH, 95).

Yagçı: Attar, 157; (Bunun karşısında bir de "bezçi„ manasında olan بزز sözü vardır ki, onun buraya düşmesi bir yanlışlık eseri olacaktır).

Yagan: Fil, 174; (MK., III, 22, 3; KB., 292 - 293; RAB., 46; 112; 273 ve b.).

Yagı: Düşman, 145 ve 152; (ORK., 106; 116 ve 119; MK., III, 18, 6 ve b.; KB., 292-293; RAB., 22; HG., 22; DTB., 5-6-7 ve 72; ABH.-savaşçı, 95).

Yagıçı: Savaşçı, 145; (ML: "alp„).

Yagılamak: Düşmanlık etmek, 112; (MK, III, 240, 5; 242, II).

Yagırt: (Yoğurt olacak; ancak bunun karşısına arapça اقط sözünün konulması gariptir).

Yağız: Menekşe renkli, 168; (OK, 101; 125 - 126; MK: kırmızı ile kara arasında bir renk, III., 7, 16; RAB., 9 ve 409; HG., 13; ABH., 97; ML: yok).

Yaglagu: Yağlama aleti midir?), 169; (Karşısındaki arapça المدهن sözü ne demektir?).

Yağlamak: Yağ sürmek, 109.

Yağmak: Akmak, 110 ve 120;

(Bunun doğru manası "yağmur, kar ve dolu gibi şeylerin gökten yere inmesi„ demektir).

Yağmur: Gökten yağan su, 184; (MK, III, 29, 8; ABH. e göre, "yağmur„ şekli türkmence ve "yamgur„ şekli de kıpçakçadır; /s. 95/).

Yaguk: Yakınlık /insanlar arasında karabet/, 143; (Bunun doğru manası "yakın„ demektir: MK., III, 21, 15 ve b. RAB: "yavuk„, 13; 100; 378 ve b.; ABH., 99; HG., 25).

Yahşı: İyi, 150; (MK, III, 24 8 ve I, 62, 8; DS., 28; RAB., 507; DTB, 40; 47; 55; ABH: "yakşı„, "k„ yerine "h„ da konulabilir, 96; HG: "Yakşı„, 25).

Yahşı bulmak: İyi olmak, 107.

Yahşı işlemek: Düzeltmek, 103.

Yaka: Giyimin boynu kuşatan yeri, 166.

Yakmak: Ateş yakmak, 103.

Yaksun: Arpa şiresi, 161.

Yaktılık: Her aydınlık veren nesne, 170; ("yaktı„ - aydınlık„, "aydın: ABH., 95; ŞS., 296; BUD., II, 334; PDC, 530, RAD. III, 33) İdilboyu lehçelerinde bugün de yaşamaktadır; metnimizde "يخ„ şeklinde yazılması yanlıştır; "يتخ„ şeklinde olmalıydı).

Yaku: Çevrilmiş kürk, 167; (MK: yağmurluk, III, 18, 12 ve 172, 12; ML: yok).

Yakurmak: Yaklaştırmak, 114; (MK, III, 50, 9: bizdeki şekli يقرى ise de, MK. deki يقرى şeklinin daha doğru olacağı fikrindeyim; ML: "yavukladı„).

Ya kurmak: Yay kurmak, 105; (MK, II, 32, 10).

Yal: Ön ayağı ak olan at, 171.

Yalamak: Dille silmek, 114, 121 ve 131.

Yalanmak: Ateş alevlenmek, 102; (MK: "yalamak„, III 47, 12).

Yalatmak: Başkasını yalamağa mecbur etmek, 131.

Yalbarmak: 1) Yalvarmak, 106 ve 125 ve 2) istemek, 123; (RAB., 39, MK: "yalvarmak„, III, 70, 10).

Yalgan: Yalan, 148; (MK., III, 28, 3; RAB., 125;184 EBH., 96).

Yalgançı: Yalancı.

Yalık: Şarap tulumu, 161.

Yalınmak: Yakarmak, 106 ve 123.

Yalmak: İri, alaca keler, 177.

Yalman: Yabanî sıçan, 177; (ABH., 97; HG., II).

Yalnız: Tek, 148.

Yalavaç: Peygamber, elçi, 138; (MK, III, 35, 16 ve II, 231, 6; K. ye Mgöre, Allahın elçisine "Yalavaç„, hükümdarın elçisine ise, "Yalavar„ denilirmiş /II, 231/; KB., 256; RAB., 252 ve 335, ABH., 97) HG, 3).

Yam: Göze düşen çöp, 140. (MK, III, 4, 1 ve 120, 6; ML: yok).

Yamag: Yama, 166; (MK, III, 26, 6.

Yamamak: Yama komak, 131.

Yaman: Kötü, 97 ve 150; (MK, III, 22, 9; ABH., 98; HG., 25).

Yaman işlemek: Bozmak, 104.

Yamatmak: Yamamağa mecbur etmek, 131.

Yamdu: Kasık kılı, 142; (MK., III, 23, 8; ABH, 98; ML: yok).

Yanbaşı: Uca koymak, 142.

Yangılmak: Yanılmak, hata etmek, 123 ve 191; (Bu sonuncu s. de ينلب tarzında yazılan sözün doğrusu يڭلق olacaktır).

Yanmak: 1) Dönmek, 109; (MK., III, 48, 7-9; RAB., 265) ve 2) Ateş tutuşturmak, 121; (Bunun doğrusu "ateşin tutuşması„ olacaktır (MK, III, !8, 10, ABH., 29) ve 3) Tehdit etmek, 121; (MK., III, 48, 8).

Yanutlamak: Cevap vermek; 107 ve 125; (107 nci s. de "cevapverdi„ manasında olan arapça جارب fiilinin karşısındaki türkçe fiil نبورتدی tarzında yazılmış ise de, doğrusu يثورتدی olacaktır. Nitekim 125 nci s. de "cevapvermek„ manasında olan المجاوبة nin karşısındaki türkçe fiil, doğru olarak يثوتلق "yanutlamak„ şeklinde yazılmıştır. MK: "yanut„-bedel, paha ve cevap, III, 6, 12 ve 20, 12-13; KB: cevap, 263 ve b; mükâfat ve karşılık 266 ve 281. "Yanut„ sözü mükâfat ve karşılık manasına olarak, RAB. nin Londra nüshasında da varmış. Meselâ: "Ey Salih, men saña kılğın ed'gülüknüñ yanutu bu mudur„ - benim sana kıldığım iyiliğin karşılığı bu mudur?„ / P. Melioranski: "Salih Alehisselâm kıssası„, Rabguzi Kisasıl enbiya'sından, Petersburg, 1897 / X. / [*] ML: yoktur). (Benim elimdeki RAB. nüshasında burada "Yanut„ yerine arapça عوض sözü konulmuştur / s. 60 /; AH., 74).

Yaña: Yan, 191, (Bizim nüshada burada يكا tarzında bir söz yazılmış ise de, ML. deki şekil يڭا dır ki, asıl doğrusu da bu olacaktır. MK: derenin kenarı ve he.hangi bir ırmağın kıyısı, III, 272, 14).

Yañalamak: Yenilemek, 107.

Yañak: Yanak, / yüzün bir yanı /, 140; (MK, III, 278, II).

Yankulamak: Yanku /aksi sada/, 125 ve 176; (Bu fiilin doğru manası "sesi geri çevirip aksettirmek„ tir; MK, III, 302, 12; OK: "Yankulanmak„ / اسماء madesinde /; LOS. ve KT: "Yankılanmak„; ŞS: "Yangulamak„. Bizim nüshada 176 ncı s. de صوت الصدى sözünün karşısındaki türkçe ينراق şeklinde yazılan fiil, şüphesiz, يڭراق tan bozulmuştur. ML. de ikisi de yoktur. Bud. un "Yanku„ nun rumca "EXO„ dan alınmış olduğunu söylemesi elbette hatadır; Kaz. "Yañğıramak„).

Yapığ: Yapı, bina, 178.

Yapığçı: Yapıcı, mimar, 155.

Yapmak: Örtmek, 119; (MK., III, 44, 3; ABH., 90; Kaz. de şimdi de bu manayla kullanılmaktadır).

Yapurgak: Yaprak, 182; (MK., III,

[*] ML. bunu RAB. nin Londra nüshasından alarak aynen bastırmıştır.

38; II, RAB., 20, 119 ve 507; HG: "Yapıldırak„ ve "Yaprak„, 7; ABH.: "Yaprak„, 90).

Yaramak: 1) Elverişli olmak, 75 (MK: I, 320, 8 ve III, 29, 9.

Yaramık: Temellûk eden, yaranmak istiyen, 148; (nüshamız «r» den sonra «a» bulunsa dahi bu sözü ben böyle okudum). 62, 5; ABH., 92 ve 2) caiz olmak, 80.

Yaraşık: Yakışıklı, 147.

Yaraşmak: Uymak, münasip olmak, 94; (MK, II, 85, 6; RAB., 409; EBH, 39; HG, 3).

Yaratgan: / Tanrı atlarından /, Yaradan 127 (MK., III, 39, 14; EBH, 93; RAB: "Yaratkan„, 228; DS., 64; HG., 3).

Yaratmak: Yoktan var etmek, 88; (MK., I, 277, 9 ve III, 39, 14; RAB., 2, 6 ve b.; AH., 20, EBH, 93).

Yaratmış: Yaradılmış mahlûk 138, (RAB: "Yaratılğan„ 201).

Yarık: Zırh, çokal, 173; (MK, III, 12; RAB., 88 ve 273; ABH., 92; HG, 24; (Bizim kitapta "yarık„ cuşen olmak üzere gösterilmiş ise de, MK. "Yarık„ ın zırh ve cuşen için müşterek bir isim olduğunu söylemiştir / III, 12 /. Zırhla cuşenin yapılışlarındaki farkı Ahmet Asım Ef. OK. ve BKT. sinde جوشن maddesinde pek güzel anlatmıştır).

Yarılmak: Yarık açılmak, 104.

Yarın: Bugünden sonraki gün, 94 ve 184; (MK, II, 198, 4).

Yarın tünle: Yarın geceleyin, 185.

Yarlığ: 1) Ferman, buyurultu, 146; (MK., I, 82, 2, ve III, 31, 15; KB., 276; RAB, 7 ve 322 ve 2) Yoksul, fakir, 148; (MK, I, 86, I ve III, 31, 12; ABH, "Yarlı„, 93; Kaz. da hâlâ bu manayla yaşamaktadır).

Yarlıgamak: Merhamet etmek, 109; (ABH, 93; DTB, 12; 82, ORK, "Yarlıkamak„, 149; RAB: emretmek, buyurmak "Öz atıga koşa yarlıkadı„), 467; HG: "Yarlığan„ - merhametli, 3).

Yarmak: 1) Ortadan kesmek, 110, 113 ve 122 ve 2) öne geçmek, 106; (metnimizde "یاررى„ şeklinde çifte "r„ ile yazılması doğru olmasa gerektir; "müsabaka„ manasında olan "Yarışmak„ ta bundan olacaktır).

Yarmakçı: Para kesen, 156; (MK: "Yarmak„ - para, III, 32, II; RAB., 127; 165 ve 355; ABH., 92; ML: yok).

Yarsımak: İğrenmek, tiksinmek, 104; (MK., III, 225, 12; ML: yok).

Yarşamak: Yarışmak, 110.

Yaruk kün: Açık, bulutsuz gün, 185; (MK: "Yaruk„ - aydın III, II, 16; RAB., 9; ABH: Ay aydını, 93).

Yarumak: Aydınlamak, 103; (MK., III, 62, 3; RAB., 353; ABH, 92).

Yarutmak: Aydınlatmak, 103; (MK, III, 39, 16).

Yası alınlığ: Geniş alınlı, 140.

Yaslamak: Yas tutmak, 112; (MK: "Yas„ - zararu zıyan, III, 119, 6 ve - ölüm ve helâk, III, 119, 8; ABH., matem, 94).

Yastık: Yüz yastığı, 168; (MK., III, 32, 12; RAB., 492; ABH., 94).

Yaş: 1) Göz yaşı 140 ve 2) Taze ot, 182; (MK., III, 3, 6; ABH., 94).

Yaşıg: Pusuya yatan, 145.

Yaşık: Toğulğa, 173; ("Yaşık„ ve "Toğulğa„ ikisi de savaş zamanında giyilen çelik yahut demir kalpaktır. Biz bugün de bu türkçe sözler yerine arapça مغفر. sözünü kullanıyoruz (MK: "Yaşık„ ve "aşık„, I, 64, 17; RAB., 273, EH. البيضة maddesinde; ABH. de "Yışık„ okunacak bir tarzda harekelenmiştir. / s. 94 /).

Yaşımak: Işımak, yıldıramak, 114, (MK: "Yaşnamak„, I, 200, 16 ve III, 229, 5, ABH: "Yışımak„, 94; Kaz: "Yeşnemek„).

Yaşınmak: Gizlenmek, 102 ve 123, (102 nci s. de ياشدى şeklinde yazılmış ise de, arapçasma bakılınca KR. B. n ياشرندى diye düzeltmesi doğru sayılmalıdır; şu halde ML. deki ياشورنق şekli de doğru sayılamaz).

Yaşırmak: Gizlemek, 108; (MK., III, 40, 11; BR, II, 66 da örtmek, kaplamak manasında olmak üzere iki tane "yaşırmak„ göstermiştir. Halbuki orada tek bir tane يشردى vardır ki, satır I. dedir; AH., 44; ABH., 94).

Yaşlag: Pusu, 145.

Yaş oğlan: Küçük çocuk, 143.

Yatamak: Aciz olmak, 124; (ML. yok).

Yatgırmak: Uyutmak, yatırmak 131.

Yatmak: Uyumak, 123, 128 ve 131.

Yatsıg: Yatsı, Yatsı vaktı, 184.

Yava: Karışık, 191; (KB., 264; 537 ve 544; Rad.a göre: israf, itlâf).

Yavaş: Tabiat ve görüşü hoş adam, 147, (MK, III, 8, 10 - 14 ve 9, 3; ABH., 99; HG., 26).

Yavrımak: Zaif düşmek, III; (MK, III., 224, 14; KB., 269; ML: "Arığladı„. Bu "zaif„ demek olan "arık„ sözünden yapılan bir fiil olacaktır).

Yavru: Kuş yavrusu, 176.

Yavuz: Kötü, fena, 152; (MK, III, 8, 2; ABH., 99; HG., 25).

Yay: 1) Ok atma aleti, 173; (RAB., 116) ve 2) Yaz mevsimi, 184; (MK: İlkbahar, I, 88, 14 ve III, 120, 9-12 ve YAZ. I, 13, I; 78; 2; 285 ve II, 78, 16; ABH: Yaz /Bizim bugün kullandığımız manayle/, 100; Görülüyor ki,/"yaz„ maddesine de bakılsın / MK. kendisinin kitabında İBM. nin ve ABH. nin hilâfına olarak, "yaz„ sözünü iki yerde / I, 88 ve III, 120 / "ilkbahar„ manasında kullanmış ise de, dört yerde / "yaz„ maddesine de bakılsın/ o da "yaz„ manasında kullanmıştır/. Herhalde türkçede "yaz„ ve "yay„ kelimelerinin arasıra biribirinin yerine kullandıkları muhakkaktır. Ancak eski türkçede "yay„ kelimesinin "yaz„ /tabistan/ manasında kullanılması daha fazla olsa gerektir. "Yaylak„, "yaylakıye„ ve "yaylamak„ sözleri de bunu

teyit etmektedirler. Şu halde türkçemizde yıl mevsimlerinin adları şunlardır: 1) Yaz /yahut "ilkyaz„ / "yaz„ maddesine de bakılsın. 2) Yay /yahut "yaz„/, 3) "Küz„ / Bu maddeye bakılsın/ ve 4) Kış. Bir de RAB. de bizim bugün kullandığımız manasiyle "yaz„ yerine "Tamuz„ sözünü görüyoruz; "yaz„ tamuz, kış, küzleri„ /s. 192/. Bu ibarede "tamuz„, yaz /tabistan/ manasında olup, "yaz„ da ilkbahar manasındadır. Kzk. da yazın en sıcak zamanı için "sarça tamuz„ / BUD. تموز maddesinde /, Türkmenlerde "ilkbaharın bitmesi„ manasında "Tomus„ sözü/Vamberiden alarak BUD., تموز maddesinde/ sözü varmış).

Yayak: Yayan, 153; (Başka şekilleri "ya*d*'ak„ ve "yadak„ tır).

Yaylag: Yay /yaz/ geçirilecek yer, 179; (MK., III, 35, 14 ve b.; RAB: "yaylak„, 119; ABH., 110. Bu "k„ lı şekil BR. nın yazmasına rağmen MK. de yoktur).

Yaylamak: Yay /yaz/ geçirmek, 114; (MK., III, 230, 1; DS., 54).

Yaymak: Sermek, döşemek, 105.

Yaynak: Baytar orağı (bıçağı), 160.

Yaz: Ilkyaz / ilkbahar /, 184; (MK /bizim bugün kullandığımız manasiyle / yaz, II, 135, 11 ve III. 119, 4. Bu iki yerde "yaz„ kelimesinin karşısında yalnız bizim bugün de kullandığımız manasiyle "yaz„ demek olan الصيف sözü bulunduğu halde, BR., nedense, bunda almanca "sommer„ sözünü yazmakla iktifa etmeyip, kendiliğinden "ilkbahar„ demek olan "Frühling„ sözünü de ilâve etmiştir / S. 83 /; RAB: yaz - ilkyaz /ilkbahar/ 192; AH: ilkbahar, 88; ABH, 39. "Yaz„ sözünü bizim kitabımızın ve ABH. nin hilâfına olarak her iki yerde الصيف diye terceme eden MK. "yay„ ı gene ötekilerin hilâfına olarak, bir yerde / III, 120 / الربيع / ilkbahar / diye anlatılmış ise de, üç yerde / I, 78, 385 ve II, 78 - 79 / o da الصيف / yaz / diye terceme eylemiştir. Anlaşılan, türkçede "yaz„ ve "yay„ kelimeleri biribirinin yerine tutar olmuşlardır. ŞSA. B. ilbahar için "ilkyaz„ sözünü de yazmıştır ki, bence, hiç te fena değildir /KT. یاز maddesinde/).

Yazı: Düz yer, ova, 177; (MK: geniş yer III, 18, 4; RAB., 119; ABH., 97; HG., 5; EH. البراث maddesinde; OK. البراز maddesinde; DTB., 20.

Yazıklığ: Günahlı, kusurlu, 149; (MK, III, 37; RAB. 4; 72 ve 492; DS: "Yazıklu„, 12; ABH. "Yazık„ - günah, yanılma, 93; HG., 38).

Yazılmak: Açılmak, yayılmak, 104; (Metnimizde burada یزیلدی kılığında yazılan türkçe fiil yanlış sayılmalıdır).

Yazlamak: Yaz (ilkbahar) geçirmek, 103.

Yazık bağışlamak: Kusuru afetmek, 113.

Yazmak: Hata etmek, 102; (MK,

I, 85, 8 ve III, 45, 6 - 7; RAB., 70 ve 224; AH., 84; ABH: "Yazıklamak„, 93).

Yegelemek: Eğelmek, 105; (ML: yok).

Yek: Şeytan, 138; (Bizim nüshada یك tarzında yazılmış ise de yanlış olacaktır; MK, III, 120, I, ve b.; KB., 542, ABH., 96).

Yemyeşil: Aşırı yeşil, 168; (ABH., 98; MK: "yepyeşil„, III, 15, I).

Yenge: Büyük kardeşin karısı, 144; (MK., III, 281, 111, HG., 32).

Yengeç: (133 ncü s. de سرطان bürcünün adı olarak gösterilen "Lengeç„ i ben bu suretle düzelttim; "Lengeç„ maddesine de bakılsın).

Yeñ: Giyimin kolu, 166; (MK, III, 267, 15; ABH, 96; Burada ىnin altına kesre konulmuştur ki, "yiñ„ okunur. Bu şekil bugün de Kazk. da yaşayan şekle uygundur).

Yeñi: Yeni, 151.

Yeñi kün: Nevruz, 184.

Yeñilemek: Yenilemek, tecdit eylemek, 107.

Yermek: Ermek, ulaşmak, 105.

Yeşil: (Bildiğimiz renk), 168 ve 180.

Yeynimek: Hafifleşmek, 108; (Burada ينيدى şeklinde yazılan fiilin doğrusu ييندى olacaktır).

Yif: İplik, 159; (Bunun doğrusu "yip„ olacaktır; Kaz. da hâlâ bu şekil kullanılmaktadır. Nitekim bu kitabın 169 ncu s. nde de bu şekil yazılmıştır).

Yig kerpiç: Pişirilmemiş tuğla, 158; ("Yig„ sözü "çiğ, çiy„ in başka bir şekli olsa gerektir. MK. de yalnız "yig„ şekli bulunduğu halde /I, 283, 10 ve III, 106, 4/ BR. bunlardan I, 283, 10 dakisini "Çig„ tarzında kaydetmiştir).

Yigde: İğde ağacı, 183; (MK: "türkçesi - yigde, türkmencesi - yigte„, I, 33, I).

Yigne: İğne, 159; (MK., II, 3, 15; 118, 13; HG., 23 /türkmence/; RAB: "yigne„, 136; ABH, 19 / kıpçakçası "ine„/).

Yigneçi: İğneçi, 154.

Yignelik: İğnelik, iğne kabı, 159.

Yigrenmek: İğrenmek, 125; (ML: yok).

Yigü: Yeyinti, yenecek nesne, 164; (KB., 54; MK: "yiyim„, III, 106, 15; RAB, 16 ve 483; KB: "Yem„, 277; ABH., 98).

Yikit: Yiğit, delikanlı, 143 ve 152; (MK., III, 6, 9; KB., 335; RAB., 183; ABH., 96; HG, 24.

Yilim: Tutkal, 159; (MK., III, 70, 5; 76, 6; ABH., 97; HG., 23. Kaz. ça ve Kzk. da bugünde de "yilim„ ve " eilim „ şekillerinde kullanılmaktadır).

Yimek: Yemek, 94; 104 ve 119.

Yincik: İncik, baldırın ince kemiği, 142; (ML: yok).

Yincü: İnci, 181; (RAB., 276; MK. ye göre, Kâşgar türkçesindeki şekli "yincü„ olup, oğuzca ve kıpçakça şekli "cincü„ dür / I, 32 ve III 23/ HG., 31; BR. "Yinçü„ tarzında kaydetmiştir.

Yiniçke: 1) İnce, 153; (MK, III, 281, 8 ve 2) Sofu, müttaki, 147; (MK, III, 281, 10).

Yiñ: Sümük, 140, (Bizim nüshada ينك tarzında ب ile yazılmış ise de, doğrusu ML. deki gibi, ينك / yin / olacaktır, nitekim MK. de de öyledir / III, 267, 15 /; BR. "Yiñ„ inin bu manaya da geldiğini kaydetmiş, fakat yerini göstermemiştir; ML: bunu şüpheli sözler sırasına koymuştur).

Yipekçi: İpekçi, 154.

Yipçi: İpçi, 155.

Yir: Yer, 132 ve 177.

Yir kurdu: Böcek, 138.

Yirmek: Yermek, zemmetmek, 120; (Buradaki sözlerin hem arapçası / الذم /, hem türkçesi / یرمك / KR. B. tarafından الذم ve يرماك şekillerinde düzeltilmiştir. Ben de bu tashihteri yerinde buluyorum; MK., I, 351, 3; II, 24, 16 ve III, 139, 16. AH., 38, OK. ve EH: "yermek„, الذم maddesinde; LL; LOS. ve KT).

Yer yağı: Petrol, neftyağı, 178; (MK: "Karayağ„, III, 68, 6; RAB: "Neftyağı„, 73).

Yişim: Baldırlık, butluk, 167; (MK: Soğukta baldırlar üzerine giyilen "Ran„ atlı nesne (III, 15, 9); OK. ta ران maddesinde "çizme gibi bir ayakkabıdır, lâkin bunu dabanı olmaz, butluk ve potur tabir ettikleridir ki, baldıra çekilir„ denilmiştir. Bu "yişim sözü zamanımızda Frenk dillerinde "gamaş„ denilen baldırlığın türkçe adı olarak alınabilir. Bu ayakkabı çift olduğundan, MK. ikiliği ifade eden رانان şeklini kullanmıştır. Şu halde ABH. de "Yişim„ karşısındaki ن ile رانات şekli yanlış sayılmalıdır. Bud. Tabul türkçesinde "Çorap„ manasında olduğu yazılıdır. ABF. inde "don„ diye anlatılması doğru sayılamaz).

Yiti: 1) Keskin. 151; (ABH., 91; MK. de, BR. nın yazmasına rağmen, "keskin„ manasına gelen "yiti„ şekli yoktur) ve 2) Yedi, / sayı /, 186; (MK, III, 172, 16).

Yitik: Keskin 173; (MK., III, 14, 3 ve I, 322, 1; RAB., 148),

Yitmek: Ulaşmak ve bulmak 105 ve 114; (MK., II, 253, 10 ve 15. BR. buradaki "yitmek„ fiilinin MK. tarafından kaydedilen bu manasını nedense kaydetmemiştir).

Yitmiş: Yetmiş / sayı /, 187.

Yiy: Koku, 162; (ABH., 100. Başka bir şekli de "Yid'„ dir: MK, III, 36, 15. Kaz.: "is„).

Yiyig: Fena kokuyan, 165; (ML: يير / yiyir /.).

Yiyimek: (Bozulup kötü ve ağır kokumak), 107; (ABH, 100; MK: "Yid'imek„, III, 62, 1.

Yıykık: Yıkılmış, harap, 180; (HG., 27).

Yıkılmak: Harap olmak ve düşmek, 108.

Yıkış: İmdat, 145.

Yıl: (On iki aydan ibaret olan zaman), 184.

Yılan: (Bildiğimiz zehirli hayvan), 177.

Yılan yılı: (Türkçe yıl atlarından 6 ncı yılın adıdır), 186; (MK., I, 289 ve III, 22).

Yılık su: Ilık su, 181; (Bizim nüshada yanlış olarak, يلك şeklinde ك ile yazılmıştır).

Yılımak: Ilıklanmak, 131; (MK, III, 64, 10; BR. bu mastardan çıkan fiili üç yerde göstermiş ise de, iki yerdekisi يلدى şeklinde olduğundan, "yılımak„ mastarından çıkarılmaz).

Yılıtmak: Ilıtmak, 131; (MK., II, 255, 12).

Yıpar: Mis / misk /, 126 ve 162; (MK., III, 20, 14 ve b. RAB., 119; HG., 18).

Yıparçı: Misçi 157.

Yıparlamak: Yıpar sürmek, mislemek, 126.

Yıpranmak: Örselenmek 125; (Bunun karşısına konulan arapça fiil اخزق şeklinde yazılmışsa da, bunun doğrusu اخلق olacaktır; ML. "Obranmak„; bu maddeye bakılsın).

Yırlayıcı: Tağanni eden, hanende, 157; (MK: "Yırlamak„ - taganni etmek, III, 3, 3 ve 227, 16. Başka bir şekli de "ırlamak„ tır. Nitekim bizim kitabın 113 ncü s. sinde "ırladı„ fiili bulunduğu gibi, 161 nci s. sinde de "ır„ kelimesi vardır. EH. ve OK. "ırlamak„ تغنى maddesinde, LL: "Irlayıcı„, "Irlamak„ ve "Irlatmak„. Bu kelime Anadoluda / Gaziantep, Maraş, Ürgüpte "Irlama„ şekli, Ahlatta ise, "yırlama şekli / bugün de yaşamaktadır. Kaz. da "yır„ ve "cır„ şekilleri yaşıyor).

Yırtmak: (Kâğıt ve bez gibi nesneleri çekip paralamak, yarmak), 108 ve 115.

Yısırmak: Isırmak, 122.

Yog aşı: (Birisinin ölümü münasebetile verilen zıyafet), 164; (ML: "Ölüm aşı„, MK: "Yog„, III, 105, 11; ORK, "Yogçu„ - ölü için ağlayıcı ve "Yoglamış„ - ölü için ağlamış, 103).

Yogun: Kalın, şişman, 143 ve 153; (MK., III, 22, 5; ABH., 95).

Yogurmak: Koyulaştırmak, hamur yapmak), 122.

Yogurmuş un: Hamur, 163, (MK., II, 82, 13).

Yogurtluğ aş: Sütlü yemek, (Doğrusu "yoğurtlu yemek„), 165.

Yok: ("Var„ ın karşıtı), 92, 99 ve 154.

Yok itmek: Kaybetmek, 111, (ML: "Yog itmek„).

Yok kılmak: Telef etmek ve kaldırmak, 102; (Bizim nüshada يوقلدى tarzında yazılmışsa da, doğrusu يوق قلدى olacaktır).

Yol: Geçecek ve yürüyecek yer, 178.

Yular: Dizgin, 176; (KR. B n يولار ı "يولار„ diye düzeltmesi doğru sayılmalıdır; ML: "nokta„).

Yoldaş: Yol arkadaşı, 145.

Yolguç: Cınbız / Tüy yolma aleti / 170; (Bizim nüshada arapça المنتف karşısına konulup ta يلغج şeklinde ي ile yazılan sözün doğ-

rusu ı ile يولغ olacaktır ki, "yolma aleti„ demektir).

Yollamak: Yola salmak, 112.

Yolmak: 1) Yolug /fidye/ vermek, 111; (MK, III 47, 14 ve 48, I; KB: "Yoluglamak„, 258) ve 2) Kıl-filân gibi şeyleri yerinden çekip koparmak), 108 ve 123.

Yolmuş: Yoluğ vererek kurtulmuş, 147; (Bunun doğrusu "yolunmuş„ olacaktır).

Yolug: (Bir adamın yahut nesnenin kurtarılması için verilen bedel, fida, karşılık, 147 ve 191; (147 nci s. de يوتغ şeklinde ت / t / ile yazılmış ise de, KR. B. tarafından ı ile يولغ şeklinde düzeltilmiştir ki, yerindedir. MK., III, 10, 13; KB., 258; ABH., "Yolu„, 97, 147 nci s. dekisi ML. de yok).

Yonçga: Yonca otu, 182.

Yongak: Kavga, gürültü - patırtı, 103 (ML: yok).

Yonguç: Rende, 160.

Yorga: Yorga yürüyen at, 171; (Bizim nüshada يرغا şeklinde yazılmış, fakat ML. de يورغا şeklindedir. Biz de onu kabul ettik. RAB., 93; ABH., 92; HG., 13; MK: "Yorığa„, III, 131).

Yorgan: (Yatakta örtünmek için kullanılan pamuklu örtü), 166-168; (ABH, 92; MK: "yogurgan„, III, 41, 5; HG., 17 /türkmence/).

Yosal /?/**:** Ortaboylu adam, 142; (ML: yok).

Yöкütmek: Öğütmek / ezip un etmek /, 111.

Yulak: Su kaynağının çevreleri, 180; (MK., III, 13, 10).

Yulduz: Yıldız, 183; (MK., III, 30, 6; ABH., 97).

Yulduzçu: Müneccim, 157.

Yumak: 1) Yıkamak, 113, 120 ve 130; (MK, III, 33, 16 ve 49, 6-7; AH., 36; HG, 34; HBH., 90; EH. الغسل maddesinde, BKT. شوى maddesinde. Dıkkate şayandır ki, LL. ta yalnız "yumak„ vardır, "yıkanmak„ fiili yoktur. LOS; ŞS; KT; Bu fiil Anadoluda ve Orta Türklerde bugün dahi yaşamaktadır; 2) İplik topu, 169; MK: "yumgak„, III, 33, 3. Bugün Orta Türklerde yaşıyan şekli de "yumgak„ tır).

Yumurta: (Kuşların içinden çıkan ve piliç ve yavru çıkarmağa yarıyan tohum.), 165, (MK: "yumurtga„, III, 320, 2; ABH., 98; HG: "Yumurtka„, ve "yumurda„ /türkmence/, 10).

Yumuşak: Sert olmıyan, 153-154; (153 ncü s. de يمشاق şeklinde yazılması şüphesiz yanlıştır).

Yumuşak olmak: Yumuşamak, 114.

Yumuşatmak: Yumuşak bir hale komak, 114, ve 116.

Yuşak (?) **kişi:** Mütereddit, gevşek adam, 150; (ML: yok).

Yutmak: (Boğazdan karına indirmek), 119; (ML: ياوق).

Yuvunmak: Yıkanmak, 130, (MK, II, 223, 16 ve III. 49, I; EH. الغسل maddesinde, OK الاغتسال maddesinde, LOS; KT).

Yuzak: Kilit, 179; (Ayni s. de القفل sözünün karşısındaki توزاق tarzında ت ile yazılan sözün de

doğrusu ı ile يوزاق olacaktır, çünkü arapça "الغلق" kilit ve sürgü demek olup يوزاق ın manası da başkadır ki, müellif onu 160 nci s. de الغ karşısına koymuş ve isabet etmiştir. "Yuzak" sözü Kaz. da hâlâ yaşamaktadır).

Yüce: Yüksek, 90.

Yügrük: Yürük at, 171; (MK, III, 34, 8; ABH, 96; OK: الأدهم ve الأسد maddelerinde).

Yük: Ağırlık, 107; 129 ve 168; (107 nci s. de "yük" sözünün karşısına konulan ve geçen zaman fiilleri sırasında bulunan حمل sözü bir fiil olduğundan, buradaki "yük" ismi "yükledi" fiilinden galat olsa gerektir).

Yüklemek: 1) (Kendi sırtına bir şey koymak), 129; (MK, III, 228, 13) ve 2) Kadın gebe kalmak, 107.

Yüksek: ("Alçak"ın karşıtı), 153.

Yükürmek: Koşmak, 112, 122 ve 124; (MK, I, 301, 3 ve b.; KB., 539 ve b.; ABH., 96).

Yün: (Müellif bunu burada "kuş tüyü" manasına almıştır), 176.

Yünçü: Yüncü, 256.

Yünül: Yeğni, hafif, 151; (ABH., 94; ABH., 99; HG., 27; MK: "yeynik", III, 14, 15).

Yürek: Kalp, 141.

Yüreksiz: Korkak, 152; (ABH., 93; MK: "Yürekliğ" - cesur, III, 14, 6 ve 39, 7; ABH., 93; MK: "yüreklenmek" - cesaret etmek, III, 81, 1).

Yürümek: (Ayakları ileriye atarak hareket etmek), 115 ve 124.

Yüvüşemek: Islanmak, 102; (ML. Kaz. da bu manayle "yüvüşlenmek" fiili vardır; şu halde nüshamızdaki "تشادى" fiilinin doğrusu "يشادى" olacaktır).

Yüz: 1) Başın ön tarafa düşen kısmı, çehre, 85 ve 139 ve 2) on kere on, 187.

Yüz bağı: Yüz örtüsü, 150.

Yüzgüçü: Suda yüzücü, 159; (Arapça السابح sözünün karşısındaki يوركى sözü "r" ile yazılmış ise de, "z" ile olacaktır. KR. B. n يوزجى tarzında tashihi, bence tam değildir).

Yüzlemek: Mürailik etmek, 109 ve 125.

Yüzmek: (Suda ayak ve kolları kımıldatarak hareket etmek), 120.

Yüzük: Parmağa geçirilen halka, 150.

Yüzük kaşı: (Malûm), 150; (كورقاش tarzında yazılmış ise de, arapçasına bakılınca يوزك قاش olacağı şüphesizdir).

Z

Zindanlamak: Hapsetmek, 107; (Bu fiil acemce "zindan" isminden yapılmıştır).

Zıyan kılmak: Ziyana uğramak, 108; ("Zıyan" sözü de acemce bir kelime olduğundan, bu fiil de türkçe sayılmaz).

USTEK

I

BİZİM MATBU NÜSHADA YAYLAR İÇİN KONULAN SÖZLER [1]

Kitabın metninde bulunup ta yaylar içindeki sözün karşısında ve yayların dışında duran türkçe ve arapça sözler burada yaylar içinde gösterilmiş ve okunmıyan türkçe kelimeler ise, olduğu gibi bırakılmışlardır.

A

Aç (Karnaç, الجائع): Karnı aç olan 152.

Açı (الحامض، اعجى): Ekşi, 151; (Nüshamızda yayların dışında bulunan türkçe kelime bir mana ifade etmez).

Ark (Bok, الغائط): Tezek, pislik, 142; (M. K., I, 45; ABH., 12).

Aşıktı (İvdi, استعجل): Acele etti, 103; ("Aşıkmak„ filinin eskiden de bu manada kullanıldığını görüyoruz: RAB, 6; NEVAÎ: "Her kimse ki eylemez *aşıkmaknı* hayal, yaprağı ipek yapar, çiçek berkini bal„. Kaz ve Kzk. larda da bu manayla yaşamaktadır. Fakat MK. "Aşıkmak„ fiiline diğer bir türkçe fiil olan „Kösemek" in manasını vermiştir, yani muştak olmak, şiddetle arzu eylemek manasında olduğunu söylemiştir. (I. 66. 7 ve II. 130, 5).

B

Basğan (Baltaçık, مطرقة كبيرة): Büyük çekiç, 160.

Bigendi (اعجب ، بكاندى): Beğendi, 103.

برلاوو (Çomak الدبوس): Topuz, 173.

Boldu (Erdi كان): Oldu, 114.

Bolug (Küzek, الذؤابتان): Zülf, yüzün iki tarafına sarkan saçlar, 139.

Bulut (Yulun, الغيم): Bulut, 184.

Buştu (ضجروكسل ، برلادى): Canı sıkıldı ve tembellik etti, 111.

---

[1] Bu sözler hakkında KR. B. matbu nüshaya yazdığı önsözde diyor ki: "Yazma nüshanın kenarında kitabın kendi yazısile bazı kelimelere ait birtakım çıkıntılar vardı. Bunları hangi kelimeye ait ise, ya rakam ile sahifenin sonunda yahut şu ( ) işaretile o kelimenin yanında gösterdim (ī fıkrası rakam 1).„

C, Ç

Çıpçık (Serçe, العصفور): Serçe kuşu, 175, (Bu söz bu manayla kaz. da bugün de yaşamaktadır).

جكامى (İçkur, تكه): İç kuşak, 167.

Coğıdı (Coğındı, اشغل والهى): Meşgul etti, eğlendirdi, 103.

E, İ, I

Ederledi (İyerledi, اسرج الدابة): Hayvanın sırtına eyer koydu, 103.

الرودى (قال ، لركاش), 113.

الكاردى (Bindirdi, اركبه): Ata bindirdi, 103.

اسوكر (Üyük, حرقة العشق): Aşık acısı, 144.

İdi (İydi, الصاحب والملك): Iğe, sahip, 137; (Bu, yanlış yazılan ايدى nin yerinde bir tashihidir).

İplik (Yif, خيط الابرة): İğne ipliği, 159.

İşler (Epçi, المرأة): Kadın, 138.

Iradı (ابعد, kiterdi): Uzaklaştırdı, 102.

H

Han (Hakan, الملك): Hükümdar, 145.

K

Karaş (Karıntaş, الاخ): Kardaş, 144.

Karçığay (Çağrı, البازى): Doğan kuşu, 175; (Kaz: "Karçıga").

Katkılandı (Taksırkılmadı, اجتهد): Katlandı, uğraştı. 102.

Kayaş (Karıntaş, الاخ): Kardaş, 144; (RAB., 226; KB: "Kadaş", 275 ve 381; MK., 1, 338, 3; 341, 6; "Kadaş", III, 16, 18 ve 186, 4).

Keçti (Aşlı, عبر وجاوز): Geçti, 112.

Kerçek Ayttı, (Çın aydı, صدق): Doğru söyledi, 111.

كيروك - Kirük (Aksak, الاعرج): Topal, 142.

Kiyik (Ivık, الغزال): Geyik, 175.

Kığırdı (Çağırdı, زعق): Bağırdı, 110; (MK: "Kıkırmak", I, 126, 15).

Kıftuçu (Smdıçı, صانع): Makas yapan, 156.

Kısa (Kıska, القصير): Kısa, 142.

Koduk (Taşak, البيض): Erkeğin yumurtası; ("Erkeklik aleti" demek olan "Kotak" la karş.)

Komruk /?/ (Taşak, البيض): bu da erkek yumurtası, 142.

Koyun (Koy, الغنم): (Bildiğimiz yavaş ve faydalı hayvan), 172.

Kögerdi (ازرق ، كوكردى): Mavileşti, 103.

Kuşkaç (Serçe, العصفور): Serçe kuşu, 175.

Kuştu (Kuçağladı, عانق): Kucakladı, 112.

O,Ö

Obradı (Eskidi, عتق , قدم): Eskidi, aşındı, 112.

Oğulsuz (Kesik, بلاولد): Çocuğu olmıyan, 143.

Okdu (حاك ، القدى), 107; (حاك "dokudu" demek olduğundan, لندى nın تقدى dan galat olacağını "tokumak" maddesinde söyledim. Şuhalde yaylar içindeki اوقدى nın manası nedir?)

Oynaş (العاشق ، الشك): Dost, maşuka, 144; MK., I, 109, 7; RAB., 140; ABH., 27).

Öksürmek (السعال ، اخرمق), 123.

Öl (Vek, bek) الرطب, 102; (MK., 1, 49; ŞS., 38; Rad., 1, 1246; PDC. „o" nun eski şekli olan „ol" la, yaş, ıslak konuşunda olan „öl" i karıştırmış (s. 73).

Oludu (تنشادى ، ابتل): Islandı, 102; (MK., III., 122).

P

باتيك (Böz, القطن): Pamuk, 167.

Pişirdi (Boldu, طبخ): Pişirdi, 111.

S

Sakladı (Bekledi, حفظ): 1) Sakladı, 107. 2) Korudu, 107.

Salınçak (Silikçek, الارجوحة): Salıncak, 162.

Sandı (Buldu, حسب): Zannetti, 107.

Saru kuş (Ükü, البوم): Puhu, 176.

Savuk (Tumluğ, البارد): Soğuk, 150.

Sındı (Kıftu, المقص): Makas, 159; (MK., I, 350, II; RAB., 410; AH: الجلم mad.; HG., 23; LOS. ve KT).

سرولادى (Zindanladı, حبس): Hapsetti, 107.

Suv (Su, الماء): Su, 180.

Söyledi (Aydı, قال): Söyledi, 114.

سمو (Süngü, الرمح): Süngü, 173.

T

Tam (Tuvar, الحائط): Duvar, 179; (MK., III, 117, 10; RAB., 93, 266 ve 383).

Tavışkan(Koyan, الارنب):Tavşan,175.

Tike (Küçlüg, القوى): Kuvvetli, 152.

Tiledi (Isterdi, اراد): Diledi, istedi, 103.

Tilliğ (Öklüg, الفصيح): Fasih, söz ustası, 150.

Tiz (Diz, الركبة): Diz, 142.

Turdu (Koptu, قام): Kalktı, 114.

Tumşuğ (Tumşuk, المنقار): Kuşun gagası, 176.

U,Ü

ارغن - **Urğun** (Uruğ, البذر): Tohum, 181.

اشراق (Angılmak, الذكر): Anılmak, 123.

Uşmak (Uçmak, الجنة): Cennet, 138.

Uvutandı (Utandı, استحي): Utandı, 103.

Y

Yadadı (Yarsındı, عجز): Âciz oldu, 112.

Yalğan sözledi (Ötrükledi, كذب): Yalan söyledi, 114.

Yaman buldu (ضلالة ، تعس): Fena oldu, 105.

Yattı (Ududu, نام): Uyudu, 115.

Yititti (Biledi, احد): Biledi, 102.

Yuğarı (Yüksek, عال): Yukarı, 153.

Yorka (اتق ، هرول): Yelen at, 171.

Yumuşak (اشق ، الرخو): Yumuşak, 153.

Yükürmek (Sekirtmek, التعدو): Koşmak, 154.

ÜSTEK

II

Metnimizde bulunup ta, eytilişleri [*] endeks sahibince belli olmıyan, yahut manaları, karşısındaki arapçalarının manalarına uymıyan sözleri, bazılarının manalarını da yazarak, olduğu gibi aşağıya koyuyoruz; (bunların alfabe sırasile dizilişleri takribîdir) :

A

اسلمق : Ulaştırmak, 123.

آجندی : Bunun karşısındaki arapça قدر fiili "Oranladı„ ve "daralttı„ manalarında olabilir; (ML. de şüpheli sözler arasında).

اغیا : Belâ ve meşakkat, 189; (ML: yok).

اخشق : Piç, 149; (ML: Haram doğkan).

آرغ = **Aruğ** : الناز ع, 168.

انا : Yorga at, 161.

آیرق (Ayruk) : ملك (mülk sahibi), 188.

اردی : (Bunun karşısındaki arapça نفر fiili hem "ürktü„, hem "dağıldı„ manasında olabilir), 116.

ایغدی : Müsamaha etti, 110.

الیلادی : Menetti, 110.

ایلمق : Menetmek, 122.

عجزالقدی : (Bunun karşısındaki arapça اعجز fiili hem "âciz buldu„ manasına, hem "âciz oldu„ manasına gelir), 104.

الیان : Sanatsız kadın, 149.

اجلا : (Bunun karşısına عطار sözü yazılmıştır), 188.

اکری : Avurt, 140; (ML: اکری, z ile).

اخطلق : Meyletmek, 122.

B

بکوشق : Nasihat etti, 115.

بلدی : Zannetti, 107.

بیرون : Hatem çiçeği renginde olan, 168; (ML: بیون "y„ ile).

بلغ : القبر; (Bir kuş adıdır), 175; (ML: yok).

بیلق : Gözün köşesi, 140.

بترد : Gizli haber, 189.

بزاغجی (Buzağçı) : نباد (?), 158.

باك = Bek : Yaş, 151; (ML: yok).

بماکو : Uzatma ipi (iskandil?), 161.

بالانکاچ : Tenbel ve sölpük adam, 148.

بیکا : Vefa, sözde durma, 189.

بیلدی : Pişirdi, 111.

بیرلادی : Razı oldu, 109.

برلامق : Razı olmak, 120.

بوجکدی : Durdu, Kararlaştı, 114.

---

[*] Telâffuz tarzı.

بويلادى : Alay etti, 103.

بسل سچ (سچ - saç) : خرى الشمر (?), 139.

بيبا : "Zılı„ ve "cicim„ denilen alaca denilen kilim, 168.

بكلسى : صانع الزلال (?); (Maolofa göre "halı dokuyucu„; Bu sözün karşısındaki الزلال sözünün بيبا sözü karşısındaki الزلى nin cemi şekli olduğunu kabul edersek, Malofa hak vermek icap eder. Ancak o zaman بكلسى yi de بلپاسى diye düzeltmek lâzım olur).

بمر : كبياه (?).

بوميى : الهامل; (Metnimizde بوميى şeklinde ـِ ile yazılması yanlış olacaktır).

C, Ç

جفلمار : (Bir çeşit yay olduğu anlaşılıyor), 173.

جنلتان : (Karşısına "keş„ - yogurt kurusu - demek olan farisî كشك sözü konulmuştur; bir zatın Mukaddimetül-Edep'ten çıkardığı türkçe sözleri tetkik ederken, "keş„ manasına olmak üzere, خنلداق şeklinde yazılan bir söze rastgeldim; bizim جنلتان da bundan bozulmuş olmasın?), 166.

جوغلدى : Eğlendi, avundu, 115.

جوغلمق : Eğlenmek, avunmak, 124.

جوغندى : Eğlendirdi, meşgul etti, 103.

جقل : Doğan erkeği, 175.

جم : Usare, 161.

جيجا : Az zaman, 190; ABH. de "az nesne„ manasında جيجا sözü vardır, 45.

جوكرا : Kasık kılı, 142.

جركو : Sogu sağmak, 190.

E, İ, I

اكن : Giyime nakışla yapılan süs (tıraz), 159.

ابتلمق : Arzulamak, 124; (ML: yok).

ايركمق : Ateş tutuşup yanmak, 124.

ابكارمق : Hayvana binmiş bir adamın ardına bir başkasını bindirmek, 124.

ابنال : المتلن, 153; (Buradaki arapça sözün asıl doğrusu المتيقن olabilir ve o takdirde «yakinen bilen» demek olur).

ارلادى : Saydı, 112.

اسناغ : (Bunun karşısındaki, arapça اللهاق sözünü Malof "bir uzvun çıkması„ diye anlatmıştır), 163.

ايكناش : المارغة (?); (Çolha aletlerinden), 159.

انكرنمق : Dönmek, 125; (ML: yok).

امراق : Sarhoş olmak, 123; (KR. B. اسرمك diye tashih etmiştir).

اكراغ : Acı, 154.

اشكنجى : Büğücü, 156; (ML: yok).

اورمتجى : Tufeylî, ziyafete çağrılmadan giden, 164; (ML: yok).

الباكدلو : Ezen sıtma, 163.

ابنه كون : Obir gün, 185.

اندك : Endik, 188; (Bu sözün karşısına "son„ "gaye„ manasında olan النهاية sözü konulmuştur. Halbuki MK. de bir "Endik„ sözü vardır [I,

97, 6 - 9] ki, "bön„, "aptal„ manasında olduğu yazılıdır. Bunun için ben bu البلاهة sözünün البلادة ten bozulmuş olabileceğini tahmin ediyorum).

اجار : Kör, keskin olmıyan, 173.

امرولدى : Yumrukladı, 115.

ارسن : الاسطام , 169.

ادى : 1) Bacaklarını sıvadı 2) bıraktı, 110.

اشوك = **Eşük :** Kol kemiği, 141; (ML: yok).

اكنمك : العدل adalet(?), 122.

اميق : Eğildi, büküldü, 115.

اليوشع : Adımı geniş at, 171; (ML: yok).

ارندى : Şikâyetçi, 148.

ازكلك : Atı nallamak, 126.

اش : Leş yiyen (kuş), 175.

اشيك : Maşuk, candan sevilmiş, 144; (ML: yok).

ارسل : Usanç, usanık, 158.

ايلكين = **ilgin :** Akşam yemeği, 164; (ML: "Keçkik aşı„).

ارلك : Vasıta (?), 125; (ML: yok).

ارزكلدى : توانع , 106.

اردى : (Bunun karşısındaki arapça "uzadı„ manasına da gelen مل , "yerinden ayrıldı„ manasında olan برح fiillerine bakılırsa, bu türkçe fiilin "ıradı„ tarzında okunması pek mümkündür; "ıramak„ ise, "uzaklaşmak„ demektir), 115.

K

كپ (Kip) : Sergi (yere serilebilecek şey), 168.

كونوك : "Lepaçe„ dedikleri kaftan, 166.

كوراك : Gamli, 148; (153 nci s. de كوزاك şeklinde "Z„ ile yazılmıştır).

كرلادى : **1)** Kesildi. **2)** Yerinden ayrıldı, 114.

كپچى (Kipçi) : Sergici (yere serilecek şeyler yapan), 156. (Bizim nüshamızda كبجى şeklinde basılmış ise de, 168 nci s. de "sergi„ manasına gelen sözün كپ şeklinde yazılması bunun كپچى olduğuna delâlet eder).

كرالدى : Hafifçe sağırlaştı, 112.

كرنغ : Gözyaşı ve ağlama, 191.

كرلاوق : الحق , 125.

كانكاك : التختع , 158; (ML: كابكاك , b ile).

كليدى : 1) Sadeleşti, 111 ve 2) Mavileşti, 103.

كوردا : Pırasa, 182.

كربان : Kale, hisar, 179.

قابرلق : Vadetmek, 125.

كندا : ناشف , 165.

Kuku: (Bunun bildiğimiz "gugu„ kuşu olması lâzımken, müellif onun karşısına arapça "kogu„ demek olan الفرنوق sözünü koymuştur), 176.

قق : 120; (Bu fiilin karşısındaki الفتل sözü "bükmek„ manasında olduğundan, bu قق fiili زوق tan bozulmuş olmasın? ML. deki تمق fiili de الفتل in manasını ifade etmez).

قوبلدى : Oğdı, 113.

قيفلادى : Karışık söz söyledi, 108; (ML. "Katıkla -).

قور : Boş (işsiz), 191.

قسجى : Seyis, 156; (ML. "Ahtaçı„).

M, N

ماكدى : Geceleyin yürüdü, 110.

مونفوك : Parça parça kesilmiş, 165; (ML. "Kesmiş„).

نوردين : Sermin (Çolha aletlerinden), 159.

O, Ö, U, Ü

اوغلدى : غر , 113.

ارندى : Ateş tüttü, 108.

اوقدى : Boşandı, 106; (ML. yok).

اونلاق : Doğru yoldan sapmış kimse (fasık), 150.

اقبوجى : جنك , 155.

اوكسامليك : Edepsiz, 148; (ML: yok).

اون : O.dunun kalbi, 145; (ML: ارن).

اوتسق : Dokunmak, değmek, 124.

اوتنش : Kavrulmuş et, 104.

اوغق : Yüklenmek, 121.

اونادى : Yerleşti, 106.

يونكامق : (Sakınmak yahut şefkatli olmak), 103 ve 125.

اورنا كرج : Dudak yayı (?), 113.

اورتاق : Damak, 140; (ML: "اورزتاق„, z ile).

يورلادى : Seçti, 102; (KR. B. ادردى [adırdı] olabileceğini tahmin etmiş; eğer bu fiil aslında اوروالدى şeklinde olmuş olsa manasına tamamile uygun olur, çünkü "Övürtlemek„ seçmek olacaktır).

ارى : كندرين , 160.

اسوا : (Ekincilerin kullandıkları sürgü), 159.

رسايدى : Metîn ve muhkem oldu, 106.

اوش : Ahmak, 148; (ML: "اوشتكن„).

اوتق : Kesmek, 122.

استاداكا : Yükseğe çıktı, 111; (KR. B. "يوكساكا آغدى - Yükseğe ağdı„ diye düzeltmiştir).

اوشكجى : Oduncu, 155; (ML: اودونجى).

اوتندى : Hasis oldu, 105; (ML: اوتاندى).

اورود : Tortu, 161.

ازغ : الفروز , 166.

اوزن : Örs, 160; (ML. "اورك„).

اوزون : Dua (الدعاء), 188.

S

سوش : حلاب الطرق , 155.

السر : Kürek, 160; (ML. "آبر„).

ساكلاشق : Uyuştu, barıştı, 116.

ساكك : Sekmek, 123; (Bu fiilin karşısına arapça النقص fiili konulmuştur ki "eksiltmek„ demektir; halbuki 104 üncü s. de ساكندى - Sekindi fiilinin karşısına النقض fiili konulmuştur ki "Yıkıldı„ demektir. Bu iki türkçe fiil ayni kökten olduklarından, ya النقص yerinde النقض bulunmalı yahut النقض nın doğrusu النقص olmalıdır).

ساكندى (Sekindi) : Yekıldı, 104; (ساكك maddesine bakılsın).

سقردى : Ditredi, oynadı, 108.

سقلارمق : Ditremek, oynamak, 125.

سغيلوق : Yüzün yuvarlaklığı, 150.

سقيرق : İffetli, haram yemez, 147.

سجا : Mekik, 159.

ستادى : Çarptı, 111.

سنكتمق : İnlemek, 125.

سرپان : Peştamal, 166; (Bu acemce سرپايان dan bozulmuş olabilir).

سارغ : Tava, 169.

سرمق : السير , 120; (Arapçada السير "gezmek" demektir, fakat سرمق ın böyle bir manası var mıdır? Eğer buradaki arapça mastar ى [y] ile olmayıp ta ب [b] ile السبر olursa, bunun karşısındaki türkçe fiil سنامق (sınamak) şeklinde olabilirdi, ki "denemek" demektir).

ساومق (Savmak): Hükmetmek, 122.

سابك : Kasap bıçağı, 169.

سرغن (sırğın): Sebze, 182.

سول : Yukarı çıkan, 143.

سونكور : Harman arabası, 159.

سوشر : Ölçek, 197; (ML: سورسور).

T

تراق : Büktü, eğirdi, 113.

طغيلدى؟ : (Buradaki arapça اطمع fiili "tamaha düşürdü" demektir ki, türkçesine uymuyor. Bu arapça اطم ve بلدى fiili de تلدى olsaydı mana düzelirdi. O zaman طغ "tog" da "tok" ın başka bir şekli olacaktı...).

تيك : Sarp yokuş, dik 177.

تيرلق : التزع : Kanaat etmek yahut meskenetle dilenmek, 124.

تدى : Tırmaladı, 108.

تق : Çift, çifte, 190.

تلادى ، تلدامق : Muztarip oldu ve olmak, 114 ve 125.

تلبوك : Aceleci, ivek, 148.

تير : İğrenç, 165.

ترمق : التنفس : Solumak, 121.

تمدى : Tamam oldu, 106.

تمدى : Yudum, yudum içti, 106; (ML: yok).

تروش : Pergel, 158; (ML: بروش, b ile).

تلير : Destere, 160; (تره den bozulmuş olmasın).

تلق : Çolha tarağı, 159; (ML تسق).

طلدى : Yukarı çıktı, 106; (125 nci s. de "yukarı çıkmak" manasında olan الترقى sözünün karşısındaki fiil طلاشمق şeklinde "s" ile yazılmıştır. Hangisi doğru?

تيلبوق : Sofu, müttaki, 150; (yukarıdaki لابرق lakarş).

طولادى : Yastık yaptı, 113; (ML: yok).

تورتام : Gövde, 166; (ML: "Boy").

تورى : الدبر , 190.

توز : Öksürük, 164; (Bu "يوتل" [yütel] den bozulmuş olmasın?).

طيلادى : Menhus oldu, 105.

Y

ياجن : Sofa, 179.

يلانكر : بكساك ; (At sıfatlarından olup "eşmez, eşkinsiz at" demektir [*], 171.

يرغر : Aciz, 191.

يكلادى : Canı sıkıldı ve üşendi, 111.

يرسندى : Aciz oldu, 112.

Yatamak: Aciz olmak, 124.

يابكرق : Kuru ağaç parçası (çırpıcı aletlerinden), 159; (ML: يابلرق l ile).

[*] Burhanu Kati tercemesi, بكساك maddesinde.

يرطى : نطرلى; 158; (Arapçada النطع-"meşinden yapılan minder ve döşek„ demektir; نطوع bunun cemi şekli midir, acaba?).

يرغق : Bağırdak [çocuğu beşikte sarıp bağladıkları bez], 169; (ML: yok).

يوقا : Baldır, 142; (ML: يوتا).

يول : Mum, 170.

يكدى : Yokarıdan aşağıya indirdi, 107.

يومبين : İş sahibi, 147.

يوردى : Bir yana çekildi, 104.

يوسلادى : Su döküldü, 105.

يستام : ؟ الايه, 173.

يوزجلغ : 149; (Bunun karşısındaki مارق sözü ismi meful isė "bahıtsız, talisiz„ demek oluyor).

يوزغ : Hurmaî doru at, 171.

يوروش : Gümüş bardak, 170.

W (açık و)

واك : Yaş, 151.

ÜSTEK

III

Metnimizde arapça yerine kullanılan bir takım acemce sözler vardır ki, bunları aşağıdaki listede gösteriyoruz (bunlar arap alfabesi sırasile dizilmiştir):

E, أ

الافسار (يولار ، يولاق) : Yolar, 174

B, ب

باس : ("Öpüş„ manasında olan بوسه sözünden arapça geçen zaman fiili yapılmıştır): öptü, 105.

البغلطاق : Bagırtak, 150; (metnimizde "Bagırtak„ maddesine bakılsın).

بندالوسط : (Bunda بند sözü acemcedir ki, "bağ„ demektir): belbağı, kuşak, 167.

البركال : (Bu, "pergel„ demek olan farisî بركار ın başka bir şekli olan بركال den alınmıştır; metnimizde تزويش sözünün karşısına konulmuştur), 158.

البوسه : Öpüş, 188.

T, ت

تبر : (Arapçalaştırarak الطبر şeklinde yazılmıştır); balta, 166.

الجفت (قوش) : Çift, 190.

D, د

الدرواز (دروازه) : Sokak kapısı, 179.

الدستك (destek) : Ok sapı, 169.

الديكدان (Saçayakı) : Sacayak, 169.

الداغ (تمغا) : Damga, 191; (MK: "dag„ sözünün türkçe oluğunu ve acemlere türklerden geçtiğini yazıyor -III, 113-).

دمولدى : Soludu, nefes aldı, 106.

R, ر

ركابدار (قسحى) : Seyis, 156; (ML: "altaçı„).

S, س

الساذكينى (تاوان) : Büyük kadah, 162; (BKT. deki şekli ساتكينى dir).

سامانى (ترجى - karaçı) : Dilenci, 156.

سرموون : (Metnimizde bu şekilde yazılmışsa da, asıl acemce doğrusu سرموزه dir. Bunun arapçası جرموق olup türkçesi de "edük - çizme - dir. سرمون sözünün karşısına türkçe diyerek konulan سرا sözünün aslı anlaşılmadı), 167; (ML: yok).

السيخ : Şiş, 169.

السمند (اوز) : Kula at, 171.

سكسك (süksük) : BKT. inde yazıldığına göre, bu acemce söz "eşmez, eşkinsiz at„ demektir ve metnimizde يلانكو sözünün karşısına konulmuştur), 171.

F, ف

الفطرق (ترکی - terki): Bu, acemce فترو in gûya arapçalaştırılmış şeklidir; HG.: التترق: terkü, 14), 173.

K, ك

كلاهوزى: (Müellif bu acemce sözü "kalpakçı„ demek olan "börkçü„ sözunün karşısına yazmıştır; bunun arapçası قلانسى dir), 167.

كران: (كر in cem'idir): Uçkur, 167.

الكنك: (جنتان sözünün karşısına konulmuştur ki, "kurut„. keş demektir), 166.

L, ل

القباجة: (كوتوك sözü karşısına konulmuştur ve bir nevi kaftan demektir), 166.

M, م

مدوغ: (تفراغلى), 172; (Acemce "dag„ sözünde yapılan ismi meful olacaktır; şu halde kelimenin manası "damgalanımış„ demek olur; الداغ maddesine de bakılsın).

ÜSTEK

IV

İstanbul matbu nüshasında bir takım türkçe sözler eksik olarak basılmıştırlar. Bunların bulunduğu yerlerini aşağıda gösteriyoruz:

Hangi arapça sözün karşısında:	Sahife:	Sütun:	Satır:
احتشم	102	sol	9
ارتفع	102	sol	16
تغافل	106	sağ	8
حلف	108	sağ	3
قلق	114	sağ	10
قنع ورضى	114	sağ	11
لمس	115	sağ	4
المعفذ	124	sol	11
جلدة الرجل	142	sol	11
الريان	151	sağ	16
المنحت	160	sol	11
الزنفيلجه	169	sağ	3
ابيض الى الحمرة	172	sağ	4
القضاء والقدر	189	sol	3

TÜGELLEME

Kaldırmak: Endeksimizde bunun tarifi yanlış basılmıştır; doğrusu böyle olacaktır: "Bir nesneyi aşağıdan yukarıya doğru kımıldatmak.„

Ökmek: Metetmek, maktamak, 115; (Metnimizde اوردى şeklinde yazılan türkçe fiil, arapçasına bakılırsa, اوكدى olmak gerektir; bu söz endeksimizde 55 nci s. deki "Öklüg„ sözünden sonra gelecekti).

Örgen: (Bunun karşısındaki arapça söz metnimizde الخل şeklinde خ ile yazılmış ise de, bulunduğu yerine bakılırsa, ج ile الجل olacaktır ki, "çol„ demektir; bu söz Endeksimizde 55 nci s. deki "Örgençi„ sözünün önüne konulacaktı), 172.

Örtmek: (Üstüne bir şey çekmek, 113 ve 121; (Bu fiil endeksimizde 65 nci s. deki "Örtkün„ sözünden sonra gelecekti).

Uyangırmak: "Uyandırmak„ manasına gelen bu fiil bir zühul eseri olarak, Endeksimizde "O„ lu sözler sırasına geçmiştir; bu, 81 nci s. deki "Uya„ sözünden sonra konulmalı idi.

Uyanmak: "Uykudan kalkmak„ manasında olan bu fiil yanlışlıkla, "o„ ile başlanan sözler sırasına konulmuştur; bu fiilin Endeksteki yeri 81 nci s. ye konulması gerek olan "uyangırmak„ fiilinden sonradır.

Uymak: Muvafakat etmek, uygunlaşmak, 121.

Yagrın: Kürek kemiği, 141; (Metnimizde buradaki sözlerin hem türkçesi, hem arapçası yanlış olsa gerektir; şöyle ki, metinde يغرق şeklinde yazılan sözün doğrusu يغرن olacaktır; arapçada ise, "kürek kemiği„ ne مشطالظهر denilmeyip, مشطالكتف denilmektedir; (OK. المشط maddesinde).

Yolıcı: Hâmi (koruyucu), 155; (Daha doğrusu "fidyei necat vererek kurtarıcı).

Yunçugark: 141 nci s. de bulunan bu sözün karşısındaki arapça خرزالظهر sözlerinden الظهر ın "arka„ olduğu belli; fakat "dikmek„ - "dikiş„ demek olan الخرز sözü burada ne arar? Bize kalırsa, burada bir yanlışlık vardır: şöyle ki, buradaki arapça خرز sözü خرزة sözünden bozulmuş olacaktır. الخرزة ise arapçada "arka ağrısı„ demektir; bunun böyle olduğu kabul edilirse, خرزةالظهر sözünün manası türkçe "yunçuk arka„ nın manasına yaklaşır; "yunçuk„, "kötü„, "zayıf„ demektir ve MK. de "yunçug„ şekli de vardır (I, 94, II ve III, 316-17).

YANLIŞ - DOĞRU CETVELİ

Yanlış	**Doğru**	**Sahife**	**Sütun**	**Satır**
Okunduğunu	Okunduğu	2	—	37
Anıg	Anıñ	8	Sol	2
Agırçuq	Agırçuk	8	"	7
Uad	mad.	11	"	12
Sapırmak	Sapıtmak	14	"	25
Bauş	Baş	16	Sağ	38
Sirasi	şiresi	18	Sol	35
Bilgez er	Bilge er	19	"	32
çakiç	çekiç	25	"	18
çogalıq	çogalık	26	Sağ	10
trp	trm.	29	Sol	5
anlaşılmıştır	anlatılmıştır	30	"	12
tercüme	terceme	30	"	20
yardıcı	yardımcı	33	"	10
imemek	imlemek	35	Sağ	33—34
Kaçanı	Kaçan	36	Sol	19
kalımmuk	kalımak	36	Sağ	11
جاس	الاجاس	37	"	35
ve Kazan	ve kazgan	39	"	12—13
gitmak	gitmek	42	Sol	22
konum	kon	45	"	6
ortak	otrak	45	"	8
buluna	bulunan	45	"	13
QB	KB.	47	Sağ	3
Kulakemçeği:	Kulakkemiçeği	47	"	11
min	miñ	50	Sol	32
Oyanmak	uyanmak	54	Sağ	3
Oyangırmak	Uyangırmak	54	"	7
Oyandırmak	uyandırmak	54	"	7
Oge	Öge	54	"	29
Ozötmek	Özötmek	57	Sol	1

Sırçacı: Bu sözün karşısında yalnız "camcı, 156" sözleri bulunmalı idi; başka sözler lüzumsuzdur.

benları	bunları	62	Sağ	25
tanlanmak	tañlanmak	68	„	11
Ten	Teñ	71	Sol	34
tin	tiñ	71	Sağ	1
fesahatsıs	fesahatsiz	72	„	37
toya	toña	75	„	10
Tulun	Tuluñ	76	Sol	13
Rad الدع	الدع mad.	76	„	20
sörünü	sözünü	76	Sağ	5
تومليغ	توليغ	76	„	7
babasmak	basmak	77	„	10
tercüme	terceme	81	„	29
النبان	القيمان	81	„	27 ve 34
yenececek	yenecek	89	„	19
eilim	cilim	89	„	29
yıykık	yıkık	90	„	34
المصفور	المصفور	95	„	25
Oludu	ölüdü	96	„	11
المناد	المنار	96	„	29
sogu	sagu	99	„	19
النارغة	القارغة	99	„	21
yekıldı	yıkıldı	101	„	27
الجنت	الجنت	104	Sol	26
kadah	kadeh	104	Sağ	14
جنتان	جلتان	105	Sol	11
الزنفبلحة	الزنفيلحه	106		17